

**АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ**

**КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА**

**KAZAKH ABYLAI KHAN UNIVERSITY
OF INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD LANGUAGES**

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

**«ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ»
СЕРИЯСЫ**

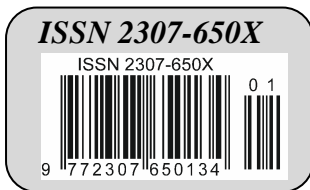
2 (33) 2014

**СЕРИЯ
«ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»**

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, 2014

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор
Кунанбаева С.С.

*доктор филологических наук, профессор,
академик МАН ВШ*

Ответственный редактор
Узакбаева С.А.

доктор педагогических наук, профессор

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Бердичевский А.Л.

доктор педагогических наук, Эйзенштадт, Австрия

Кульгильдинова Т.А.

доктор педагогических наук, профессор

Илларионова Л.П.

доктор педагогических наук, профессор

Российского государственного социального университета, г. Москва

Акиева Г.С.

доктор педагогических наук, профессор, директор Института повышения квалификации и переподготовки кадров, при Кыргызском государственном университете им. И. Арабаева

Держжан И.М.

*доктор педагогических наук, доцент
Бургаский свободный университет, г. Бургас, Болгария*

Оспанова Б.А.

доктор педагогических наук, профессор, МКТУ им. Х.А. Яссауи

Ответственный секретарь

Бейсембева А.А.

кандидат педагогических наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТЫ

Кунакова К.У.

доктор педагогических наук, профессор

Хан Н.Н.

доктор педагогических наук, профессор

© *Научный журнал «Хабаршы-Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана* Акционерного общества «Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана» зарегистрирован в Международном центре по регистрации сериальных изданий ISSN (ЮНЕСКО, г. Париж, Франция) и ему присвоен международный номер *ISSN 2307-650X* в соответствии с международным стандартом ИСО 3297-98 «Информация и документация, международный стандартный номер серийного издания (ISSN) межгосударственным стандартом ГОСТ 7.56-2002 «Международная стандартная нумерация сериальных изданий».

Регистрационное свидетельство издания №12803-Ж от 08.05.2012 г. Выдано Министерством культуры и информации РК.

+7 (727) 292 03 84 (вн. 3326)

e-mail: pedagoginyaz@mail.ru

СОДЕРЖАНИЕ

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Sarenova A.S.	Professional English (for the students of «Musical art» department).....	5
Таубаева Ш.Т., Болатбаева А.А. Сейілханова М.Е., Головчун А.А., Иманалиева А.	Педагогика әдіснамасының жалпы ғылымилық бағдарлары.....	10
Аманбаева Э.А., Кудебаева Г.С. Абельтаева Ж.	К вопросу о формировании профессионально-ориентированной компетенции будущих учителей иностранных языков на основе современных информационных технологий.....	19
Аманбаева Э.А., Кудебаева Г.С. Абельтаева Ж.	Культура специалиста как интегральный показатель профессиональной деятельности.....	26
Бейсембаева А.А.	Формирование творческой самостоятельности в исполнительской деятельности будущих специалистов.....	32
Капсанова Г.Б.	Критическое мышление будущих педагогов как важная составляющая профессиональной культуры учителя.....	39
Узакбаева С.А., Тленбаева А.А., Жаукебаева А.Б.	Проблема формирования экологического сознания.....	47
Узакбаева С.А., Тленбаева А.А., Жаукебаева А.Б.	Проблема формирования познавательного интереса в образовательном процессе.....	53

ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ

Узакбаева С.А., Сарқанбаева Г.К.	Дебат технологиясының болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзырлығын қалыптастырудағы функционалды мүмкіндіктері.....	63
Давлетова Г.Р., Тукумбаева А. Д.	Баламасыз лексиканы аудару мәселелері: (І. Есенберлиннің «көшпенділер» романындағы мысалдарының негізінде).....	76
Мұратбаева Г.А.	Оқыту жүйесінде заманауи білім беру технологияларын пайдалану ерекшеліктері.....	81

Ергазина А.А.	Особенности развития интеркультурного потенциала студентов на занятиях иностранного языка.....	89
Канапьянова Г.М., Ушуров А.	Обучение джазовой импровизации на электрогитаре.....	95
Субачева А.А., Субачев С.В.	Реализация активных форм обучения с использованием технологий компьютерного моделирования пожаров.....	102
Узакбаева С.А., Токарева С.В., Нурдаулетова А.А.	Подготовка студентов к использованию педагогических технологий в профессиональной деятельности.....	109

ЭТНОПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ МЕКТЕП ПЕДАГОГИКАСЫ

ЭТНОПЕДАГОГИКА И ПЕДАГОГИКА ШКОЛЫ

Ұзақбаева С.А., Махметова Б.Т., Бұрлыбаева Н.К.	Дидактикалық ойындардың педагогикалық мүмкіндіктері.....	119
Жансүгірова К.Т., Оразалықова Н.Б.	Мұғалімнің біртұтас педагогикалық процесте оқушылардың тұлғалық қасиеттерін тануы.....	129
Жалғасова Ш.А.	Отбасылық тәрбиеде ұлттық дәстүрлерді пайдалану.....	134
Қалиева К.М.	Мәдени мұра - тәрбие негізі.....	140
Жұбандықова А.М.	Бастауыш сынып оқушыларының өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастырудағы қазіргі жағдайы.....	145
Наши юбиляры	152
Требования к статьям, представляемым в «Хабаршысы-Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана»	155

**ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ
КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

УДК 372.881.111.1

A.S. Sarenova

c.p.s., senior teacher at T.Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts,
sarenova_ais_79@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

**PROFESSIONAL ENGLISH
(for students of «Musical art» department)**

This article is about teaching professionally-oriented English to the students of «Musical art» department at creative higher educational institutions. Its purposes, content, problems and some solutions are revealed in the article. One of the features of this program is that in its basis lies generalizing and developmental approach to building the professionally-oriented English course, which is realized in the structuring of educational material and in determining its sequence, as well as in the developing the ways of formation of students' knowledge, skills and abilities system. Such approach enables, on the one hand, to generalize the studied material of previous years and on the other – to develop the students' skills and abilities at a new, higher level.

Keywords: Professional English, «Musical art» department, creative higher educational institutions, non-linguistic departments, curriculum of professionally-oriented English

The role of higher education has changed decisively in recent decades. The educational system has always faced the task of training highly qualified, progressive specialists. Today especially high requirements are made of the higher education quality as the higher education is in the lead in the structure of vocational training. Higher educational institutions must meet the requirements of competitiveness of provided educational services, and this in turn, requires changes in the forms and content of educational process. The content of the disciplines should promote improvement of vocational training quality and conform to modern requirements of

society. The individual is to be able to get and synthesize knowledge, to use ways of creative activity, to understand modern situation in the world and to be ready to various cultures dialogue. This is impossible without knowing foreign languages. The purpose of professional English training in a creative higher educational institution is to train competent specialists in the field of art, capable to effective work at the international standards level and ready to continuous professional growth, social and professional mobility.

Practice shows that nowadays students of non-linguistic departments have low motivation to learn English, because studying a foreign language is a complex process demanding a lot of time and effort, desire and persistence. But on the other hand, students need to know English, the integral component of modern vocational training the specialists of any profile. Very often for many students the main goal while studying English is not knowledge extraction for own development and self-improvement but a positive final assessment. Therefore one of the main tasks of the teacher is to find such educational tools that would motivate students' activity and increase their interest to a foreign language.

The content of «Professional English» (so called «Professionally-oriented English») discipline for students of «Musical art» department has subject-special character and is organized taking into account specifics of specialty in coordination with chief departments. Such substantial approach assumes not systemic, but the functional organization of the material being studied. Greater emphasis at such approach addresses to the importance of linguistic phenomena than to its form. That is the grammatical aspect is considered and explained as having difficulties with grammatical structures of training material. It is supposed that third year students are the masters of English grammar bases.

We should not forget that formation of speech competence implies such activities as reading, writing, listening and speaking. Students must learn to communicate with native speakers, that is, to read what is written in the target language, to understand by ear what is said at natural speed, to speak and write in the target language so to be understood by native speakers. But to master communicative competence in a foreign language, not being in the country of the target language and not studying at a linguistic department is quite difficult. Therefore, one of the most important tasks of the English teacher is to create real and imaginary situations of communication at the professionally-oriented English language classes using different methods and techniques, such as presentations, discussions, role-playing, creative projects, etc. This requires extensive use of authentic materials of professional content. The main areas of these materials application are training in perception by ear of original speech and understanding authentic texts on specialty. Further training spoken and written language is based on their basis.

Despite the almost complete absence of developed domestic training techniques on using authentic materials they are increasingly being used by teachers in the course of training professionally-oriented English language. Because of the lack or insufficiency of educational textbooks and other instructional materials teachers of foreign languages have to select, assemble and develop materials for the educational

process. The used text is the purpose and learning tool in the course of work with which students gain skills of operating by the language material (professional terms).

Often in practice professionally oriented training is confined to reading and translating the authentic texts on specialty. For more effective solution of training problems the studied material, both for classroom activity and for students self-study work has to be selected and be worked out beforehand carefully by teachers, taking into account students' language preparation and using methods of critical reading while studying authentic texts on specialty (the analysis, answers «Wh questions», etc.). But whatever approaches, methods or forms of work the teacher of professional English uses, whatever experience of teaching he has, he is to have some knowledge in the field of music – the professional reality of future musicians. For this it is necessary to work with literature on a profile, to visit classes of teachers of special disciplines, etc. No doubt, teaching foreign languages cannot do without using the Internet and its resources in educational process.

The curriculum of «Professionally-oriented English» for the students of «Musical art» department is composed on the basis of standard training programs and curriculums of special disciplines, such as «History and Theory of music», «Music Psychology», «Harmony», etc. Training texts, topics for discussion, materials for creative projects and tasks are selected by the teacher in the context of solving practically and personally significant educational and future professional tasks. It should be remembered that the mere copying the information got at other classes leads to the loss of interest on the part of students as they are not interested to study twice the same material. But, on the other hand, it is considerably easier for the third-year students to perceive the information of the professional direction in a foreign language because they master professional musical terms in native language. That undoubtedly increases the interest and motivation to study, and generates a higher level of communication skills. Without mastering the subject and professional information, future specialists will not be able to generate and recognize the statements in the target foreign language.

The themes of the offered program of «Professionally-oriented English language» is developed for the third year students of «Musical art» department at higher educational institutions, is based upon the professionally-oriented authentic material, is intended for students who have studied English in high school or college, also on the first year of training at creative higher educational institution and is meant for semiannual period of training.

One of the features of this program is that in its basis lies generalizing and developmental approach to building the professionally-oriented English course, which is realized in the structuring of educational material and in determining its sequence, as well as in the developing the ways of formation of students' knowledge, skills and abilities system. Such approach enables, on the one hand, to generalize the studied material of previous years and on the other – to develop the students' skills and abilities at a new, higher level.

Thematic plan of «Professionally-oriented English language» includes the following topics:

Music. (General information). Music around the world. (Western music, Asian, Indian, African etc). Musical instruments. (Stringed, Wind, Percussion, Keyboard and Electronic instruments). The elements of music. (Tone, Rhythm, Melody, Harmony, Tone Color). Musical notation. (Pitch, Duration, Expression). Jazz (The sound of jazz. The brass. The reeds. Drums. The piano. The guitar. The bass.) The history of jazz. (The roots of jazz. The swing era. Bebop. Cool jazz. Fusion.) Jazz star profile. Rock music. (Characteristic of rock music. Roots, emergence of rock 'n' roll, growing popularity) Rock star profile. British invasion. Rock music in 1970's, 1980's, 1990's. Pop music. Pop star profile. Before recording. Recording era. Orchestra. (The structure of a symphony orchestra. Conductor. The orchestra management. Modern orchestra.) Bands. Military bands. Marching bands. Concert bands. Wind ensembles. Jazz bands. Dance bands. The human voice. Voice qualification. Singing. Careers in music.

Students studying a foreign language, as patriots of their country should be able to tell about the musical culture and traditions of the native people in a foreign language. For this purpose students within the self-study work prepare presentations and reports on the following topics: Kazakh National music (kyui, aitys, terme etc). Kazakh National instruments (dombra, kobyz, zhetygen, dabyl etc.). Kazakh composers (Korkyt, Kurmangazy, Zhubanov, Tlendiev etc.). Kazakh Modern Stars profiles. My favorite Kazakh band. They are to write essays on topics such as «Why do different people prefer different kinds of music & why do people's preferences change?», «My future profession», «My type of voice», «My CV» etc.

In order to learn to understand by ear what is said at natural speed in the target language, that is to develop listening skills, students are encouraged to view and analyze the feature films with a musical subject «Mr.Holland's Opus», «August Rush» and «Ray». Students who speak English at Intermediate and Advanced levels within the self-study work are in addition offered to translate into English and sound the documentary film «Musical Traditions of Kazakhstan».

Thus, foreign language in modern educational system takes a special place because of its social, cognitive and developmental functions and is an important means of communication and of world cognition. Training professional English is to contain modern and corresponding to specialty authentic material. The purpose of the discipline is to develop readiness for the foreign-language professional cross-cultural communication providing ability to generate, interpret modern information in target language and to operate it. In general, the formation of such qualities of the future of professional musicians as patriotism, professionalism, responsibility, development of social and cultural experience of past generations, the achievements of art, world culture and civilization - the purpose implementation of which is essential for the development of modern competitive society. Undoubtedly, speaking English allows you to raise the level of professional competence, gives the chance to get acquainted with the latest technologies, discoveries and tendencies in development of art and culture, science and technology in time and to establish professional contacts with foreign colleagues.

References

1 Мухтарова Н.Р. Понятие профессионально-ориентированного обучения иностранному языку на неязыковых факультетах вузов. //Вестник Московского Государственного Гуманитарного Университета им. М.А. Шолохова. Филологические науки, - 2009. № 2.- с. 108-116.

2 Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М., АCADEMIA, 2004. – 304 с.

3 Conference: Professionally-oriented Higher Education – European Examples and Options for Poland: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.worldbank.org/en/events/2013/05/15> - (дата обращения 28.04.2014)

А.С. Сәренова

п.ғ.к., аға оқытушы, Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА
sarenova_ais_79@mail.ru, Алматы, Қазақстан

Кәсіби бағдарланған ағылшын тілі (музыка өнері факультетінің студенттеріне арналған)

Жоғары оқу орындарындағы «Музыка өнері» факультеті студенттеріне кәсіби бағдарлаған ағылшын тілін оқыту бүгінгі заман талабы. Кәсіби бағдарланған ағылшын тілін студенттерге меңгерту нақты айқындалған мақсат, міндеттер, арнайы дайындалған бағдарламалар арқылы жүзеге асырылады. Бағдарламаның ерекшелігі сол, оқу материалын жүйелеуде және оның реттілігін анықтауда іске асатын кәсіби-бағдарланған ағылшын тілі курсының құрастыруды дамыту және жалпылау, сондай-ақ, студенттердің білім, білік және қабілеттерін қалыптастыру жолдарын дамыту негізге алынады. Бұл тәсіл бір жағынан, барлық өткен материалдарды жалпылауға, екінші жағынан, білім алушылардың біліктіліктерін және қабілеттерін жаңа, әлдеқайда жоғары деңгейде дамытуға мүмкіндік береді.

А.С. Саренова

к.п.н., старший преподаватель КазНАИ им. Т. Жургенова,
sarenova_ais_79@mail.ru, Алматы, Казахстан

Профессионально-ориентированный английский язык (для студентов факультета «Музыкальное искусство»)

Преподавание профессионально-ориентированного английского языка для студентов факультета «Музыкальное искусство» в творческих вузах является одной из актуальных проблем. Освоение студентами профессионально-ориентированного английского языка осуществляется на основе конкретной цели, задач, разработанной программы. Также выявляет цели, содержание, проблемы и некоторые решения. Анализ статьи, показывает, что в основе

данной программы лежит подход к построению профессионально-ориентированного курса английского языка, который реализуется в структурировании учебного материала и в определении его последовательности, а также в разработке путей формирования знаний студентов, навыков и способностей. Такой подход позволяет, с одной стороны, обобщить изученный материал предыдущих годов, а с другой - развивать навыки и способности учащихся на новом, более высоком уровне.

УДК 303

Ш.Т. Таубаева

п. ф. д., профессор, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Алматы, Қазақстан

А.А. Болатбаева

п. ф. д., профессор Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Алматы, Қазақстан

М.Е. Сейілханова

магистрант, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Алматы, Қазақстан

ПЕДАГОГИКА ӘДІСНАМАСЫНЫҢ ЖАЛПЫ ҒЫЛЫМИЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ

Мақалада «Педагогика әдіснамасының жалпы ғылымилық бағдарлары» атты білім беру жүйесі әрекетінің тиімділігінің педагогика ғылымының жетістіктерімен байланысы ашып көрсетіледі. Педагогиканың жалпы ғылымилық бағдарлары, педагогика дамуының генезисі, педагогиканың ғылым ретінде қалыптасуы ғылыми философия тұрғысынан қарастырылады. Ғылым тарихы тұжырымдамалары, атап айтқанда логикалық эмпиризм, фальсификационизм, парадигмалық тұжырымдама, сондай-ақ ғылыми-педагогикалық рационалдық және педагогикалық білімнің ғылымилығының өлшемдері, ғылыми-педагогикалық танымның эмпирикалық әдістеріне талдау жасалады.

Тірек сөздер: әдіснама, бағдарлар, ғылымилық бағдарлар, генезис, ғылыми философия, ғылыми педагогика

Білім беру жүйесінің әрекетінің тиімділігі педагогика ғылымының жетістіктеріне тікелей байланысты. Әрбір келесі ұрпақты қалайша оқытуды және тәрбиелеу керектігін білім беру саласына жеткізу туралы күмән жайттарды азайту үшін педагогика ұзақ тарихи кезеңді басынан кешірді. Әйтсе де педагогика бірден өзін қалыптасқан ғылым деп атай алмады. Педагогиканың

ғылымилық мәртебесін алуының ұзақ жолы – көп рет тексерілген теориялық негіздер, бұл қағидаларды тексеру және қайта тексерулер, адамзаттың мәдени және өркениеттік жетістіктерін сақтау және көбейтуге жауапты әлеуметтік институтқа қызмет ететіндей, оны шындық болмыста қайта құруға қабілетті болуы қажет еді.

Педагогика басқа ғылымдармен тығыз ынтымақтастықта дамыды. Ол үнемі өзінің ғылыми құрал-саймандарын, ғылыми аппаратын басқа ғылымдардағы ғылыми аппаратпен, әдіс-тәсілдермен салыстыруға мүмкіндігі болды. Педагогика нақты теориялық және қолданбалы жасалымдарға қажет жалпы ғылымилық негіздерді өңдеп, терең зерделеп отырды. Педагогиканың жалпы ғылымилық негіздері оның көп ғасырлық болмысында мәнді өзгерістерге ұшырады. Қазіргі педагогика өзінің жалпы ғылымилық негіздері бойынша бұрынғы дәуірлердегі педагогикадан айрықша деуге болады. Бүгінгі күні ғылыми жетістіктер бес-жеті жыл ішінде тіпті ескіріп те үлгереді. Өзіне қарайлап, өзін зерделеп педагогика қазіргі уақыттан оза дамитын ғылымға айналуда.

Демек, педагогика үшін заманауи сұрақ: бүгінгі күні педагогиканың жалпы ғылымилық базасы қандай?

Ғылыми философия тұрғысынан педагогиканың генезисіне көзқарас. Ғылымның қалыптасу үдерісіне ғалымдар ХХ ғасырда ғылыми білім тез қарқынмен дамыған кезде, оның адам өміріне әсері күшейген уақытта аса назар аударды. Ғылымның өзі де зерттеу мәселесіне айналды. Өз зерттеулерінде ғылымның қалыптасу мәселесін ең басты зерттеу пәні ретінде қарастырған ғылым философиясының ойшылдары (К.Поппер, Т.Кун, М.Полани, С.Тулмин, И.Лакатос, П.Фейерабенд және басқалар) ғылым деген не, ғылыми таным ерекшелігі неде, ғылымның құрылымы мен қызметтері қандай, оның даму сипатына не әсер етеді деген сұрақтарға жауап іздеді. Ғылым туралы пайымдауларды қайта қарастыру қазіргі педагогиканың қалыптасуына тікелей қатысы бар болғандықтан да қажет. Бұл үшін ХХ ғасырға дейін ғылым философиясы өкілдері «ғылыми заң» деп нені түсіндіргенін еске түсіру керек. Сол тарихи кезеңде көпшілік ғалымдар әлемді зерттеушілердің байқауына тәуелсіз деп таныды. Әлемдегі тәртіпті ньютондық түсінік осыған алып келді. Барлығы да заңдармен басқарылады деп түсінілді. Ғалымдар ғылыми әлем құпиясын ашуға, оны түсіндіруге, ондағы әрекеттенуші күштерді тануға қабілетті деген күмәнсіз пікірде болды.

Әрине, барлық ғалымдар дәл осылай ойлаған жоқ. Олар адам айнала қоршаған дүниемен танысуда әлем туралы сезімдік дәйектер-мәліметтер бар деп айтты. Ғылымдағы бұл бағыт *логикалық эмпиризм* деп аталды. Осы бағытты қолдаушылар ғылымды жоққа шығаратын адасуларды, ойдан құрылғандарды «ғылымнан қуу» керек, ғылымның негізгі қызметі, олардың көзқарасына – сезімдік шындық болмысты сипаттау. Бұл бағыт өкілдері нағыз ғылымның моделін ұсынды. Ғалым әрі сезімдік қабылдауды, әрі зерттеу барысында алынған сезімдік мәліметтерді негіздейтін «хаттамалық сөйлемдерді құрастыра алатын болуы керек» деп шешті. Кез келген ғылымның эмпирикалық

базисі осылайша түсінілді. Ғылыми қағиданың өлшемі верификация болды. Бірақ осындай ғылымды негіздеу бағдарламасының орындалуы мүмкін емес еді. Сонымен бірге логикалық эмпиризм ғылымның эмпирикалық базисі мен тілінің шынайылығы туралы ойлануға мәжбүр етті. Бұл педагогикаға да өз әсерін тигізді. Педагогика өзінің ұғымдық тілін, эмпирикалық базасын қайта тексерді және пайымдады, педагогика ғылымының құрылымы, оның теорияларының құрамы туралы ойланды. Жалпы алғанда, логикалық эмпиризм ғылымилықтың жаңа көкжиегіне жетуге ықпал жасады.

Бертінде ғылым феноменін басқа құралдармен сипаттау және түсіндіру қажет болды. Ғылымға оның тарихы арқылы қарауға ұмтылыс жасалды. Ғылымның тарихы ғылыми әрекеттің ерекшелігін зерделеу кілтіне айналды. Зерттеушілер назарын осылай қайта бағдарлауда Карл Раймонд Поппер үлкен рөл атқарды. К. Поппер индукция әдісі ғылымды негіздеуде ішінара ғана қолданатынын дәлелдеді. К. Поппердің бұл ойлары оны *фальсификационизм* деп аталатын әдіснаманың, кез келген қағидалық ғылымилығын анықтаудың әдіснамасын жасауға әкелді. К. Поппер ойшыл ретінде әлемнің объективті өмір сүруіне сенді. Ол ғалым осы әлем туралы шындық білім алуға ұмтылатынын жоққа шығарған жоқ. Ғалымдар әлемді тану үшін болжамдар жасайды, теорияларды құрастырады, тіпті заңдар ашады. Бірақ олардың ешқайсысы ашылған жаңалықтар шынайы деп айта алмайды.

Поппердің пайымдауынша, ғылыми білімнің ғылымилығы оның жоққа шығарыла алуында (фальсифицируемость). Бір білім басқа біліммен (әсіресе жоққа шығарылмаған, бірақ жоққа шығарылатын әлеуеті бар) жоққа шығарылу үдерісі ғылымның даму үдерісі деп түсіндіріледі. Поппер фальсификациялану ұстанымын ұсынып, ғылым туралы таралған пікірді өзгертті. Ол ғылымның негізгі міндеті пән туралы шынайы білімге қол жеткізу емес, ғылыми теорияларды ұсыну, қалыптастыру және өз кезегінде фальсификациялау деді. Поппер ғылымның логикасынан ғылымның тарихына қарай ауысты.

Педагогика ғылым институтының тарихилығын тез арада көңіл аударып, фальсификациялану педагогикалық ұғымдық аппараттан орын алды. Сонымен педагогика өзінің теориялық құрылымдарына, қолданбалы жасалымдарына тереңірек үңілетін болды.

К. Попперден кейін ғылымның өз тарихына терең бойлауға жол ашылды. Осы жолға ғылым дамуының тарихилығы негізінде көп зерттеушілер назарын аударған тұжырымдаманы Томас Кун жасап шығарды. Т. Кун ғылым философиясына ғылыми білімнің өсуін сипаттауда және түсіндіруде негізгі болып табылатын *«парадигма»* ұғымын енгізді. «Парадигма» ұғымын тарихтың нақты бір кезеңінде ғылыми қауымдастық мойындаған ғылыми жетістіктер жиынтығы деп түсіндірді. Парадигмалық білімдер үлгісіне әлем туралы жаңа білім жасауда ғалымдардың көпшілігі пайдаланатын Ньютонның, Максвеллдің, Бордың, Эйнштейннің теориялары жатады.

Кун үшін *парадигма* – теория ғана емес, әрі ғылыми әрекет үлгісі. Бұл үлгі өзін пайдалану барысында жан-жағынан үшкірленген, әрі қырланып жаңарып отырады. Біртіндеп ол анық бола бастайды да, зерттеу жүргізуде аса қажет

құралға айналады. Парадигма, сондай-ақ, зерттеу алаңын белгілі бір деңгейде тұжырымдай алады, шындық болмыс ғылыми зерделеу аясындағы сұрақтарды топтастырып анықтауға мүмкіндік туғызады. Сонысымен парадигма зерттеу әрекеті аясында қандай фактілер алынатынын анықтайды. Парадигма ғылыми қауымдастықтың санасын игеріп алады. Парадигманы қабылдай отырып, ғалымдар зерттеушілік әлеуетін күшейтіп отырады.

Қайсыбір парадигманы өз әрекетіне үлгі еткен ғылымды Кун *«нормадағы ғылым»* деп атады. Нормадағы ғылымда парадигма белгілеп берген нақты міндеттерді шешу жолы беріледі. Зерттеу әрекетін парадигма анықтайды. Тек сол ғана ғылымға қандай әдістер мен құралдарды пайдалануға болатынын хабарлап отырады. Парадигмаға сүйене отырып, жаңа білім, жаңа заңдар, заңдылықтар ашылады, фактілер табылады, орнығады. Бірақ тарих көрсеткендей, парадигма кейбір зерттеу міндеттерін шешуге мүмкіндік жасай алмайтын уақыт та келеді. Кунның айтуынша, ғылымда аномалиялық жағдаят туындайды, парадигманың жеткіліксіздігі сезініле бастайды. Демек дағдарыс туындап тұр. Енді бұрынғы парадигма ғылымдарды біріктіре алмайды. Ғылым дамуының *нормалық кезеңі* аяқталды. Оның орнына *ғылыми революция* келеді. Осы кезде ғана, дейді Т. Кун, К.Поппердің айтқаны болып жатады. Ғалымдар бәсекелес болжамдарды тексереді және қайта тексереді. Ең соңында жаңа парадигма пайда болады. Осы жаңа парадигманы қабылдаған ғалымдар өз ғалымының пәндік алаңын жаңаша көріп, жаңаша зерделейді. Жаңа парадигмаға негізделген зерттеулер көбейе түседі. Ғылымға оның дамуының нормадағы кезеңі қайтып оралады. Кунның пікірінше, ғылыми білім үдерісінің мәселесін шешетін *ғылымның циклдік дамуы* осылайша жүреді. Ғылым тарихы, логика мен гносеологияға қарағанда, күрделі жағдаяттарды шешу жолдарын жақсырақ көрсетеді дейді Т.Кун.

Т.Кун парадигмалық білімдер туралы айтқанда жаратылыстану ғылымдары жетістіктеріне сүйенді. Ол бұл ғылымдарды, гуманитарлық ғылымдарға қарағанда, қалыптасқан ғылымдар деп есептеді. Кунның тұжырымдамасын қабылдаған ғалымдар оны гуманитарлық ғылымдарға да таратты, көшірді. Олар парадигмалық білім үлгісіне Платон мен Аристотельдің, Августин Блаженный мен Фома Аквинскийдің, Кант пен Гегельдің көзқарастарын жатқызды. Осындай көзқарас педагогикада да орын алды. Педагогикалық таным үдерісін де Т.Куннің әдіснамалық схемасын пайдаланып, түсіндіруге болады деді. Педагогикада парадигмалар, ғылыми революциялар туралы айтыла бастады. Педагогикада ғылымды түсінудің Куннің үлгісіне аса қызығушылық таныту осы күнге дейін жалғасуда. Демек, К. Поппер мен Т.Куннің ғылымды талдаудың тұжырымдамалық схемалары ғылыми білімнің дамуында түпнұсқалы және қызықты. Ғылымға ғылым тарихы арқылы қарау теорияларды, заңдарды, ғылыми нәтижелерді тарихи шартты салыстырмалы түрде, яғни тарихи-әлеуметтік шарттарға байланысты қарастыруға әкеледі. Ғылыми білімнің осындай тарихи шарттылығын ХХ ғасырдың екінші жартысында Пол Фейерабенд өз тұжырымдамасын *«эпистемологиялық анархизм»* деп атап, өз көзқарасын анық білдірді.

Оның түсінігінше, ғылымдағы өзара өлшемсіздік ұстанымдарының салдары ретінде *әдіснамалық анархизм* туындайды. Әрбір ғалым өз тұжырымдамасын басқа тұжырымдамалармен салыстырмай жасаса, оны болмайтындықтан, онда анархизм ғылым үшін «норма» болып табылады. Тарихта ғалымдардың бірыңғай әдіснамалық ережелерді басшылыққа алмағаны белгілі. П. Фейерабендтің эпистемологиялық анархизмі ешуақытта қалыптасқан әдіснамалық бағдарларды жою және басқалармен айырбастау мақсатын қойған жоқ. Бұл бағыт ғылымның эмбебап нормаларына, заңдарына, ұғымдарына қарсы шықты. П. Фейерабенд ғылым, дін және аңызды тең деп санады. XX – XXI ғ.ғ. басында педагогикада постмодерндік көзқарастың таралуына П.Фейерабендтің идеялары себеп болды.

XX ғ. 60-жылдары Стивен Тулмин ғылымды түсіну эволюциялық сипатта, таным ұғымдар арқылы іске асады деп тұжырымдады. Осы кезде педагогикада да ұғымдық аппаратқа көңіл бөлінді. XX ғасырдағы ғылым философиясы педагогиканы өзін өзі рефлексиялауға итермеледі. Басқа ғылымдар саласындағы білімдер педагогикаға лек-легімен ағылып келіп жатты. Сондықтан ғылыми-педагогикалық білімнің құрылымы мен мазмұнын, зерттеу әдістері нәтижелері талқыланды. Сөйтіп, педагогикада жағдай күрделене түсті. Осы тұста ғылымтану педагогиканың пәнін, пәндік алаңын, әдіснамалық және теориялық құралдарын, педагогикалық зерттеу нәтижелеріне байланысты сұрақтарға жауап іздеуге көмектесті [1]. *Педагогика ғылымының мақсаты, педагогикалық білім ұғымы.* Ғылымның мақсаты - ақиқатты табу. Ақиқат деген не деген сұраққа жауапты таным теориясы (гносеология) береді. Нақты ғылым гносеология берген жауапты қабылдай отырып, ғылыми таным әрекетін құрастырады.

Бүгінгі күні гносеологияда ақиқат ұғымына бірнеше анықтама бар. «Ақиқат – өз зерттеу пәніне сәйкес ой» деген де анықтама бар. Мұндай түсіндіру ақиқаттың классикалық тұжырымдамасы деп аталады. Бұл тұжырымдама бойынша пән – объективті. Демек, ол туралы білім де объективті болуы керек. Ақиқатқа берілген *екінші бір тұжырымдама* - прагматикалық. Ақиқат тек оны пайдалану оң нәтижелерге, жетістікке әкелгенде ғана мәнді деп саналады (Ч. Пирсон, У. Джеймс, Дж. Дьюи).

Үшінші тұжырымдама – ақиқаттың конвенционалдық теориясы. Мұнда зерттеушілер арасындағы келісімге көңіл бөлінеді. Бұл көзқарас қазіргі уақытта педагогикаға да тән.

Төртінші тұжырымдама – конгеренттік теория. Бұл теорияда ақиқат жүйелі түрде ғылымда мойындалған теориялармен келісілген болуы маңызды. Ақиқаттың конгеренттік теориясы логикалық, математикалық ғылымдарда кеңінен таралған. Педагогикада да бұл логикалық пән тұрпатында кезігеді.

Сонымен, бүгін педагогика ғылымының мақсаты білім беру әлемі туралы ақиқат білімді алу мен негіздеу туралы айтатын болсақ, ғалым-педагогтар ақиқат білім деп кейде бірін-бірі жоққа шығаратын қағидаларды да келтіріп жүр. Педагогика ғылымы білім беру әлемі туралы ақиқат білімге қол жеткізуге ұмтылуда. Білім – адам санасының жемісі, өнімі. Білім – таным нәтижесі.

Таным – бұл білім алу. Ғылымтанушылардың пайымдауынша, білім негізделген тұжырым, тәжірибемен дәлелденген тұжырым.

Ғылымда ғылым еместен тек ғылымилық өлшемдері арқылы ғана ажыратуға болады.

Ғылыми-педагогикалық рационалдық және педагогикалық білімнің ғылымилығының өлшемдері. Ғылым – дамушы институт. Ғылым институтының тарихи өзгерісі аясында ғылыми әрекетке нормативтік және құндылық стандарт беретін ғылымилық өлшемдері де өзгеріске ұшырады. Ғылымның, оның ішінде педагогика ғылымының дамуында ғылыми-зерттеу әрекеті негіздерінің күрделі өзгерістерге ұшырау кезеңдерін бөліп қарастыруға болады. Бұл жәйттің ғылымилық өлшемдерінің бірі болып табылатын педагогикалық зерттеудің нормативтік құрылымдарының түбегейлі өзгеруіне тікелей қатысы бар.

Ғылымның даму тарихында әдетте үш кезеңді атап көрсетеді. Әрбір кезеңде зерттеу нормаларының өз уақытына сәйкес ғылыми қауымдастықтың санасында қалыптасуы мен бекуі алынады. Ғылыми рационалдықтың классикалық типі (XVII – XIX ғ. аяғы); ғылыми рационалдықтың классикалық емес типі (XIX ғ. соңы мен XX ғ. ортасы); ғылыми рационалдықтың классикалық емес типінен кейінгі типі (XX ғ. ортасы – қазіргі уақытқа дейін).

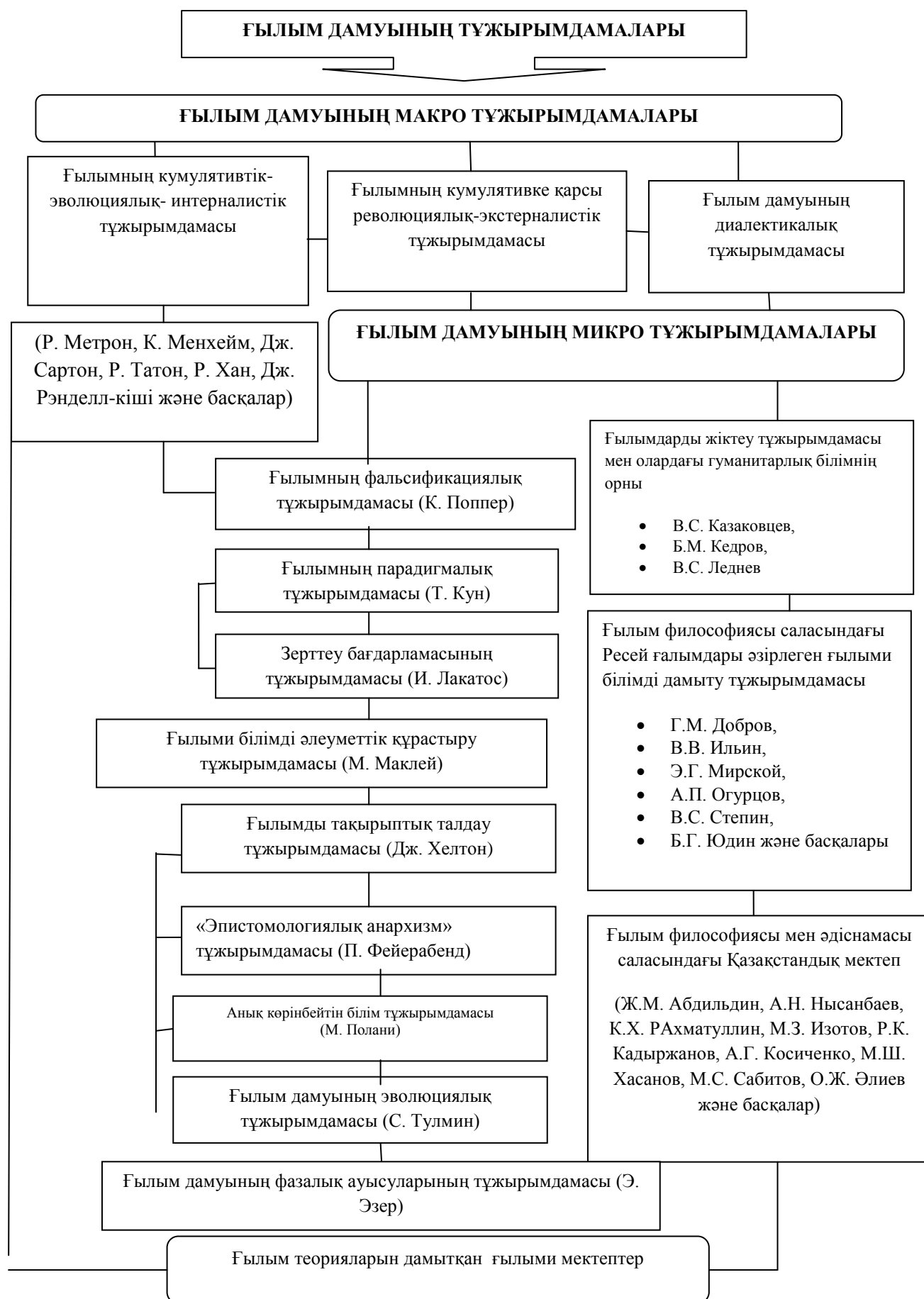
Педагогика ғылымының даму ерекшеліктерін зерделеу бұл схеманың ғылыми білімнің бұл саласының тарихи дамуына ішінара ғана пайдалануға болатынын көрсетті. XVII ғасырдан XIX ғ. аяғына дейін педагогикада ғылыми түсінудің логикасын мойындаған көшбасшы ғылымдар математика мен физикада ғылыми-педагогикалық рационалдықтың классикалық типі қалыптасты: білім берудің әлемін сызықты дамудың прогрессивті бағыты деп түсіну; білім берудің өткені бүгінгінің болашағын анықтайтын сала деп тану; педагогиканың жетекші ғылым салалары математика мен физиканы бағдар ұстануы ғылыми екі өлшемін – ғылымилық эталон – логикалық қарама-қайшылықсыздық және тәжірибелік дәлелділік жасап алуына мүмкіндік туғызды [2].

Педагогикалық білім әдіснамасы саласында логикалық қарама-қайшылық, логикалық дәлелділік пен дедукция әдісін жасады.

Физиканың жетістіктері зерттеуші-педагогтарды білімдерді тәжірибелік-эксперименттік тексеруге мәжбүрледі. Бұл педагогикалық ақиқатты логикалық тексеру жеткіліксіз, экспериментке негізделген дәлелдемені қажет етті. Педагогика ғылымына – *верификация өлшемі* ендірілді. Верификация өлшемі негізінде құрылған педагогикалық білім болжамдық-дедуктивтік сипат алды.

Ғылымның классикалық емес типі кезеңінде нысана туралы білім алу құралдарының ерекшеліктері ескеріліп, білімді дәлелдеу әдістері де өзгерді. Педагогика гуманитарлық ғылымдардың әдіснамалық базисіне ендірілді.

XIX ғ. соңы мен XX ғ. басында ғылымилық өлшемі әсемдік өлшемі мен эвристикалықтың өлшемі болып ендірілді. Педагогикада 70 жыл бойы білімнің ғылымилығының бірыңғай стандарты болды. Негізінен педагогикалық зерттеулер логикалық қайшылықсыздық өлшеміне сәйкес жүргізілді.

1-сурет – Ғылым дамуының тұжырымдамалары

XXғ. ортасынан бүгінгі күнге дейін жалғасып отырған ғылымның классикалық еместен кейінгі дәуірінде бәсекелес тұғырларды және теориялардың фальсификациялануын мойындау орын алды.

Ғалымдар анықтаған ғылыми пәннің белгілерін жүйелей және қорытындылай отырып, ғылыми пәнді құрастыру қағидаларын ұсынды:

- пән – білім жүйесінің талабына сәйкес оқытуға бейімделген ғылыми білімдер, процедуралар, әдістер тобы және мазмұны;
- ғылыми пәннің жеке зерттеу пәнінің болуы;
- зерттеу мен оқытуда пайдаланатын әдістер;
- теорияны құрастырудың арнайы тәсілдер;
- әдіснамалық бағдар;
- ғылыми пәннің басқа пәндермен өзара байланыстары;
- басқа пәндер үшін теориялық және әдіснамалық мәнділігі;
- әлеуметтік маңыздылығы: ғылыми мектептер, зерттеуші топтар және т. б.
- пәнді қоғамның мойындау дәрежесі;
- зерттеу нәтижелерінің практикаға қосқан үлестерінің мүмкіндіктері;
- зерттеу міндеттерін шешудің құндылықты мақсаттары мен үлгілері [3].

Білімді мәселелерді шешу құралы деп қарастырды. Демек, ғалымдардың зерттеу әрекеті, зерттеу нәтижелерін бағалаудың әдіснамалық стандарттары өзгерді. Қазіргі педагогикалық зерттеулер теориялық және қолданбалы жасалымдарды ғылымилықтың түрлі типін біріктіреді. Педагогика әдіснамасына берілген анықтамаларды талдадық. Сондай-ақ, педагогиканың жалпы ғылымилық бағдарларын ғылымның даму тұжырымдамаларында көруге болады.

Ғылымның даму тұжырымдамалары және педагогикадағы ғылыми білім мына құрылымда қарастырылады: ғылым философиясы тұрғысынан педагогиканың генезисі; педагогика ғылымының мақсаты, педагогикалық білім ұғымы; ғылыми-педагогикалық рационалдық және педагогикалық білімнің ғылымилығының өлшемдері; ғылыми-педагогикалық танымның эмпирикалық әдістері; ғылыми-педагогикалық факт; ғылыми-педагогикалық танымның теориялық әдістері; ғылыми-педагогикалық теорияның құрылымы.

Әдебиеттер

1 Алиев У.Ж. Теоретическая экономика: общедисциплинарная модель. – Алматы: НИЦ «Ғылым», 2001. – 348 с.

2 Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для студ. высш. учеб.заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 400 с.

3 Лукацкий М.А. Методологические ориентиры педагогической науки: учебное пособие. - Тула: Гриф и К, 2011.- 448 с.

Ш.Т. Таубаева

д.п.н., профессор, КазГУ им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

А.А. Болатбаева

д.п.н., профессор, КазГУ им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

М.Е. Сейілханова

магистрант, КазГУ им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Общенаучные ориентиры методологии педагогики

Общенаучные ориентиры методологии педагогики предполагают взаимосвязь эффективности системы образования и достижений педагогической науки.

Анализ концепций по истории науки, таких как логический эмпиризм, фальсификационализм способствуют понять общенаучные основы педагогики, вопросы оценки генезиса и прийти к выводу что концепции развития науки и научных знаний в педагогике можно структурировать следующим образом: генезис педагогики с позиции научной философии, цель педагогической науки, понятие педагогики, знания, критерии научно-педагогической рациональности и научности педагогического знания, эмпирические методы научно-педагогического познания, научных исследований, теоретические методы научно-педагогического познания, структура научно-педагогической теории.

Sh.T. Taubaeva

d.p.s., professor, Chair of General and Ethnic Pedagogy,
Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

A.A. Bolatbaeva

d.p.s., professor, Chair of General and Ethnic Pedagogy,
Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

M.E. Seyilhanova

Student of the Magistracy, Chair of General and Ethnic Pedagogy,
Almaty, Kazakhstan

General scientific guidance methodology of pedagogy

General scientific foundation of pedagogy, genesis of pedagogy assessment issues are considered from the standpoint of scientific philosophy, formation of pedagogy as a science.

Science history concepts were characterized: logical empiricism, falsificationism, paradigm concept, analyzis of science history concept like: logical empiricism, falsificationalism> paradigm concept as well as scientific and educational criteria of pedagogical knowledge rationality and scientific character, empirical methods of scientific and pedagogical knowledge.

УДК 378.147

А.А. Головчун

к.п.н., доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

А. Иманалиева

магистрант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЯ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Статья посвящена вопросам использования современных информационных технологий при подготовке будущих учителей иностранных языках. В ней рассматриваются возможности обучения иностранному языку посредством интернет технологий и применения компьютера в учебном процессе. При педагогически и методически обоснованном использовании новых информационных технологий в учебном процессе обеспечивается содействие в формировании профессиональной компетенции будущих учителей. Описывается влияние современных информационных технологий на профессиональную компетенцию будущих учителей.

Ключевые слова: профессионально-ориентированная компетенция будущих учителей, информационные технологии, мультимедийные обучающие программы

В современных условиях динамического развития общества подготовка специалиста по теории и методике преподавания иностранных языков должна быть ориентирована на новые условия жизни и профессиональную деятельность людей в информационном обществе. Развитие и применение новых образовательных технологий тесно связаны с необходимостью изменения характера отношений между обществом, воспитанием и образованием. Возможность использования преимуществ, данных информационными технологиями и системами, определяется уровнем образованности и лингвистической культурой общества, его ориентацией на новое направление развития современной цивилизации. На современном этапе информатизации профессионального вузовского образования происходит внедрение в практику обучения средств, функционирующих на основе мультимедийных, информационных и коммуникационных технологий.

Особый интерес представляют инновационные технологии обучения, базирующиеся на использовании глобальной распределенной компьютерной сети Интернет, которая объединяет мировые информационные ресурсы,

обеспечивая доступ к ним, и создает информационный поток, представляющий собой инфраструктуру «цифрового» будущего, средство масс-медиа, обеспечивающее большую прозрачность в межкультурной коммуникации.

Перспективное направление, характеризующее новую форму обучения студентов, связано с внедрением в учебный процесс информационных технологий, сопровождающихся увеличением объемов самостоятельной работы студентов. Тенденцию к разработке информационно-коммуникативной формы самостоятельной работы студентов, предусматривающей большую самостоятельность студентов, большую индивидуализацию заданий, касающихся как содержательной предметного материала, так и характера контроля, определяют изменения в развитии общества, включение общества в активный информационно - коммуникационный процесс информатизации.

Под интернет-технологиями имеется в виду использование разнообразных электронных сетевых образовательных ресурсов, а также коммуникационных технологий, обеспечивающих быструю передачу информации на любые расстояния, общение между партнерами. При этом часть материала может быть предложена студентам на электронных носителях информации или в различных условиях доступа к сети Интернет.

Разнообразные мультимедийные приложения к традиционным средствам обучения выполняют инновационно-технологическую функцию, формируют у студентов навыки работы с информацией, предъявленной посредством информационных коммуникационных технологий. Эти средства обучения могут представлять собой мультимедийные обучающие программы, электронные учебники по основным разделам дисциплины, гипертекстовые электронные справочники и т.п. Основные требования к таким средствам обучения: связь с программой, учебником и другими компонентами УМК, соответствие стандартному техническому оснащению колледжа, доступность для рядового пользователя. Мультимедийные обучающие программы и электронные учебники могут быть ориентированы на систему дистанционного обучения или носить проблемно-тематический характер и обеспечивать дополнительные условия для изучения отдельных тем (при объяснении нового материала, на практических занятиях, для закрепления и проверки знаний). В обоих случаях эти пособия должны предоставлять техническую возможность построения системы текущего и итогового контроля уровня подготовки студентов [1].

Рассматривая общение посредством интернет технологий с позиций анализа явления в философском, психологическом и педагогическом аспектах, можно сделать вывод: диалог посредством интернет технологий в большинстве случаев происходит в форме заочного общения, что требует дополнительных технических и организационных решений, связанных с ростом материальных затрат для его осуществления (очное общение посредством интернет технологий влечет еще большие затраты). С другой стороны, «общение посредством интернет технологий» содержит очевидные, но трудно реализуемые при традиционном общении специфические возможности:

одновременно вести диалоги сразу с несколькими партнерами (вне зависимости от их местонахождения) и при этом оперативно привлекать к общению неограниченное количество новых участников (независимо от момента высказывания ими своей точки зрения).

«Общение посредством интернет технологий» характеризуется ослаблением важнейшего фактора эффективного общения - эмоционально-экспрессивного содержания как основы и условия восприятия и понимания. Попытки компенсировать этот пробел многочисленны и разнообразны: цвет, форма, «смайлики», анимация и другие средства мультимедиа.

В сети Интернет сложно представить манипуляцию участниками друг другом, равно как альтруизм в чистом виде обнаруживается достаточно редко и проявляется лишь частично, не вступая в противоречие со здравым смыслом и принципом взаимной выгоды и пользы участников.

К традиционным средствам общения относят вербальные (знаковые и текстовые) и невербальные (интонация, тембр, мимика, позы, жесты, расстояние) [2].

Текстовые и знаковые средства, как главные содержательные параметры, в полной мере сохраняют свое значение при общении посредством интернет технологий. Однако очевидное снижение или утрата эмоционально-экспрессивных возможностей общения постоянно заставляет находить эквивалентные или альтернативные способы и средства выражения чувств и отношений в ходе общения. Уже сложилась практика применения «смайликов» и средств мультимедиа в общении. Данный вопрос в настоящее время исследован недостаточно и остается в центре внимания специалистов, при этом широкая повседневная практика общения в интернет постоянно дает все новые примеры.

В соответствии со сложившимися представлениями к дополнительным средствам общения посредством интернет технологий (так называемым службам интернет) в настоящее время относят следующие:

1) службу WWW, которую нередко отождествляют собственно с Интернет, хотя на самом деле это только одна из многих служб сети, наиболее развитая, обладающая особой комфортностью для пользователя и обеспечивающая наиболее широкий доступ к информационным ресурсам;

2) службу электронной почты (e-mail), одну из старейших и распространенных в интернет, которая включает возможности обычной почты по передаче простого текста и приближает их к возможностям прямого телефонного общения за счет технических решений и высокой скорости обмена сообщениями, при этом реализуется принцип «один адресант - один адресат»;

3) службу телеконференций, очень сходную со службой e-mail, однако работающую по принципу «один адресант - много адресатов»;

4) службу FTP, которая обеспечивает передачу целых файлов, независимо от их содержания (включая текст, рисунки, электронные таблицы, программы и т.д.);

5) службу DNS, которая обеспечивает уникальность персональных идентификаторов как неперемного условия работы в сети;

6) службу ICQ, которая обеспечивает целенаправленный персональный поиск партнеров для индивидуального общения «по интересам»;

7) форумы или chat-конференции («чаты»), которые обеспечивают возможность одновременного обмена мнениями многих участников (групповые беседы) и общую доступность этих мнений;

8) многочисленные и разнообразные поисковые службы интернет, основное предназначение которых состоит в оперативном поиске необходимой информации в сети и которые осуществляют поиск по двум главным принципам «поиска по каталогам» и «поиска по ключевым словам» [2].

С использованием информационных технологий возможности организации самостоятельной работы студентов расширяются. Актуальной становится самостоятельная работа с обучающими программами, с тестирующими системами, с информационными базами данных. По существу, все известные виды электронных изданий могут служить основой для организации самостоятельной работы студентов, наиболее эффективными из них являются мультимедийные издания.

Эффективность использования средств информационных технологий в самостоятельной работе студентов во многом зависит от успешности решения задач методического характера, связанных с информационным содержанием и способом использования автоматизированных систем обучения. В связи с этим целесообразно рассматривать автоматизированные системы обучения, используемые в конкретной учебной программе, определяемой предметным содержанием, целями и задачами обучения, как программно-методические комплексы

При использовании в образовательном процессе вуза информационных технологий возрастает объем и расширяются организационные формы самостоятельной работы студентов. Все это поможет формированию общей информационной культуры обучаемых, придаст самостоятельной работе студентов новый облик, позволит не только закреплять полученные знания и навыки, но и управлять самостоятельной работой студентов, формируя основы для их дальнейшего самообразования и профессионального роста.

Одним из средств решения проблем, связанных с созданием новых информационных средств в обучении является эргономика, основная задача которой - задача улучшения форм представления информации с целью сделать доставленную информацию более понятной и эффективной.

Основное эргономическое правило - «Чтобы улучшить понимаемость учебной информации, необходимо изменить форму представления знаний таким образом, чтобы выразить заданное содержание учебного материала с помощью оптимального сочетания словесного текста, формул и чертежей» направлено на повышение производительности умственного труда обучающихся, чтобы сделать информацию наглядной, доходчивой и

качественной, минимизируя объемы информации не теряя ее содержательной и познавательной частей.

В процессе профессиональной подготовки перед студентами ставятся задачи овладения информационной культурой, позволяющей ориентироваться в потоке разнообразной информации: документографической, библиографической и др. Будущие специалисты должны иметь представление об информационных ресурсах Internet по проблемам их будущей профессиональной деятельности; знать наиболее популярные Web-сайты по вопросам образования и науки; уметь производить поиск в электронных каталогах и базах данных информационных центров, занимающихся проблемами их профессиональной деятельности и многое другое.

Включенность информационных технологий в учебный процесс в вузе решает следующие задачи:

- 1) обеспечение информацией студентов в учебном процессе;
- 2) формирование ключевых компетенций студентов;
- 3) интеграция базового и дополнительного образования;
- 4) повышение мотивации студентов к обучению и др.

Главной сегодняшней задачей в сфере высшего профессионального образования является, по выражению одного из крупнейших теоретиков и практиков образования взрослых, американского ученого М.Ш.Ноулза, стало «производство компетентных людей - таких людей, которые были бы способны применять свои знания в изменяющихся условиях, и ... чья основная компетенция заключалась бы в умении включиться в постоянное самообучение на протяжении всей своей жизни». Данное высказывание ставит в число приоритетных новое в педагогике направление - андрагогическое [3].

В современных условиях во многих странах выпускник колледжа или вуза приходит на рабочее место, оснащенное компьютером или средствами связи, делопроизводства на базе микропроцессорной техники, и должен для успешной работы представлять себе принципы ее функционирования. Вместе с тем, даже получение всеми членами общества базовой подготовки в области информатизации в средне-профессиональной школе не может сделать общество действительно информационным. Создание и развитие информационной инфраструктуры, без которой невозможно обеспечение доступности информации всем членам общества, необходимость широкого внедрения новых информационных технологий во всех отраслях народного хозяйства предъявляют новые требования к профессиональной подготовке кадров. Таким образом, информатизация профессионального образования становится одним из важнейших направлений информатизации образования.

Компьютерные технологии можно считать тем новым способом передачи знаний, который соответствует качественно новому содержанию обучения и развития учащегося. Этот способ позволяет учащимся с интересом учиться, находить источники информации, воспитывает самостоятельность и ответственность при получении новых знаний, развивает дисциплину интеллектуальной деятельности.

Сложившаяся ранее система образования является продуктом своего времени и отражает основные принципы функционирования индустриального общества, которыми являются массовость, стандартизация, синхронизация, централизация, гигантомания.

Как отмечает в своих трудах Кунанбаева С.С. в настоящее время конъюнктура рынка специалистов быстро изменяется, в основном, благодаря развитию и внедрению новых информационных технологий во все сферы общественной жизни. Сегодня обществу необходимы профессионалы не узкого, а широкого профиля, способные быстро обучаться и адаптироваться к изменяющимся условиям работы. Это касается всех сфер общественной жизни, и гуманитарных, и технических наук [4].

Применение компьютера в учебном процессе позволяет реализовывать принцип связи теории с практикой, сместив их соотношение в сторону баланса между ними и принцип сознательности и активности, который проявляется, прежде всего, в потребности самоконтроля. Внедрение компьютера также вносит существенные изменения в организационные формы обучения. Выпуск компьютеров индивидуального пользования позволил расширить формы обучения. Появилась реальная возможность осуществлять обучение на дому, так называемое дистанционное обучение.

Причем было бы неправильно полностью игнорировать такую возможность, учитывая, что есть вечернее и заочное обучение.

Использование в профессионально-ориентированном обучении информационных технологий предполагает и реализацию принципов коллективизма и индивидуализации обучения, которые, на взгляд автора, являются особенно важными в современных условиях. Это можно объяснить, прежде всего, необходимостью воспитания у студентов навыков коллективной деятельности, коммуникативных качеств, умения согласовывать личные и общественные интересы, а возможности информационных технологий как средств общения людей безграничны.

Принцип индивидуализации обучения реализуется за счет поэтапного наращивания трудностей достижения учебных целей студентами с разной подготовкой. В этом случае информационные технологии представляют собой многовариантный банк учебных заданий и вопросов [5].

В заключение отметим, что профессионально-ориентированное обучение, основанное на современных информационных технологиях, положительно влияет на уровень подготовки специалистов, поскольку выступают одновременно в качестве предмета изучения и средства обучения. Используемые в комплексе с современным программным обеспечением и информационной технологией, компьютеры не просто преобразуют учебный процесс, а воздействуют на личность обучаемых, вызывая положительный эмоциональный отклик у студентов, чувство удовлетворения результатами учебной деятельности. Педагогически и методически обоснованное использование новых информационных технологий в учебном процессе

высших учебных заведений обеспечивает повышение конкурентоспособности выпускников на рынке труда.

Список литературы

1 Мотылев С.А. Проблемы подготовки и проведения деловых игр, моделирующих информационно-аналитическую деятельность / С.А. Мотылев // Дистанционное образование. - 1999. - № 6. - С.18-25.

2 Просвирнина И.А. Теоретические аспекты формирования готовности студентов к педагогическому общению посредством информационных технологий. // Невинномысский институт экономики, управления и права, Россия. Международная научно-практическая конференция. г. Невинномысск, 3 марта 2009 г. Том I. - С.447.

3 Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education. From Andragogy to Pedagogy. – Chicago, 1980. – P. 43.

4 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования // Алматы. Дом печати «Эдельвейс», - С.10-32.

5 Сережкина А.Е, Садыкина В.А. Обучение в новой информационной среде: психолого-педагогические особенности // Высшее образование сегодня. 2004.,- №1. – С. 54-59.

А.А. Головчун

п.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

А. Иманалиева

магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Болашақ шет тілі мұғалімдерінің кәсіби-бағдарлық күзiреттiлiгiн қазiргi ақпараттық технологиялар негiзiнде қалыптастыру мәселесi

Болашақ шет тілі мұғалімдерін даярлау барысында қазіргі ақпараттық технологияларды пайдалану мәселелері өзекті болып табылады. Оқу үдерісінде интернет технологиялар мен компьютерді қолдана отырып шетел тілін оқытудың мүмкіндіктері өте жоғары. Жаңа ақпараттық технологияларды оқу үдерісінде педагогикалық және әдістемелік тұрғыдан пайдалану болашақ мұғалімдердің кәсіби күзiреттiлiгiн қалыптастыруды қамтамасыздандырады. Болашақ мұғалімдердің кәсіби күзiреттiлiгiне заманауи ақпараттық технологиялардың берері мол.

A.A. Golovchun

c.p.s., docent, KazUIR&WL Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan

A. Imanaliyeva

the 2-nd course of the Master's, KazUIR&WL Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan

About teachers' professional-oriented competencies formation on the base of advanced information technologies (IT)

The article is about future teachers professional-oriented learning in foreign language. The author has revealed principles of how to teach students to use professional foreign language communication skills and mechanism of professional-oriented communication. Based on the importance of communication in socialization process and the formation and development of professional self-consciousness the stages of foreign language training are defined. The author also attempted to reveal the influence of modern information technology to the professional competence of future teachers.

УДК 378.01

Э.А. Аманбаева

к.п.н., доцент, КазНАУ, Алматы, Казахстан

Г.С. Кудебаева

к.п.н., доцент университета Туран, Алматы, Казахстан

КУЛЬТУРА СПЕЦИАЛИСТА КАК ИНТЕГРАЛЬНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Данная статья посвящена формированию культуры будущего специалиста педагогической деятельности. Основной целью педагогического процесса в вузе является подготовка современного специалиста с высокой культурой, способного решать профессиональные и межличностные проблемы. Успешное решение данной проблемы предполагает определение ведущих теоретических положений, основываясь на которых, можно спрогнозировать и спроектировать научно-обоснованный процесс подготовки студентов к педагогической деятельности, включающий направленность на формирование у обучаемых духовных и нравственных ценностей отечественной педагогической культуры. Подготовка учителя с высоким уровнем духовно-нравственной профессиональной культуры

является актуальной и значимой проблемой высшей школы во все периоды её становления и развития.

Ключевые слова: специалист, профессионализм, педагогическая деятельность, образование, инкультурация, личность

Современному обществу необходимы люди, впитавшие в себя весь положительный опыт прошлых поколений, способные, как свободные личности, действовать самостоятельно, активно, творчески. Новые тенденции в науке и образовании потребовали непрерывности интеллектуального и нравственного развития личности; реализации принципов гуманизации, демократизации, дифференциации, индивидуализации и интеграции в содержании образования, формах и методах обучения; дальнейшей фундаментализации образования; переноса акцента с обучающей позиции педагога на управляющую. Стала очевидной необходимость переориентации педагогического образования на новые ценности, критерии деятельности, образ профессии и культуры, которые осваивались бы субъектами учения рефлексивно, как их жизненный проект.

Иные социальные ориентации общества, прогрессивные тенденции в отечественной и зарубежной образовательной практике высшей школы выдвинули новые требования: специалист в области образования должен обладать высоким уровнем общей культуры и профессиональной компетентности, мобильности, субъективной готовностью к непрерывному образованию, совершенствованию и самосовершенствованию, творческому характеру педагогической деятельности. Иными словами, общество и школа нуждаются в специалисте-педагоге нового типа, на что и делается акцент в «Концепции непрерывного педагогического образования РК».

Сегодня высшая школа, понимаемая широко как организация, институциональная система, сообщество – актуализирует проблему обеспечения качества образования и профессиональной подготовки специалистов. Такой интерес обусловлен изменениями к уровню подготовки специалиста, который должен быть готов к неоднократной смене вида профессиональной деятельности. При этом овладение разными профессиональными навыками и умениями должно осуществляться в кратчайшие сроки и с минимальными затратами. Это предполагает способность к активному освоению новых видов деятельности, что в свою очередь связано со способностью к самообразованию и непрерывному обучению.

Следовательно, и образование и воспитание должны быть не репродуктивными, а продуктивными и должны быть направлены на формирование нового человека, активного, владеющего информационными и коммуникационными технологиями, умеющего мобилизоваться и презентовать себя и свои профессиональные качества конкурентоспособного специалиста.

В этой связи необходимо отметить изменение понимания сущности качества – «образованность» как результата или потенциала человека. Этимологически – принятие человеком образа: мира, собственной личности,

прошлого и будущего, добра и зла. Образоваться – значит понять других, себя, смысл жизни, свою ответственность перед жизнью. Такой взгляд влечет за собой, кроме всего прочего, и универсальное понимание культуры. Культура – это жизнь, единое, это благо и добро, сила; это вечный идеал человечности, всеобщий источник смыслообразования. Следовательно, для развивающегося человека культура – и непосредственная форма существования (жизнь, энергия, общение), и основание для самоопределения, для сознательного делания себя.

Образование же предполагает, что человек изначально, как бы «по праву рождения» входит в культуру и развивается только в ней и через нее. Кроме того, культурное становление человека в ходе образования происходит самодеятельным, личностным способом.

Образование, как вид культурной деятельности, призвано формировать «образ» личности специалиста, как субъекта культуры и деятельности. Понятие «образ личности», считает А.С.Запесоцкий, «максимально полно выражает потенциал человека» [1].

Образование не может быть оторвано от времени. В нашей стране оно отразило в себе все особенности тоталитаризма, явившись одновременно и детищем, и условием воспроизводства административно-командной системы. Как отмечает Н.Н. Хан, системе необходимы были специалисты, а не личности, обладающими специальностями [2], поэтому основной акцент в подготовке специалистов делался на обученности в ущерб образованности, что, по словам О.В. Долженко, «привело к утрате истинного смысла деятельности человека» [3].

Процессы глобализации предполагают стандартизацию жизни, обусловленную интеграцией разнообразных культур и национальных государств в единую рыночную логику. Тем не менее, отмечает У.Эко, человечество «движется к обществу с более значительным уровнем свободы», где свободное творчество, связанное с открытой структурой гипертекстов, будет возможна как раз для среднестатистического человека [4].

Рассмотренный с такой точки зрения массовый человек выступает как носитель общечеловеческих ценностей, закладывающий основы «мира без границ». Это «гражданин мира», способный не только легко адаптироваться к различным средам, но и открытый для диалога культур, характеризующийся толерантностью сознания. «Причем восприятие всего мира как своего дома, - подчеркивает О.В.Долженко, - не означает замену моноцентричной картины мира полицентричной, в которой разные культуры выступают как равноправные» [3].

Гуманистическая парадигма образования выражает приоритет учета внутренних условий развития личности, «при которых человек является движущей силой собственного личностного и профессионального развития»/5/. В нашем представлении, профессиональная подготовка современного специалиста в вузе должна быть основана на понимании его как человека культуры, а становление и развитие личности студента – как «многоэтапный процесс вовлечения человека в социум и культуру» [6].

Философское понимание становления личности основывается на представлении ее как человека сознательного и несущего ответственность за свои действия. Становление личности – это процесс, обращенный вовнутрь, к сущностным силам человека.

Процесс социального становления личности мыслится в активном взаимодействии личности с социальной средой, через ее социализацию. Одним из важных его аспектов является инкультурация – трансляция культурно задаваемых ценностей, моделей поведения. Конечный результат процесса инкультурации – человек компетентный в культуре. Процесс социализации и инкультурации проходят согласованно, без вхождения в культуру человек не может существовать как член общества.

Подготовка учителя с высоким уровнем духовно-нравственной профессиональной культуры является актуальной и значимой проблемой высшей школы во все периоды её становления и развития. Успешное решение данной проблемы предполагает определение ведущих теоретических положений, основываясь на которых, можно спрогнозировать и спроектировать научно-обоснованный процесс подготовки студентов к педагогической деятельности, включающий направленность на формирование у обучаемых духовных и нравственных ценностей отечественной педагогической культуры.

Культура неслучайно выходит на первый план общественного развития. Академик Лихачев Д.С. считал, что «...без культуры в обществе нет нравственности. Без элементарной нравственности не действуют ни социальные, ни экономические законы, не выполняются указы и не может существовать современная наука» [7].

Анализ философской, социологической, педагогической, психологической литературы свидетельствует о том, что общая культура специалиста как интегральный показатель поведения и деятельности должна рассматривать в единстве и взаимодействии основных составляющих: кругозор личности характеризует ее интеллектуальный потенциал; диапазон интересов обеспечивает уровень духовных потребностей; умение и способность дают широту предметно-практического и теоретического опыта личности; принятые личностью нормы и освоенные методы деятельности регулируют поступки и действия; культура чувств показывает развитие и гуманистическую направленность эмоциональной сферы личности, определяет эмоциональную насыщенность ее поведения и деятельности.

Формирование культуры будущего специалиста – сложный процесс обогащения индивидуальности. Основной целью педагогического процесса в вузе является подготовка современного специалиста с высокой культурой, способного решать профессиональные и межличностные проблемы.

Учебно-производственная и общественно-практическая деятельность обучающихся в вузе студентов относится к социально-педагогическим факторам. Использование социально-педагогических факторов связано в первую очередь с предъявлением будущему специалисту требований общества, которое нуждается в специалистах нового типа. Они должны обладать новыми

личностными качествами, способностями работать в условиях рыночной экономики, широкой эрудицией, личностной культурой. Уметь творчески применять знания и осуществлять самостоятельный выбор при решении учебно-производственных задач, «...формирование у обучающихся гражданских позиций, способности к труду и жизни в условиях современной демократии: сохранения и приумножения нравственных, культурных и научных ценностей общества; распространение знаний среди населения, повышение ее образовательного и культурного уровня» [8].

Современные педагогические проблемы развития культуры специалиста стали отражением противоречия, возникающего между требованиями к качеству всесторонней подготовки и реальным состоянием культурного развития молодежи. Кроме того в педагогическом общении студента действуют личностные качества преподавателя и его поступки, которые соотносятся студентом с его собственным идеалом, т.е. эффект влияния преподавателя на студента опосредствуется их внутренними личностными качествами.

Определение понятия профессионально-педагогической культуры, как категории педагогической науки, в настоящее время не является устоявшимся и поэтому неоднозначно в представлении. Вместе с тем, при разработке данной проблемы, выделяют профессионально-педагогическую культуру как интегральное образование общей и профессиональной культуры. Так, В.А.Сластёнин, раскрывая цель университетского образования, отмечает: «Цель университета образовывать личность гражданина, искренне озабоченного судьбой России, человека гуманистической духовно-нравственной ориентации, педагога, владеющего антропологическим знанием, понимающего ребёнка и умеющего с ним работать, специалиста в одной из областей науки, способного видеть её в системе современного знания и культурной практики» [9].

Процесс подготовки учителя с высоким уровнем духовно-нравственной профессиональной культуры сложный, многосторонний процесс, находящийся с системой профессиональной подготовки в диалектическом соотношении целого и части, при котором целое поглощает не все компоненты части, а часть не полностью входит в целое. Он предполагает освоение личностью системы профессиональных знаний, формирование умений, направленных на диагностику, коррекцию и формирование нравственных качеств личности учащегося, профессионально-этическое самовоспитание через усвоение ценностных полей профессиональной культуры всех уровней организации, а также становление личностных свойств и качеств, отвечающих требованиям учителя с высоким уровнем духовно-нравственной педагогической культуры.

Таким образом, сегодня, как и во все времена, вопросы культуры в обществе, «культурности» человека должны быть главными в контексте прогресса нашей цивилизации, нашего Отечества. Приумножение интеллектуального, нравственного потенциала, всей культуры народа является в настоящее время поистине решающим фактором сохранения идентичности Казахстана, его развития в XXI веке и третьем тысячелетии. Без качественного сдвига в сфере образования и воспитания вряд ли состоится это развитие, ибо

образование - это не что иное, как передача культуры, знаний от одного поколения к другому.

Процесс формирования человеческой личности - это и есть процесс «вхождения» в культуру, усвоение знаний, умений, норм общения, социального опыта. Духовное общение человека через искусство, литературу, науку, систему нравственных ценностей позволяет постоянно расширять границы непосредственного личного опыта и, делая этот процесс непрерывным, человек приобщается к самому драгоценному - к культуре.

Список литературы

1 Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика. - М.: Наука, 2002 – 428 с.

2 Хан Н.Н. Теоретические основы сотрудничества в педагогическом процессе общеобразовательной школы: дисс. ... докт.пед.наук. – Алматы, 1998. – 293 с.

3 Долженко О.В. Альтернатива стереотипам (к вопросу о создании концепции образования) // Вестник высшей школы, 1988. - № 6.- С. 252-256.

4 Гуманитарная подготовка инженеров и специалистов в Пермском государственном техническом университете: опыт, проблемы, перспективы. – М., 2001. – 350 с.

5 Конституция Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями, внесенными Законом РК от 7 октября 1998г.) – Алматы: ТОО «Баспа», 1998. – 68 с.

6 Концепция развития науки в вузах Республики Казахстан. //Вестник высшей школы Казахстана. - 1999. - № 1.- С.155-182.

7 Лихачев Д.С. Гордиться своей культурой. // - Смена. - 1993. - № 2 – С. 14-23.

8 Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Собр. соч.в 9-томах Т. 2. - М.,1950. - 628 с.

9 Сластенин В.А. и др. Педагогика. - М., 1997.

Э.А. Аманбаева

п.ғ.к., доцент, ҚазҰАУ, Алматы, Қазақстан

Г.С. Күдебаева

п.ғ.к., доцент, Туран университеті, Алмат, Қазақстан

Маман мәдениеті - кәсіби іс-әрекеттің интегралды көрсеткіші

Жоғары оқу орындарындағы педагогикалық үдерістің негізгі мақсаты – кәсіби және тұлғааралық мәселелерді шешуге қабілетті жоғары мәдениетті маман даярлау. Бұл мәселенің ұтымды шешімі - студенттердің педагогикалық іс-әрекетке даярлығының ғылыми-негізделген үдерісін болжауға және

жобалауға болатын, білім алушылардың отандық педагогикалық мәдениетін рухани және адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға бағыттылығын қамтитын жетекші теориялық қағидалардың анықталуымен байланысты. Рухани-адамгершілік кәсіби мәдениет деңгейіне ие мұғалім дайындау жоғары мектептердің бүкіл қалыптасу және даму кезеңдеріндегі өзекті проблемасы болып табылады.

E.A. Amanbayeva

c.p.s., associate professor, Kazakh National Agrarian University,
Almaty, Kazakhstan

G.S. Kudebayeva

c.p.s., associate professor, Turan, University,
Almaty, Kazakhstan

Culture of specialist as an integrated indicator of professional activities

This article is devoted to a future specialist culture's teaching. The main purpose of the pedagogical process in high school is to prepare a modern specialist with high culture, professional and able to solve interpersonal problems. Teacher training with a high level of spiritual and moral professional culture is relevant and meaningful problem of higher education in all periods of its formation and development

УДК 378.147.88

Ж. Абельтаева

к. п.н., ст. преподаватель «Инструменты эстрадного оркестра
и фортепиано», КазНАИ им. Т. Жургенова,
janel_1983@mail.ru, Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ В ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье рассматриваются проблемы формирования творческой самостоятельности студентов в исполнительской деятельности будущих специалистов, подчеркивается необходимость гармоничного сочетания теоретических знаний и практических навыков самостоятельной работы над исполнением музыкального произведения в классе фортепиано. Определяются педагогические установки о последовательности, этапности изучения музыкального материала, о тех целях и задачах, к которым нужно стремиться в

процессе самоподготовки. Привитие навыка самой работы отмечается как приоритетное умение и указывается на достаточную важность навыка самостоятельного постижения музыкального произведения.

Ключевые слова: творчество, самостоятельность, музыкальная подготовка

Одной из главных задач образования является вооружить студентов всеми необходимыми навыками и умениями, повышающими эффективность самостоятельной работы. Одним из критериев, помогающих определить готовность будущего специалиста к профессиональной деятельности, является степень самостоятельности при решении художественных и исполнительских задач, в частности в процессе освоения музыкального произведения.

Связь учебного процесса и самостоятельной творческой деятельности студента наиболее четко прослеживается при решении следующих задач:

- развитие интеллектуального потенциала студента;
- формирование его творческой активности;
- воспитание у него познавательных потребностей и интересов;
- вооружение студентов методами научного познания, исполнительскими навыками и умениями творческого исследования;
- формирование критического мышления;
- умение видеть перспективы развития своих творческих способностей;
- воспитание профессиональной компетентности и умения применять теоретические знания в исполнительской практике.

Особенность высшего образования определяется возможностью сотрудничества, сотворчества педагогов и студентов

Воспитание творческой самостоятельности было одной из главных педагогических проблем в деятельности таких выдающихся педагогов-музыкантов, как Г.Г.Нейгауз, К.Н.Игумнов, А.Г.Рубинштейн, Ф.М.Блуменфельд и многих других. В записках педагога «Об искусстве фортепианной игры» Г.Г.Нейгауз пишет: «Считаю, что одна из главных задач педагога - сделать как можно скорее и основательнее так, чтобы быть ненужным ученику, устранить себя, вовремя сойти со сцены, то есть привить ему ту самостоятельность мышления, методов работы, самопознания и умения добиваться цели, которые называются зрелостью, порогом, за которым начинается мастерство» [1]. В тех же записках Г.Г. Нейгауз ссылается на воспоминания Гофмана о занятиях у А. Рубинштейна, который «после прослушивания пьесы задавал ему вопросы: а какой характер музыки, что она - драматична, лирична, саркастична, торжественна, радостна, скорбна и т.д.? Правильные ответы на такие вопросы ...конкретно воплощенные в исполнении, являются высшим достижением педагогической мысли и практики, самым полным итогом совместных усилий учителя и ученика» [1].

А.П. Щапов видит непосредственную связь навыка самостоятельной работы с воспитанием работоспособности: «Обучение музыкальному исполнительству не дает никакого результата, если учащийся не умеет

самостоятельно работать за инструментом и если педагог не воспитывает его в этом направлении. Поэтому самой первой задачей педагога является научить учащегося самостоятельно работать. Если педагог полагает, что он обязан путем «натаскивания» добиться того, чтобы неработоспособный ученик законченно выучил положенное по программе количество пьес, то он совершает грубейшую педагогическую ошибку: нормального развития ученика все равно не будет и ошибочно направленные усилия педагога все равно пропадут даром» [2].

Для построения эффективной системы самоподготовки необходимо целенаправленно развивать навыки, способствующие достижению желаемого результата.

В течение всего процесса обучения в работе над каждым произведением должны даваться четкие педагогические установки о последовательности, этапности изучения музыкального материала, о тех целях и задачах, к которым нужно стремиться в процессе самоподготовки. Но если в начале обучения педагог подробнейшим образом разъясняет мельчайшие детали, касающиеся формы, музыкально-художественных задач, технического развития, то в дальнейшем целесообразно шире применять методы обучения, способствующие развитию самостоятельности мышления. К этому времени студент должен иметь полное представление об организации работы над музыкальным произведением, обладать целым спектром исполнительских знаний и умений. Педагог на данном этапе чаще побуждает студента к творческой активности, самостоятельному поиску позитивного решения художественной или технической задачи (создание проблемных ситуаций, в которых обучающийся сам находит приемы и способы решения соответствующих музыкально-художественных и исполнительских задач).

Важное условие точной педагогической работы - внимательное, пристальное наблюдение за студентом. Контингент студентов, поступающий на факультет «Музыкальное искусство», с различной музыкальной подготовкой, интеллектуальные проявления в музыкальном образовании также выражены у них по-разному, обнаруживается значительная неравномерность музыкально-исполнительского развития. В каждом конкретном случае верное наблюдение может подсказать, в каком направлении вести обучение, на что больше акцентировать внимание, есть ли у него «пробелы» и в чем причины этого, насколько развит у него художественный инстинкт, каков технический уровень и уровень мышления и т.д. Правильно распознать индивидуальность - значит исключить бесплодные идеи и направить на решение интересных и перспективных задач, способствующих профессиональному росту.

Сформулируем главные задачи для максимального приближения работы в классе фортепиано к реальной самостоятельной практике.

1. Умение при целостном, эскизном, предварительном ознакомлении раскрыть существенные свойства произведения, распознать сквозную линию развития, схватить его общий характер на основе анализа фактуры, жанрово-стилистических черт, образно-логических закономерностей музыкального

языка и структуры (особое значение здесь имеет чтение нот с листа, навык эскизной работы).

2. Умение грамотно работать с нотным текстом (требование внимательно прочитывать авторский текст, авторские указания в отношении динамических оттенков и фразировки без всяких произвольных отступлений, видеть в них основу надлежащего исполнения); при помощи структурного анализа осознанно дробить музыкальный материал на «куски» в соответствии с их смысловым значением для наиболее рациональной работы в решении исполнительских задач.

3. Знание основных элементов фортепианной техники и приемов для их развития.

4. Сознательное отношение к аппликатуре и педализации (воспитание умения указать и объяснить то и другое на всяком данном примере, отметить закономерности, что может служить проверкой в этой области).

5. Развитие слухового внимания, постоянного слухового контроля как прямого пути к воспитанию звуковой культуры.

Остановимся несколько подробнее на некоторых ключевых моментах, способствующих эффективности самостоятельной работы.

Общее ознакомление с музыкой нового произведения начинается с его целостного проигрывания. На этапе предварительного ознакомления формируется эскизное представление об образном содержании, контурах формы, выразительных элементах музыкального языка. При первом эскизном проигрывании случаются всякого рода неточности, допускается упрощение фактуры в трудных эпизодах, пропускаются некоторые мелодические детали и т. д., но при этом постигается идея в целом, сущность музыки, ее образный строй.

Однако начальное ознакомление с пьесой путем ее целостного проигрывания возможно при определенной исполнительской и методической оснащенности студента. Как справедливо отмечает А.П.Щапов, «если сложность данной пьесы не только превышает уровень развития внутреннего слуха пианиста, но и вообще не соответствует уровню его способности к игре с листа, то вообще приходится отказываться от предварительного ознакомления и приступать сразу же к точному разучиванию по кускам. В этом случае целостное ознакомление происходит несколько позднее» [2].

Не случайно в методической литературе в ряду этапности работы над произведением после эскизного проигрывания одним из первых освещается вопрос грамотной работы над нотным текстом. И вот тут нередко уже на первых уроках обнаруживаются серьезные пробелы музыкального мышления: формальное отношение к авторскому тексту, слабый слуховой контроль, темпоритмическая несогласованность, непродуманная педализация, неубедительная фразировка и т.д. Все недочеты свидетельствуют о недостаточности самостоятельного музыкального мышления, развитие которого необходимо для успеха в решении поставленных выше задач.

Здесь важнейшая забота педагога - дать твердую установку на всестороннее изучение нотного текста, точное, полное овладение музыкальной фактурой.

Авторский текст - главный источник постижения композиторских намерений. Исполнитель, играя пьесу, познает авторские намерения лишь одним путем: вглядываясь и вдумываясь в авторскую запись. Характер ее прочтения и отношения к ней зависят как от музыкальных способностей исполнителя, так и от его взглядов.

Если рассматривать исполнительство как связующее звено между композитором и слушателем, то главным для исполнителя становится именно авторский замысел. Углубляясь в него, пытаюсь наиболее полно воссоздать авторскую идею, исполнитель раскрывает свой склад мышления, свои индивидуальные способности.

Этап разбора произведения сопровождается активным вслушиванием в произведение и тщательным анализом его музыкальных закономерностей. Без тщательного структурного, теоретического и исполнительского анализа, изучения образно-логических закономерностей музыкального языка невозможно раскрытие образного смысла интерпретируемого произведения.

«На время хозяином рабочего процесса становится анализ, внимание с общего и целого переключается на частности. Значение каждой пианисту надо понять, каждую надо оглядеть, послушать и ощупать руками, исполнение уступает место «деланию». Пианист уподобляется исследователю-ученому, его работу характеризует сочетание эмоционального накала, ясного рассудка, творческой настойчивости и трудовой энергии» [3].

Музыкально-теоретический анализ серьезно активизирует и стимулирует исполнительскую инициативу. Крупнейшие музыканты в своих теоретических разработках обращались к всевозможным формам анализа, позволяющим всесторонне раскрыть содержание интерпретируемого произведения.

Тщательная проработка каждого эпизода предполагает полное и точное овладение слухо-двигательными навыками. Это самый продолжительный по времени этап работы, когда выучиваются технически трудные «места», реализуются художественные задачи в плане красочности и певучести звучания, определяются выразительные элементы музыкального языка.

Как отмечал К. Станиславский, «деление пьесы на куски необходимо нам не только для анализа и изучения произведения, но и по другой, более важной причине, скрытой в сущности каждого куска. Дело в том, что в каждом куске заложена творческая задача. Задача органически рождается из своего куска, или, наоборот, сама рождает его» [4].

На этом этапе работы крупнейшие пианисты-педагоги рекомендуют игру в замедленных темпах, при которых усиливается слуховая активность, способствующая выработке выразительного звукоизвлечения и соответствующей слухо-двигательной координации.

«Важным условием успешности работы служит умение сложную задачу свести к ряду простых действий, подобно тому, как это делается при решении

сложной математической задачи и при лабораторном исследовании сложного физического явления» [3].

Как правило, значительную часть внимания в процессе изучения музыкального произведения приходится уделять преодолению технических сложностей, усвоению малоудобных эпизодов фактуры. Знание различных пианистических приемов, упражнений и умение рационально их применять при возникновении технических трудностей приобретает огромное значение как в дальнейшей самостоятельной практике, так и при самоподготовке. «Какие бы великолепные приемы педагог ни показывал в классе - одними этими уроками техники ни у кого не выработаешь; необходима еще усердная и длительная работа самого обучающегося между занятиями, вне класса, дома. Собственная, домашняя работа - главное, основное в деле выработки техники; без такой работы приобрести технику нельзя»[5].

Способы формирования технических умений и навыков освещаются во многих методических разработках выдающихся педагогов-пианистов как важнейший компонент музыкально-исполнительской подготовки. Без целенаправленного развития техники невозможно достигнуть каких-либо практических результатов в искусстве игры на фортепиано.

В контексте данной статьи, нацеленной на организацию самостоятельности работы над музыкальным произведением, важно ориентировать студента на сознательное, критическое отношение к аппликатуре, обозначенной в нотном тексте. Рекомендуются изучить несколько редакций сочинения, проанализировать собственные исполнительские ощущения, насколько они в избранном варианте соответствуют музыкально-художественному смыслу. «Наилучшей является та аппликатура, которая позволяет наиболее верно передать данную музыку и наиболее точно согласуется с ее смыслом» [1]. Такое же осознанное отношение должно быть и к педализации.

Проведение качественной самостоятельной работы напрямую связано с воспитанием слухового внимания. Постоянный слуховой контроль - залог эффективности самоподготовки. Владение слухом - верный путь и к богатству звуковой палитры, и, как отмечал выдающийся русский композитор и пианист Н.К. Метнер, к овладению безупречной моторикой. Он прямо связывал моторные погрешности с неверным слушанием, то есть когда слух сосредоточивается не на том, что составляет главное содержание. Подлинного музыканта отличает умение с предельной интенсивностью вслушиваться в звучащие образы, а недостаточная звуковая культура неминуемо приводит к проблеме слухового внимания.

Подводя итог, отметим, что привитие навыка самостоятельной работы является приоритетным в ряду приобретаемых умений и указывает на достаточную важность навыка самостоятельного постижения музыкального произведения.

Список литературы

- 1 Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры. – М.: Музыка.,1988. – 239 с.
- 2 Щапов А. П. Фортепианная педагогика. - М.: Советская Россия.,1960. - 172 с.
- 3 Савшинский С.И. Работа пианиста над музыкальным произведением.– М.: Музыка. 1964. - 165 с.
- 4 Станиславский К.С. Работа актера над собой. Дневник ученика.– М.: Художественная литература., 1978 – 575 с.
- 5 Коган Г.М. О работе музыканта-педагога.- М.: Классика-XXI. , 2004.- 204 с.

Ж. Абельтаева

п.ғ.к., аға оқытушы, Т. Жургенов атындағы ҚазҰӨА,
janel_1983@mail.ru, Алматы, Казакстан

Болашақ мамандардың орындаушылық әрекетінде шығармашылық дербестігін қалыптастыру

Студенттердің шығармашылық дербестігін қалыптастыру, фортепиано сыныбында дербес музыкалық шығарма орындау кезінде теориялық ілім мен практикалық дағдының гармониялық сәйкестігі өте маңызды болып табылады. Оқыту үдерісінде әрбір шығарманы орындауда музыкалық материалды оқып үйренудегі бірізділік пен оны кезеңдеуде педагогикалық бағдарлар да қажет, студенттің өздігінен дайындалу үдерісіндегі мақсаттар мен міндеттерді шешудегі жұмыс істеу дағдысын қалыптастырудың музыкалық шығарманы танып білуде орны ерекше.

Zh. Abeltayeva

c.p.s. associate seniors lecturer, Kazakh National Academy
of Arts named after T. Jhurganova,
janel_1983@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

Formation of creative independence in performing Activities of future specialists

The article deals with the problem of formation of creative independence of students, as well as the necessity of a harmonious combination of theoretical knowledge and practical skills of independent work on the execution of a musical work in a piano class.

In the process of learning to work on each product are pedagogies installation sequence, phasing study of musical material, about the goals and objectives to be pursued in the process of self-study.

УДК 37.025.7

А.А. Бейсембаева

к.п.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ

В статье рассматриваются вопросы критического мышления студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе. Автор анализирует одно из активно развивающихся направлений реформирования системы современного высшего образования как ориентация на развитие критического мышления личности, которое предполагает наличие навыков рефлексии относительно собственной мыслительной деятельности, умение работать с понятиями, суждениями, умозаключениями, вопросами, развитие способностей к аналитической, прогностической деятельности, проблемному видению, поиску альтернативных, инновационных форм, средств и методов, способствующих рациональному решению задач и проблем.

Ключевые слова: мышление, критика, критическое мышление, рефлексия, мыслительная деятельность, саморазвитие, самоанализ

В современном обществе все большую актуальность приобретает потребность в воспитании личности, способной не только к воспроизведению существующих норм и традиций, но и умеющей самостоятельно анализировать, оценивать, делать выводы, принимать адекватные, объективные решения, саморазвиваться в личностном и профессиональном плане, отказываться от собственных стереотипов в деятельности и поведении. Вместе с тем повышаются требования к профессиональным компетенциям специалистов, а так же к уровню их личной ответственности за принятые профессиональные решения, что связано с тенденцией к построению открытого, демократического общества, отличительными чертами которого являются высокая мобильность, креативность, способность к инновациям и критицизм.

Каждый человек способен мыслить, и это то, что позволяет человечеству развиваться. Когда мы думаем, то обычно обрабатываем полученную информацию на основании того, что уже знаем, и выносим свои суждения. Никто не может отрицать, что все люди по многу раз в день проходят через этот процесс. Мы можем ставить под сомнение результат нашего мыслительного процесса, то есть наши суждения. Мы часто ошибаемся в своих суждениях, и именно тут нам может помочь критическое мышление.

Одним из активно развивающихся направлений реформирования системы современного высшего образования является ориентация на развитие

критического мышления личности, которое предполагает наличие навыков рефлексии относительно собственной мыслительной деятельности, умение работать с понятиями, суждениями, умозаключениями, вопросами, развитие способностей к аналитической, прогностической деятельности, проблемному видению, поиску альтернативных, инновационных форм, средств и методов, способствующих рациональному решению задач и проблем, а также к оценке аналогичных возможностей других людей, что делает развитие этого вида мышления важным условием для формирования конкурентоспособной личности педагога.

Изучением критического мышления занимались многие ученые – исследователи как И.С.Литвинова, О.М.Семенова, М.А.Тарасова, Т.В.Харлампова и другие, которые рассматривают данную проблему как важную составляющую профессионального образования.

В исследованиях ученых доказано, что современная система образования должна быть построена на предоставлении учащимся возможности размышлять, формулировать и аргументировать собственную точку зрения, опираясь на знания фактов, законов, закономерностей науки, а так же на собственные наблюдения и опыт других людей. Развитие критического мышления студентов, как отмечают А.В.Коржуев, В.А.Попков, оказывая положительное влияние на формирование компетентности будущих специалистов, является признанной необходимостью современной системы образования [1-2].

Наличие высокого уровня развития критического мышления способствует формированию компетенций, необходимых для эффективной учебно-профессиональной деятельности педагогов в вузе как системных, межличностных. Следовательно, если развитие критического мышления воздействует на компетентность педагога, то для усиления этого положительного влияния процесс развития критического мышления должен строиться с учетом специфики профессиональной деятельности.

В настоящее время в педагогике высшей школы активно разрабатывается проблема профессионально-личностного становления педагогов в вузе. В работах П.А.Щацкова, Г.В.Щагиной, И.А.Романовой и других рассматриваются вопросы формирования ценностных ориентаций и профессионально-значимых качеств педагога.

Некоторые ученые определяют критическое мышление как «мышление социальное» или «социально-направленное», существующее в обществе и стремящееся это общество улучшить посредством переосмысления его проблем и вынесения выводов относительно их решения. В совокупности с вышесказанным это дает основание полагать, что развитие данного вида мышления будет способствовать совершенствованию профессиональной вузовской подготовки специалистов педагогической сферы.

Реализация педагогами критического мышления в учебно-профессиональной деятельности также способствует рациональному планированию собственной учебно-профессиональной деятельности и

расстановке приоритетов относительно очередности исполнения своих функциональных обязанностей, повышению качества восприятия и усвоения учебного материала студентами, следовательно, и качества образования будущих педагогов в процессе получения специальных знаний умений и навыков, получению наиболее достоверной и актуальной, профессионально-ориентированной информации, выработке альтернативных решений учебно-профессиональных проблем.

Анализ философской и психолого-педагогической литературы показал, что проблема развития критического мышления в современной науке является весьма интересной и актуальной. Было установлено, что «критическое мышление» – это, в первую очередь, вид мышления, имеющий специфическую, критическую направленность. Категория «мышление» относится к междисциплинарным понятиям и является предметом изучения различных наук как философии, психологии, педагогики, физиологии, социологии и др., и рассмотрение ее осуществлялось в философском, психологическом, педагогическом контексте.

Анализ воззрений философов (Бэкон, Г.Гегель, И.Кант, Платон, Сократ, Б.Спиноза и др.) показал, что в философии «мышление» рассматривается как феномен, характеризующийся предметной отнесенностью и имеющий несколько форм, способность к самостоятельному познанию действительности, созиданию, решению и действию по определенным правилам, необходимый элемент познания, независимая от человека и человечества сущность природы.

В психологии мышление является одной из активно разрабатываемых категорий. С точки зрения представителей различных психологических направлений на данный феномен: ассоцианистов (Д.Гартли, Э.Дарвин, Спенсер, и др.); представителей другой школы (К.Бюлер, Марбер, Дж.Уотт и др.); бихевиористов (Э.Газли, Дж.Уотсон и др.); когнитивистов (А.Ньюэлл, Г.А.Саймон и др.).

Существующие трактовки «мышления», раскрывающие различные стороны данного понятия как формирующейся способности к решению разнообразных задач и целесообразному преобразованию действительности, направленному на то, чтобы открывать скрытые от непосредственного наблюдения ее стороны (Л.С.Выготский, П.Я.Гальперин, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин и др.).

Таким образом, в современной психологической науке категория «мышление» раскрывается в широком смысле как активная познавательная деятельность, а так же как внутренний процесс планирования и регулирования внешней деятельности, и в узком как процесс решения различных задач или проблем.

Во многих психологических исследованиях понятие «мышление» считается тождественным понятию «интеллект», но интеллект играет роль понятия, объединяющего познавательные и творческие способности индивида. А мышление, в свою очередь, аккумулирует интеллектуальные способности индивида для решения разнообразных проблем и задач. Следовательно, процесс

и результат мышления индивида зависит от его интеллектуальных возможностей, но интеллект развивается, благодаря улучшению качества познавательных и творческих способностей. То есть, развитие мышления одновременно является процессом развития интеллекта.

Если психология занимается изучением мышления как психического процесса, то педагогика интересуется мышлением как способностью индивида к познанию и процесс его формирования и развития. Анализ педагогических исследований по проблеме формирования и развития мышления позволяет отметить, что ученые изучают мышление как способ решения задач и проблем (его основа была заложена А.Дистервегом, Г.Песталоцци, Ж.Ж.Руссо и получила дальнейшее развитие в теории проблемного обучения); осуществляют разработку путей и способов формирования и развития профессионально-ориентированных видов мышления в процессе подготовки будущих специалистов (В.А.Сластенин, Т.В.Кудрявцев, В.А.Медведев, Е.К. Осипова, и др.). Так же в педагогике уделяется особое внимание формированию и развитию различных видов мышления человека с целью повышения качества его социальной адаптации, оценки различных явлений, разрешения проблем и задач, получения новых знаний и пр. (Т.А. Баданова, Д.В. Брагина, Н.Е. Высочкина, Т.А. Полякова и др.).

В Педагогическом словаре мышление, понимается как «опосредованное отражение внешнего мира, которое опирается на впечатления от реальности и дает возможность человеку в зависимости от усвоенных им знаний, умений и навыков правильно оперировать информацией, успешно строить свои планы и программы поведения». Наряду с термином «мышление» в педагогике часто используются понятия «умственное развитие» и «умственное воспитание». Хотя эти два понятия близки по значению, они имеют некоторые существенные различия. «Умственное воспитание» – это процесс, направленный на субъект воспитания, «умственное развитие» – это процесс изменений, присущий субъекту воспитательного воздействия. Вместе с тем умственное воспитание во многом определяет умственное развитие, способствует ему, но это происходит только в том случае, если учитываются закономерности и возможности умственного развития субъекта педагогического влияния. Поэтому в педагогике большое внимание уделяется изучению особенностей онтогенеза мышления личности.

Понятие «критика» используется в основном в двух значениях как отрицательное, негативное отношение к чему-либо и как вынесение мнения относительно чего-либо на основе анализа фактов. В педагогике понятие «критика» является определяющим для направления процесса мышления и относится к процессу анализа, вывода, поэтому критику в широком смысле, нужно рассматривать как анализ сущности, закономерностей и результатов явлений, имеющий целью вынесение объективного суждения.

Необходимо развивать критическое мышление студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе, так как на этом возрастном этапе отмечается наивысшая скорость оперативной памяти и переключения

внимания, эффективного решения вербально-логических задач, поэтому юный возраст является благоприятным периодом для целенаправленного развития данного вида мышления.

В профессиональной деятельности педагог выполняет образовательно-воспитательную, организаторскую, прогностическую, профилактическую, организационно-коммуникативную и др. функции по таким направлениям деятельности как: защита провозглашенных Конвенцией ООН прав человека на жизнь и здоровое развитие, на образование и свободное выражение своих взглядов, на защиту от любого вида дискриминации и др.; налаживанию нормальных межличностных взаимоотношений в коллективе. Для успешного осуществления перечисленных выше функций педагог должен иметь определенный уровень развития аналитических, прогностических, рефлексивных умений.

Аналитическое осмысление профессиональной деятельности педагога и его профессионально-личностных качеств показывает, что содержание деятельности педагога определено выполняемыми им функциями, требования к профессионально-личностным качествам педагога основаны на том, что он в процессе профессиональной деятельности оказывает большое влияние на личность учащегося, а эффективность сформированности этих качеств существенно влияет на успешность его профессиональной педагогической деятельности.

Понятие «критическое мышление» возникло в рамках формальной логики, однако критическому мышлению свойственна практическая ориентация, в силу чего оно может быть проинтерпретировано как форма практической логики, рассмотренной внутри и в зависимости от контекста рассуждения и индивидуальных особенностей рассуждающего субъекта [3]. При этом одна из важнейших особенностей критического мышления заключается в том, что посредством него индивид учится анализу и конструированию рассуждений на основе логичности и объективности, аргументации выводов, получению знания, являющегося основой профессиональной сферы деятельности, переосмыслению собственных предубеждений и стереотипов в поведении, деятельности и мышлении.

Анализ характеристик критического мышления, содержащихся в определениях различных авторов, показывает, что основными из них являются целенаправленность, организованность, рациональность, рефлексивность, аналитичность, логичность.

Критическое мышление будущего педагога, направленное на решение проблем, педагогических задач может содержать ошибки, возникшие в ходе анализа исходных данных, обнаружение которых, в свою очередь, возможно путем анализа самого процесса критического мышления. Вместе с тем, аналитическая составляющая критического мышления педагога позволяет отслеживать положительные и негативные изменения, а так же выявлять ошибки и неточности в процессе решения профессиональных проблем. За исправление последствий ошибок и учет изменения обстоятельств,

возникающих в процессе критического мышления педагога, отвечает логичность, которая присутствует на каждом этапе критического мышления.

Рациональность критического мышления педагога способствует предотвращению субъективности при принятии определенных решений в рамках поставленной задачи. Организованность критического мышления педагога имеет ряд особенностей, связанных со спецификой профессиональной деятельности она должна изначально учитывать нестатичность объекта педагогического воздействия, что может стать причиной изменения некоторых обстоятельств; при наличии множества факторов, учет и влияние которых не всегда поддаются анализу, однозначный и точный прогноз конечного результата или результата этапа критического мышления.

Рефлексивность, как характеристика критического мышления педагога, подчеркивает важность имеющегося у него профессионального и личностного опыта для решения поставленных перед ним задач. Рефлексируя в процессе критического осмысления проблем педагог сознательно пропускает их через личный опыт, что позволяет ему вынести определенные выводы относительно путей их решения и пополнить свой опыт. Рефлексия при этом становится процессом удвоенного, зеркального взаимоотображения субъектами друг друга, содержанием которого выступает воспроизведение, воссоздание особенностей друг друга. Это так же важно и в связи с тем, что в ходе работы с учащимися педагог не только решает его проблемы, но и обучает тому, каким образом следует их разрешать самостоятельно. Получаемый самим педагогом опыт в ходе разрешения проблем учащегося при его рефлексивном восприятии влияет на повышение уровня его профессионализма.

Рассмотренные выше характеристики критического мышления педагога находятся во взаимосвязи: доминируя на различных этапах, они отображают процесс критического мышления.

Критическое осмысление и разрешение профессиональных проблемных ситуаций – это процесс в значительной степени творческий, часто сопряженный с поиском инновационных, альтернативных способов, средств и форм, поэтому он не может базироваться лишь на усвоенных студентами теоретических знаниях и исследовательских, педагогических технологиях. Разделяя точку зрения А.С.Шарова и И.А.Шаршова о необходимости взаимодополнения интеллектуальной и творческой составляющих для эффективного профессионально-творческого саморазвития будущих специалистов, можно утверждать, что критический и творческий виды мышления находятся во взаимосвязи: творческое решение проблемы невозможно без понимания ее сущности, а критическое мышление само по себе не является способом разрешения проблемы [4-5].

Вместе с тем, критическое мышление играет важную роль в процессе осуществления практически всех основных функций педагога (организаторской, образовательно-воспитательной, диагностической, прогностической, организационно-коммуникативной и др.).

Критическое мышление педагога – это профессионально ориентированный вид мышления, определяющий рефлексивно-аналитическую позицию специалиста, проявляющийся в видении и анализе проблемных аспектов взаимодействия системы «человек-человек», «человек-социум», оценке степени адекватности принимаемых мер для выполнения профессионально значимых задач в сфере педагогической деятельности, готовности к отказу от стереотипов и поиску логично-альтернативных решений.

Показателями развития критического мышления являются наличие умений планирования и организации учебно-профессиональной деятельности; способность к самоанализу и саморазвитию; наличие умений и навыков оценки и проверки процесса решения профессионально-значимых проблем; владение умениями и навыками работы с профессионально-ориентированной информацией и ее источниками; способность к решению нестандартных профессионально-ориентированных ситуаций; установление причинно-следственных связей между различными явлениями; способность к поиску альтернативных способов достижения поставленных целей.

Целью педагогической технологии развития критического мышления педагога в процессе профессиональной подготовки в вузе является создание условий для сформированности прогрессивного уровня критического мышления и его активного использования в процессе учебно-профессиональной деятельности. Целостность и взаимосвязь характеристик и показателей развития критического мышления педагога обеспечивает содержательное единство, которое реализуется посредством гибкого использования разнообразных форм и методов совместной деятельности студентов и преподавателей.

В заключение хотелось бы подчеркнуть, что навыки критического мышления необходимы всем. Мы должны знать свои недостатки, предубеждения, предрассудки, а также источники мировоззрения, парадигмы и информационные каналы, которые мы используем, когда обрабатываем новую информацию. Критическое мышление не является моментальным действием, оно требует усилий и мужества признать собственные ошибки. Обучение критическому мышлению также не является мгновенным. Государственные и негосударственные учебные заведения должны стремиться к развитию навыков критического мышления у студентов, и такое стремление может потребовать от нас изменения подхода к преподаванию. Очень важно, чтобы мы, действуя на благо всего человечества, предпринимали необходимые шаги к увеличению в мире числа тех, кто мыслит критически.

Список литературы

- 1 Коржуев А.В. Педагогика. - М.: Академический проект, 2004. - 432 с.
- 2 Попков В.А. Критическое мышление в контексте задач высшего профессионального образования. - М., 2001.-168 с.

3 Сорина Г.В. От вопроса к решению // Психология для руководителя. - 2009. - N5 (17). - С. 68 - 73.

4 Шаров Д.А. Развитие критического мышления учащихся при обучении программированию в курсе «Информатика и ИКТ». - Омск, 2006. - 23 с.

5 Шаршов И.А. Профессионально-творческое саморазвитие: методология, теория, практика. - М., 2005. - 400 с.

А.А. Бейсембаева

п.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

**Болашақ педагогтардың
сыни ойлауы – мұғалімнің кәсіби мәдениетінің
маңызды құрамдас бөлігі**

Жоғары оқу орындарындағы кәсіби даярлық үдерісіндегі студенттердің сыни ойлауын қалыптастырудың ролі ерекше. Тұлғаның сыни ойлауын дамыту атап айтқанда жеке өзіндік ойлау әрекетіне қатысты рефлексияны дағдыларының болуы, ұғымдармен, пікірлермен, ой-тұжырымдарымен жұмыс істей алу, аналитикалық және болжам жасау, проблеманы көре алу қабілеттерін дамыту. Осыған орай міндеттер мен проблемаларды тиімді шешуге ықпал ететін балама жолдарды, инновациялық формалар, құралдар мен әдістерді іздестіру қажеттігі туындайды.

A.A. Beisembayeva

c.p.s., associate professor, KazUIR&WL Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan

**Critical thinking of future teachers as an important
component of teacher professional culture**

This article focuses on the critical thinking of students in vocational training in high school. The author analyzes one of the rapidly developing areas of reform of the system of modern higher education as a focus on the development of critical thinking of the person, which implies the existence of skills of reflection about their own mental activity, the ability to work with concepts, judgments, conclusions, issues, and development of analytical, forecasting activities problematic vision, the search for alternative and innovative forms, means and methods for facilitating management to meet the challenges.

УДК 37.033

Г.Б. Капсанова

магистр, ст.преподаватель, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
kapsanova_g@mail.ru, Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

В статье раскрывается сущность экологического образования, которое основывается на биосферосовместимых принципах деятельности человека, заботе о будущих поколениях и условиях их жизни, прекращении потребительского отношения к природе.

Отмечается актуальность формирования экологического сознания, также акцентируется внимание на понятии экологического сознания, как сферы общественного и индивидуального сознания, связанной с отражением природы как части бытия.

Ключевые слова: образование, формирование экологического сознания, экологическая культура, устойчивое развитие, экологические проблемы, этика, экологический кризис

Проблема формирования экологического сознания является в настоящее время наиболее актуальной. До определенного времени воздействие человека сглаживалось процессами, происходящими в биосфере, но в настоящее время человек стоит на грани экологического кризиса. На межправительственной конференции в Рио-де-Жанейро в 1992 году были поставлены задачи среди которых важнейшими являются:

- принятие практических первоочередных мер по выходу из кризиса;
- воспитание экологической культуры подрастающего поколения с целью предотвращения повторения сложившейся ситуации [1].

Экологическое сознание в самом широком смысле этого слова представляет сферу общественного и индивидуального сознания, связанную с отражением природы как части бытия [2].

Стратегия перехода к устойчивому развитию предполагает постепенное соединение в единую самоорганизующуюся систему экономической, экологической и социальной сфер деятельности и предусматривает соблюдение важнейших условий, в основе которых лежат информационные процессы:

- исследование уровня благосостояния населения;
- состояния источников ресурсов и стоков, что позволяет своевременно информировать правительства и общественность о состоянии окружающей среды и экономики;
- определение факторов нагрузки на окружающую среду;
- предвидение возникающих проблем, раннее оповещение, планирование их решения и заблаговременное выделение для этого необходимых средств.

Информационное обеспечение и освоение информационных компьютерных технологий должны стать одним из важных индикаторов устойчивого развития, переход к которому требует создания новой модели хозяйствования - равновесной, биосферосовместимой, инновационной или устойчивой, экономики, базирующейся на принципах всесторонней и полной интенсификации экологизации.

Устойчивое развитие выдвигает на первое место интеллектуально-духовные и рационально информационные факторы и ресурсы, которые в отличие от материально-вещественных и природных ресурсов безграничны и создают основу для непрерывно долгого развития цивилизации. Следовательно, одним из главных условий перехода стран к устойчивому развитию признается просвещение, подготовка кадров и информирование населения о необходимости стремления к сбалансированности различных измерений и отрицанию целесообразности какой-либо избыточности [3].

В настоящее время как в теоретических концепциях, связанных с экологической проблематикой, так и в экологическом образовании наблюдается кризис, обусловленный экстенсивным путем развития экологических практик и разногласиями между представителями биогеоэкологии, социально-гуманитарных наук и экономической теории. Практика же решения экологических проблем зависит от государственной политики, ее ценностей и приоритетов и меняется со сменой политических курсов. На сегодняшний день важно не только чувствовать и понимать экологические проблемы в нашем обществе, но и учитывать новые возможности, вошедшие в нашу жизнь вместе с модернизационными вызовами начала нового тысячелетия. Позитивный рост свобод, открытости социокультурной сферы, возможности более свободной социализации и инкультурации личности, интериоризации новых ценностей, образа жизни, моделей поведения дополняется трудностями, связанными с уменьшением социальной и личной безопасности, социальной дифференциацией общества, с конфликтами между обществом и личностью [4].

Модернизация экологического образования в вузе - это целенаправленный процесс обеспечения организационно-методических, практических и научных основ совершенствования традиционных и передовых форм, методов, подходов, содержания и образовательных технологий; профессиональной подготовки преподавателей экологических дисциплин нового уровня, оказывающих непосредственное влияние на развитие и состояние окружающей природной среды, биосферы планеты в целом, от профессиональной и личностной культуры которых во многом зависит успешность преодоления кризисных явлений во взаимодействии общества и природы [5].

Экологическое образование превращается в наиболее «передовой» блок инновационных усилий в сфере образования, в источник судьбоносных трансформаций. Причина состоит в обращенности к такой самоорганизации человека в его бытии, приобретении таких способностей, благодаря которым человек реально соотносится с «универсумом», представленным в

мировоззренческих картинах, обладает логической и нравственно-духовной «техниками» оперирования ими, принятия решений, их реализации.

В настоящее время каждый человек, не зависимо от его специальности, должен быть экологически образован и экологически культурен. Только в этом случае он сможет реально оценивать последствия своей практической деятельности при взаимодействии с природой. В самом общем виде можно сказать, что экологическая культура это система знаний, умений, ценностей и чувство любви к природе. Экологически культурная личность должна обладать экологическим мышлением, то есть уметь правильно анализировать и устанавливать причинно-следственные связи экологических проблем и прогнозировать экологические последствия человеческой деятельности.

В третьем тысячелетии человечество столкнулось с целым рядом глобальных экологических проблем, ставящих под вопрос существование жизни на Земле. В научном мире существует мнение, что главные причины экологических проблем связаны с повышением уровня потребления и воздействия на окружающую среду. Необходимо научить людей жить в согласии с окружающей средой. Поэтому экологическое образование рассматривается, сегодня как важнейшее условие выхода человечества из экологического кризиса.

Экологическая этика как новый тип культуры взаимодействия Человека и Природы, является сегодня одним из ведущих подходов в мировой философско-культурологической мысли к решению экологических проблем. В мировоззренческом аспекте взаимоотношения человека и природы, содержание природоохранной и хозяйственной деятельности определяются экологическим сознанием и поведением каждой личности. Необходима ценностная переориентация по отношению к природе. Актуальность реализации этического компонента в экологическом образовании соответствует тенденции гуманизации и гуманитаризации, выступающей основным вектором модернизации образования [6].

Одной из основных задач системы образования для устойчивого развития является подготовка высокообразованных и высококвалифицированных специалистов, способных к профессиональному росту и профессиональной мобильности в условиях информатизации общества. В этих обстоятельствах принципиальный характер приобретают технологии, формы организации и содержание курсов повышения квалификации преподавателей и нравственная культура руководителей учреждений образования в системе непрерывного профессионального педагогического образования. Представляется, что наибольшие результаты по развитию системы образования для устойчивого развития будут получены в тесном взаимодействии с неправительственными учебными и научными организациями [7].

В современных условиях переход к устойчивому развитию является этапом создания благоприятных условий для прогресса и самореализации людей, для развития того, что именуется человеческим капиталом... а

свободный, образованный, здоровый человек; это главное, что определяет устойчивость развития мира.

В связи с этим современный этап экологического образования (ЭО) в Республике Казахстан характеризуется как экологическое образование в интересах устойчивого развития (проект концепции общего экологического образования в интересах устойчивого развития, 2007). Образование в интересах устойчивого развития расширяет содержание экологического образования, ориентируя его на широкий круг вопросов, связанных с обеспечением условий жизнедеятельности людей и управлением факторами риска. Аксиологическое содержание экологического образования в интересах устойчивого развития (ЭОУР) основано на биосферосовместимых принципах деятельности человека, заботе о будущих поколениях и условиях их жизни, прекращении потребительского отношения к природе. ЭОУР имеет мировоззренческий характер и выступает в качестве методологии познания окружающего мира, детерминирует изменение методов обучения от общеобразовательной подготовки к формированию способностей решать познавательные, личностные, профессиональные и социально-экологические проблемы. Методические основы формирования экологической культуры школьников разработана в трудах академика Н.Н. Моисеева. Человек не может расти и развиваться, не взаимодействуя с окружающей природной сферой. Его чувства и ум развиваются соответственно тому, какой характер носят его отношения с природой. Именно поэтому так важен в формировании экологического сознания начальный этап школьного обучения, когда стихийные знания о культуре взаимоотношений с природной средой систематизируются и обобщаются. Необходимо также учитывать, что не редко экологическое сознание рассматривают как сравнительно недавно сформировавшийся способ научного мышления. Однако такое толкование достаточно узкое. Развитие экологического сознания на современном этапе определяется как уровнем НТР, так и тесной его взаимосвязью с гуманистическими идеями, присутствием идеалов, убеждений, ценностных ориентаций.

Психологи (А.Н. Леонтьев) отмечают, что у детей младшего школьного возраста может быть сформирована готовность к правильному взаимодействию с окружающей природой. Она включает: эмоциональную сторону $\frac{3}{4}$ восприимчивость к миру природы, чувство удивления, восторженности, эмоционально-положительное отношение к ее объектам, мотивам поведения, деловую готовность $\frac{3}{4}$ возможность реализовать свои знания в разнообразных нестандартных учебных и внеучебных ситуациях, желание участвовать в альтруистической деятельности, зачатки «внутренних» мотивов поведения как предпосылки бескорыстия и эмпатии (чувства сопереживания, сочувствия); интеллектуальную готовность $\frac{3}{4}$ определенный уровень информированности детей о природе, возрастной уровень эрудиции и познавательных интересов, осознание себя как носителя экологической культуры. Известно, что в педагогическом процессе взаимодействуют три главных компонента: «знания-отношения-поведения».

При этом более актуальными для младших школьников являются эмоциональные переживания, связанные с процессом общения с объектом природы, а также разнообразная деятельность в ней.

Особенности формирования у младших школьников любви и бережного отношения к природе раскрыты в работах Л.Д. Бобылевой, А.В. Миронова, А.А. Плешакова и др.

Проблемы экологического воспитания разработаны в работах И.Д. Зверева, А.Н. Захлебного, Б.Т. Лихачева, Н.М. Мамедова, Л.П. Салеевой, И.Т. Суравегиной и других. Этими авторами раскрываются цели, задачи, принципы, условия формирования экологического сознания.

Важнейшей характеристикой экологического сознания является субъектное восприятие природных объектов (Д. С. Дерябо, В. А. Ясвин). Формирование субъектного отношения к природе у взрослого населения сопряжено с определенными трудностями, а некоторые авторы считают, что в сложившихся условиях за ограниченное время это сделать практически невозможно. Поэтому стратегическую работу в этой сфере необходимо начинать с молодого поколения, сознание которого не отягощено в такой мере, как у взрослых, антропоцентрическими и технократическими установками. В современном обществе сложилось противоречие между потребностью в формировании экологического сознания у молодого поколения, способного осуществлять экоцентрический подход во взаимоотношениях с другими членами социума и природными объектами, и отсутствием достаточно результативного подхода к организации такого образования и воспитания.

Список литературы

1 Проблема формирования экологического сознания: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: http://otherreferats.allbest.ru/psychology/00041984_1.html - (дата обращения 15.04.2014).

2 Экологическая педагогика и психология: учеб. пособие для вузов / С.Д.Деребо, В.А.Ясвин. - Ростов н /Д.: Феникс, 1996. - 476 с.

3 Ильина А.Н. Теоретические проблемы воспитания у старшеклассников экологической культуры как части их мировоззрения: дис. ... канд. пед. наук. - М., 1998. – 150 с.

4 Структура экологического сознания: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://psyera.ru/struktura-ekologicheskogo-soznaniya-569.htm> - (дата обращения 20.04.2014).

5 Храпаль Л.Р. Модернизация профессиональной деятельности преподавателя экологических дисциплин в контексте формирования его социокультурной компетентности // Вестник Тамбовского университета. - 2009. - №11. - С. 244-251.

6 Глазачев С.Н., Перфилова О.Е. Экологическая компетентность. Становление, проблемы, перспективы. Учебное пособие. – М.: РИО МГГУ им. М.А. Шолохова, 2008. – 124 с.

Г.Б. Капсанова

магистр, аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Экологиялық сананы қалыптастыру мәселелері

Экологиялық білім берудің мәні адам іс-әрекетінің биосфералық сыйымдылығы принципіне, болашақ ұрпақ жөніндегі қамқорлықпен, олардың өмір сүру жағдайларына, табиғатқа тұтынушылық қарым-қатынасты тоқтатуға негізделеді.

Экологиялық сана болмыстың бір бөлігі ретінде бейнелеумен байланысты адамдық және жеке сана аймағы болып табылады.

G.B. Kapsanova

m.a., lecturer c.p.s., associate professor chair,
KazUIR&WL Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan

The problem of formation of ecological consciousness

This article discusses the issues of the formation of ecological consciousness of the future specialists. Currently, every person, regardless of his specialty, must be environmentally educated and environmentally Kulturen. Environmental awareness in its broadest sense is the public and individual consciousness associated with the reflection of nature as a part of life.

УДК 37.026

С.А. Узакбаева

д. п.н., профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
sahipzhamal.a@mail.ru, Алматы, Қазақстан

А.А. Тленбаева

к.п.н., доцент КазНАУ,
ruaisha.tlenbayeva@gmail.com, Алматы, Қазақстан

А.Б. Жаукебаева

магистрант, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
gulsanat_zhaukebayeva@mail.ru, Алматы, Қазақстан

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье авторы обосновывают, что познавательный интерес учащихся колледжа нужно признать одним из самых значимых факторов учебного процесса, влияние которого неоспоримо, как на создание светлой и радостной атмосферы обучения, так и на интенсивность протекания познавательной деятельности обучаемых. Представлены структуры познавательных интересов в операционном аспекте, выделены интеллектуальные, эмоциональные, волевые и коммуникативно-деятельностные компоненты, подтверждающие мысли о многогранности и сложности изучения познавательного интереса.

Ключевые слова: интерес, познавательный интерес, познавательная активность, образовательный процесс, познавательная деятельность, педагогическое взаимодействие, профессионально-познавательная направленность

Проблема формирования познавательных интересов в образовательном процессе является одной из центральных проблем. Ее решение связано с составляющими образовательного процесса (обучением и воспитанием), и с двумя главными вопросами: во-первых, содействовать наиболее полноценному отражению в сознании обучаемых явлений науки, проникновению в их существенные взаимосвязи; во-вторых, на этой основе пробуждать, поддерживать и подкреплять такое отношение к знаниям, к учению, которое наполнено готовностью овладевать знаниями и углубляться все более в процесс познания. По существу, решением этих задач в значительной мере и обеспечивается взаимосвязь обучения и развития, одной из важных форм, выражения которой является познавательный интерес.

Перестройка отношений к знаниям, к учению, прежде всего, отражается на познавательном интересе. Формирование познавательных интересов как дидактическая проблема должна рассматриваться с позиций общей теории

развития. Процесс обучения в целом, направленный на руководство и управление познавательной деятельностью обучаемых, является основой воспитания и развития их познавательных интересов. Именно в процессе обучения, где само содержание деятельности служит важнейшим источником развития познавательных интересов, выражена взаимосвязь целей, выдвигаемых обществом, и тех целей, которые ставит перед собой обучаемый. При этом важные для развития познавательных интересов задачи обучения решаются под руководством преподавателя в групповой, самостоятельной и индивидуальной работе.

Интерес к учению может быть изменен преподавателем, отбирающим содержание, применяющим разные виды деятельности и различные типы сотрудничества с обучаемыми в условиях лично ориентированного обучения (Е.В. Бондаревская, М.В. Кларин, М.М. Левина, Е.С. Полат, И.Я. Якиманская). Анализируя влияние обучения на познавательные процессы, можно говорить об использовании трех источников формирования интересов:

1. педагогическое взаимодействие в учебном процессе;
2. содержание учебного материала;
3. учебно-познавательная деятельность.

Объектом познавательных интересов является содержание учебных предметов, овладение которыми составляет основное назначение учения. Н.К. Крупская наряду с принципами, формами и методами обучения считала и содержание образования определяющим, которое нацелено на развитие познавательного интереса у школьников к различным учебным предметам, к процессу образования в целом [1]. В связи с этим возникают вопросы: «Чему учить?» и «Как учить?». Учебный материал должен поражать воображение обучаемых, заставлять их удивляться. Они должны видеть практическую значимость получаемых знаний.

Отсюда следует, что в сферу познавательного интереса учащихся колледжа включаются не только приобретаемые знания, но и процесс овладения знаниями, процесс учения в целом, позволяющий приобретать необходимые способы познания и содействующий постоянному поступательному движению обучаемого.

Вторым источником появления и укрепления интересов является учебно-познавательная деятельность субъекта. Деятельность – форма психической активности личности, направленная на познание и преобразование мира и самого человека. Деятельность состоит из более мелких единиц — действий, каждому из которых соответствует своя частная цель или задача. Учебная деятельность достаточно неоднозначное понятие. Иногда учебная деятельность рассматривается как синоним научения, учения, обучения. Учебная деятельность предполагает усвоение именно теоретических знаний обучаемыми с помощью учителей и преподавателей. Итак, учебная деятельность – процесс приобретения человеком новых знаний, умений и навыков или изменения старых; деятельность по решению

учебных задач. Познавательная деятельность – сознательная деятельность субъекта, направленная на приобретение информации об объектах и явлениях реальной действительности, а также конкретных знаний.

Таким образом, в процессе активной учебно-познавательной деятельности обучаемый не только самостоятельно и творчески использует имеющиеся знания, но и добывает новые, удовлетворяя свои потребности в познании.

С понятием «деятельность» тесно связано понятие «активность», так как любая деятельность, осуществляемая человеком, приводит в активное состояние его физические и духовные силы. Активность является основной и самой характерной чертой любой деятельности. Познавательная деятельность тесно связано с познавательной активностью и познавательной самостоятельностью личности.

Познавательная активность и познавательная самостоятельность — качества, характеризующие интеллектуальные способности учащихся к учению. Чем активнее, инициативнее, самостоятельнее действует субъект, тем большее значение имеет для него познавательная деятельность. Поэтому познавательную активность и самостоятельность, способность к творческому применению знаний мы будем рассматривать в качестве критериев операционного аспекта познавательных интересов. На основе анализа работ ученых, качественные изменения познавательных интересов в операционном аспекте можно рассмотреть как последовательность репродуктивного, реконструктивно-вариативного, проблемно-поискового и творческого уровней деятельности. На каждом из них познавательная деятельность характеризуется большим или меньшим интересом к процессу познания, что отражается и на других видах деятельности.

Продуктивный, преобразующий характер познавательной деятельности обучаемых происходит на высших уровнях ее развития, и от преподавателя высшей школы требуется систематическая работа по активизации познавательных интересов для реализации продуктивной и творческой деятельности обучаемого. При этом необходимо отметить, что организованная преподавателем деятельность, ее успех во многом будет зависеть от соблюдения многих условий, среди которых мы отметим лишь специфические в методическом плане. Итак, учебная деятельность будет интересной, если: познавательный интерес рассматривается как один из самых значимых факторов образовательного процесса в вузе; деятельность организована так, что привлекает не только ее результат, но и весь процесс учебной деятельности; обучаемые осознают смысл учения в вузе, цели и способ их достижения; обучаемые владеют необходимыми умениями и навыками для организации самостоятельной деятельности.

Исследования показывают, что без вооружения учащихся колледжа методами познавательной деятельности невозможен процесс активного усвоения знаний и творческий поиск в учебном процессе. В результате теоретических и практических исследований мы склонны рассматривать

познавательную деятельность как черту личности, характеризующую ее познавательный интерес к знаниям и готовность овладевать ими на основе потребности.

Все сказанное говорит об актуальности проблемы формирования познавательных интересов для современного построения учебного процесса в условиях применения информационно-коммуникационных технологий. В медицинском колледже нужно прививать учащимся стремление к постоянному пополнению своих знаний с помощью самообразования, воспитывать его внутренние побуждения к расширению его общего и специального кругозора. Если выпускник будет работать в области науки, медицины, ему тем более необходимы знания, обгоняющие время, помноженные на практические ориентиры, чтобы преобразовать действительность. В этом случае ему поможет воспитанный интерес к познавательной деятельности, развитие на этой основе склонности, способности в любых условиях идти в ногу со временем, с наукой, культурой. Вот в чем главные основания для формирования познавательных интересов.

Познавательный интерес может приобрести характер склонности, если человек усиленно и постоянно занимается определенным видом деятельности, предпочитая его другим. Но познавательный интерес не всегда и не обязательно развивается в склонность. Ценность его для развития личности состоит в том, что познавательная деятельность в данной предметной области под влиянием интереса к ней активизирует психические процессы личности, приносит ей глубокое интеллектуальное удовлетворение. Под влиянием познавательного интереса деятельность обучаемых становится продуктивнее. Ее энергетические ресурсы, питаемые познавательным интересом, содействуют более длительному и интенсивному протеканию, а успешная познавательная деятельность, в свою очередь, укрепляет познавательный интерес.

Теоретический анализ интереса осуществлялся в различных аспектах: психологическом (Л.И. Божович, Н.Ф. Добрынин, А.Н. Леонтьев, А.К. Маркова, В.Н. Мясищев, С.Л. Рубинштейн); педагогическом (В.В. Бондаревский, В.Н. Максимова, М.Н. Скаткин, П.И. Щукина). В рассмотренных нами исследованиях интерес изучается во взаимодействии с потребностями личности (Б.Г. Ананьев, С.Л. Рубинштейн); в системе отношений личности (В.Г. Иванов, Н.Г. Морозова, В.Н. Мясищев); в контексте проблемы значимости (Н.Ф. Добрынин); в инновационных процессах (А.К. Маркова, В.А. Трайнев, О.К. Филатов).

Специфическим и закономерным для сферы образования отношением является взаимодействие учителя и обучающегося, воспитателя и воспитанника в образовательном процессе, без которого нет самого этого процесса. Основными параметрами взаимодействия являются взаимоотношение, взаимодействие, поддержка, доверие и др.

Итак, третьим источником формирования познавательных интересов учащихся колледжа является *педагогическое взаимодействие в учебном процессе*. Сущностью педагогического взаимодействия является прямое или косвенное воздействие субъектов этого процесса друг на друга, порождающее их взаимную связь. Когда говорят о взаимодействии учителя и ученика в процессе обучения, вовсе не имеют в виду равноценность их разнонаправленных отношений. На учителя воздействует не сам ученик, а то, как он учится: в зависимости от его успеха или неуспеха в учении преподаватель выстраивает свою систему воздействий [2]. При хорошо поставленном педагогическом руководстве обучаемый не ощущает, что им кто-то руководит.

Учитель создает для активности обучающегося необходимые и достаточные условия, направляет ее, контролирует, представляет для ее успешного осуществления нужные средства и информацию. Но сам процесс формирования у обучаемых знаний, навыков и умений, процесс его личностного развития происходит только в результате его собственной деятельности [2].

Формирование познавательных интересов учащихся колледжа в обучении определяется отношениями, складывающимися между обучаемыми и преподавателями.

По данным наших исследований, взаимоотношения по влиянию на интерес обучаемых играют очень большую роль. Укрепление в процессе обучения отношений в коллективе, способствующих формированию познавательных интересов, связано с руководящим влиянием преподавателя и с отношениями, которые складываются между ним и обучаемыми.

Успешность обучения прежде всего определяется готовностью и желанием обучающихся быть обученными. Стремление овладеть знаниями, активность и инициатива расширяют возможности восприятия и усвоения новой информации, в этом плане личность педагога играет важную роль, так как доверие и отношение к нему как к партнеру в процессе обучения создает у учащихся чувство безопасности и стимулирует проявление познавательных и творческих способностей [3].

Опыт, педагогическая и методическая работа обеспечивают рост знаний, умений, развивают личностные свойства учителя в процессе педагогической деятельности. Ученые выделяют следующие группы педагогических умений, которыми должен обладать преподаватель, чтобы развивать познавательный интерес обучаемых: гностические, конструктивные, организаторские, коммуникативные, мотивационные.

Труд учителя не допускает однажды усвоенного алгоритма действий, это постоянный творческий поиск оптимальных решений, педагогических задач, эксперимент, который требует от учителя педагогических способностей, педагогического мастерства. Творчески работающий преподаватель не только опирается на достижения педагогической науки, но и вместе с тем обогащает педагогическую теорию. Имея много общего с

другими видами творчества, педагогическое творчество обладает своеобразием.

Во-первых, для педагогического творчества характерна «регламентированность» во времени и пространстве. Преподаватель ограничен во времени количеством часов, которые отводятся на изучение конкретной темы, раздела, ограничен аудиторным временем и т.д. В ходе занятия возникают предполагаемые и не предполагаемые ситуации, которые требуют квалифицированного решения.

Во-вторых, наблюдается отсроченность поисков педагога. Результаты деятельности педагога воплощаются в знаниях, умениях, навыках, формах деятельности и поведения будущих специалистов и оцениваются очень относительно. Развитые аналитические, прогностические, рефлексивные и другие способности преподавателя позволяют на основе частичных результатов предвидеть и прогнозировать результат его профессиональной деятельности.

В-третьих, характеризуется сотворчеством преподавателя с обучаемыми, коллегами-преподавателями в педагогическом процессе, который основан на единстве цели профессиональной деятельности. Преподаватель вуза, ученый и педагог, как специалист в определенной области знаний, в ходе учебно-воспитательной работы, производственной практики демонстрирует своим обучаемым творческое отношение к профессиональной деятельности.

В-четвертых, отличается зависимость проявления творческого педагогического потенциала преподавателя от методического, технического оснащения учебно-воспитательного процесса. Стандартное и нестандартное учебное оборудование, техническое обеспечение, методическая подготовка преподавателя и психологическая готовность обучаемых к совместному поиску характеризуют специфику педагогического творчества.

В-пятых, проявляется умением преподавателя управлять личным эмоционально-психическим состоянием. Вызывать адекватное поведение в деятельности обучаемых, способностью педагога организовать общение с обучаемыми как творческий процесс, не подавляя их инициативность и изобретательность, создавая условия для формирования познавательного интереса, полного творческого самовыражения и самореализации [4].

Используя социально-психологическую диагностику развития личности и малых групп, можно оценить уровень творческого потенциала личности. Эта методика позволяет определить самооценку личностных качеств, либо частоту их проявления, которые и характеризуют уровень развития творческого потенциала личности [5].

Таким образом, без активного включения своего личностного потенциала, творческого видения способов реализации тех или иных методов и технологий обучения педагог никогда не достигнет должного педагогического эффекта. Образование же без радости, без ощущения

постоянного активного соучастия в процессе педагогического сотворчества, сотрудничества, бинарности лишено главного - своей эмоционально-мотивационной основы. Оно превращается в утомительное, скучное и бессмысленное времяпровождение [6].

Воспитание познавательного интереса у учащихся, повышение его уровня во многом зависят от его становления в период адаптации в колледже. С первых дней учебы в колледже молодые люди оказываются в новой обстановке. И от того, как обучающиеся будет настроен на учебную деятельность с первых недель пребывания в колледже, во многом зависит весь дальнейший путь обучения, развитие познавательного интереса, отношение к будущей профессии.

Основной закономерностью в повышении успеваемости обучающихся является желание и готовность обещающегося заниматься саморазвитием. Практика показала, что наиболее действенными принципами в развитии познавательного интереса для повышения успеваемости, на которых строится деятельность, являются оптимизм и глубокая убежденность в положительных успехах и результатах обучения, индивидуальный и дифференцированный подход, обеспечение непрерывности, систематичности, целенаправленности и динамичности управленческой деятельности преподавателя, уважения и поддержки обучающихся, сотрудничество между преподавателем и обучающимся.

Создание определенных отношений между участниками педагогического процесса связано с положительной установкой к личности другого человека, признанием его ценности без предубеждений, излишней критичности и склонности к оцениванию. Безоценочное отношение снижает ощущение угрозы, а потому повышает уверенность обучающихся в своих способностях, делает их более открытыми новому опыту, исключает скептическую, оборонительную позицию из-за страха совершить ошибку. Доброжелательное, доверительное отношение всегда дает право свободно думать и чувствовать, что способствует большей реализации творческого потенциала каждого человека.

Таким образом, педагогическое взаимодействие в учебном процессе как источник формирования познавательного интереса зависит от готовности и желания обучающихся быть обученными; педагогического мастерства преподавателя; взаимоотношении.

Для установления положительных взаимоотношений с обучаемыми преподаватель должен проявлять доброжелательность и уважение к каждому из участников учебного процесса, быть сопричастным к победам и поражениям, успехам и ошибкам обучаемых, сопереживать им.

Итак, процесс формирования познавательного интереса учащихся колледжа рассматривается как ключевой этап воспитания личности, как результат психолого-педагогического влияния. Педагогика рассматривает человека как единое целое, в единстве его психической, физической и социальной сторон. Именно такой подход позволяет раскрыть

закономерности его развития, определить педагогические условия (субъективные и объективные) развития познавательного интереса обучаемых.

К субъективным условиям относятся внутренние предпосылки (элементы интеллектуального, эмоционального и волевого компонентов), способствующие успешному выполнению какой-либо деятельности (понимание учебной задачи, осуществление активных учебных действий, действий самоконтроля и самооценки, желания, склонности, стремления обучающегося, выраженные в положительных эмоциях и волевых усилиях, а также «талант и способности человека, его ответственность, ...») [2].

К объективным условиям относятся организационные, способствующие активной познавательной и преобразующей деятельности субъекта; взаимоотношения в учебной группе и с преподавателями; оптимизация методов, форм, средств обучения, самостоятельной деятельности обучаемых.

Итак, познавательный интерес учащихся колледжа нужно признать одним из самых значимых факторов учебного процесса, влияние которого неоспоримо как на создание светлой и радостной атмосферы обучения, так и на интенсивность протекания познавательной деятельности обучаемых.

Представление структуры познавательных интересов в операционном аспекте, выделение в нем интеллектуального, эмоционального, волевого и коммуникативно-деятельностного компонентов подтверждает мысль о многогранности и сложности изучения познавательного интереса. Естественно, что выделенные аспекты взаимосвязаны и могут рассматриваться в разных сочетаниях. В целом познавательные интересы проходят качественные изменения: от интереса, связанного ими стимулами, к интересу свободному от внешней ситуации, побуждаемому внутренними потребностями личности; от интереса, подверженного частой смене ситуаций, к интересу устойчивому, от интереса поверхностного к интересу глубокому; от интереса с преобладающей профессионально-познавательной направленностью к интересу познавательному; от интереса, выраженного в учебных действиях по образцу, к интересу, побуждаемому к творческой активности и самостоятельности.

Список литературы

- 1 Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. - М., 1991. - 80 с.
- 2 Смирнов С.А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 512 с.
- 3 Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. - М.: Педагогика, 1980.- 239 с.

4 Ананьев Б.Г. Познавательные потребности и интересы. – М., 2009. – 180 с.

5 Хуторской А.В. Эвристическое обучение: теория, методология, практика. - М.: Международная педагогическая академия, 1998.- 266 с.

6 Конышева А.В. Организация самостоятельной работы учащихся по иностранному языку. - СПб.: КАРО, Мн.: Издательство «Четыре четверти», 2005. – 208 с.

С.А. Ұзақбаева

п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
sahipzhamal.a@mail.ru, Алматы, Қазақстан

А.А. Тленбаева

п.ғ.к., доцент, ҚазҰАУ
ruaisha.tlenbayeva@gmail.com, Алматы, Қазақстан

А.Б. Жаукебаева

магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
gulsanat_zhaukebayeva@mail.ru, Алматы, Қазақстан

**Білім беру үдерісінде
танымдық қызығушылықты қалыптастыру проблемасы**

Колледж оқушыларының танымдық қызығушылығы оқытуды жоғары көңіл-күйде өткізуге, сондай-ақ, оқушылардың танымдық іс-әрекетінің белсенді жүзеге асуына әсер ететін оқыту үдерісінің ең маңызды факторларының бірі екенін дұрыс түсінген жөн.

Танымдық қызығушылықтың құрылымын әрекеттік салада ұсыну, ондағы ой-өрістік, эмоционалдық, еріктік және коммуникативтік-іс-әрекеттік компоненттерді бөліп қарастыру, танымдық қызығушылықты зерттеу көп қырлылы, күрделі деген пікірді дәлелдейді. Аталған салалар өзара байланысты және оларды әртүрлі қарастыруға болады.

S.A. Uzakbayeva

d.p.s., professor of KazUIR&WL Ablai Khan,
sahipzhamal.a@mail.ru, Almaty, Kazakhstan.

A.A. Tlenbayeva

Kazakh National agrarian University c.p.s associate professor

A.B. Zhaukebayeva

Graduate student of Master's, KazUIR&WL Ablai Khan,
gulsanat_zhaukebayeva@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

The problem of formation of cognitive interest in educational process

Cognitive interest of college students need to be recognized as one of the most important factors of the educational process , the impact of which is conclusive as to create a bright and cheery atmosphere of learning, also the intensity of the flow of cognitive activity of students.

Representation of the structure of cognitive interests in operational aspect, the allocation in it intellectual, emotional, and volitional components communicative - activity supports the idea diversity and complexity of the study of cognitive interest. Underlined aspects are interrelated and can be viewed in different combinations.

ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ

УДК 378.147

С.А. Ұзақбаева

д.п.н., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Г.К. Сарқанбаева

магистр педагогических наук, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

ДЕБАТ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Мақалада болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзырлығын қалыптастырудағы (диалогтік қатынас, көпшілік алдында сөз сөйлеу, маңызды мәселелерді талдау, ақпараттық мәтінді талдау, әріптестік өзара әрекеттерді дамыту) іскерліктері мен дағдыларын жетілдірудегі мүмкіндіктері қарастырылады. Дебат технологиясын оқу үдерісінде қолдану студенттердің оқу үлгерімін жоғарылататыны, тұлғалық қасиеттерінде жағымды өзгерістер туындататыны, студенттердің тәртібіне әсер етіп, көпшілік алдында еркін сөйлеуге дағдыландыратыны туралы сөз болады. Студенттердің өзіндік жұмысына деген ынтасын арттырып, қарым-қатынасқа қажетті іскерліктерді дамытатыны, сыни ойлау қабілетін қалыптастыратыны жайлы баяндалады.

Тірек сөздер: дебаттар, технология, білім беру технологиясы, пікірталас, дебат мүмкіндіктері, білім беру үдерісі, кәсібі құзырлығы, рөлдік ойындар, коммуникативтік құзырлығы

Қазіргі қоғамда «дебат» түсінігі (ағылшынның «debate») кеңінен қолданыс табуда. Көбінесе бұл «тартыс», «дискуссия», «пікірталас» сөздеріне синоним ретінде қолданылып, ең алдымен саяси іс-әрекеттерде қолданыс тауып отырды.

Негізінде дебаттар тек қана парламенттерде ғана емес, күнделікті өмірде де (отбасында, мектепте, жұмыста, демалыста) қолданылады. Себебі адамдар күнделікті тұрмыста өз көзқарастарын түсіндіріп, өз тұжырымының дұрыс екендігін дәлелдеп, ойланбастан дебат жүргізеді. «Дебат» дегеніміз «пікірталас, түрлі ойлар туындататын сұрақ төңірегіндегі айтыс-тартыс, оған деген түрлі көзқарастар» [1].

Мұндай дебаттардың өту барысы бейресми болғандықтан олардың өту ережесі болмайды. Мұндай талқылаулар кейде көптеген уақыттарға созылады, оған қоса өзара келіспеушіліктер, қақтығыстар, тіпті әртүрлі бұзақылық нышандар да байқалады, Осындай жағдайлардың салдарынан нақты бір шешімге келудің өзі екіталай, осыдан барып қанағаттанбаушылық, өкініш, наразылық пайда болады, (яғни бұл «дебат» түсінігінің көңіл-күйге қатысты жағын байқатады).

Бүгінде бейресми дебаттардың мұндай маңызды кемшіліктерін жойып, өркениетті пікірталас жүргізу мәдениетіне үйрететін, тұрақты құрылымы, нақты ережелері бар ресми дебаттар жүргізілуде. Біз өз мақалалымызда дебаттың осы түріне тоқталамыз.

Білім беру жүйесінің бірқатар кезеңдерінде дебаттың кейбір элементтері ресми түрде талқыланып отырған, қазіргі кезде де дебаттар өз бастамаларында ежелден келе жатқан дәстүрлерге сүйенеді.

Баршаға мәлім, ежелгі Грецияда дамыған дебат, бір жағынан басқарудың маңызды бір бөлігі болып есептелсе, екінші жағынан білім беруде белсенді қолданыс тапқан. Себебі, Афинының жастары академияға, лицейлерге түсу үшін ең алдымен сөйлеу мәнерін, сұрақ қойып, пікір таластыра білу мәселелерін нақты түсініп, оны әртүрлі көзқараста талдай білу қажет болды. Римдіктер республика болып тұрған кездерінде гректердің дәстүрлерін оңтайлы жалғастырып, дамытып отырды. Жоғары лауазымды үкімет адамдары мен сенат мүшелері өз сөздерін дәлелдеп, оған сендіруге деген талпыныстарын дамыта түсті. Сол жылдары шешендік мектептердің істері оңға басып, әлемге аты әйгілі М.Ф.Квинтилианның «Шешендік өнерге тәрбиелеу» деген трактаты жарық көрді.

Ресми талқылаулар мен пікірталастар ресейлік білім беру жүйесінде де кеңінен қолдау тапты және ол диспут деп аталды. ХҮІІІ ғасырдың екінші жартысында Нижегородск қаласында А.Дамаскин-Руднев алғаш рет «диспут» түсінігін енгізді, алайда өзінің құрылымына қарай ол қазіргі дебатқа ұқсас болды [2].

1993 жылы алғаш рет «Ашық қоғам» институтының ұсынысымен Дебаттың халықаралық бағдарламасы құрылды, ол Батыс Европа, Жапония, АҚШ, Оңтүстік-Батыс Азиялық мектептерде жылдам таралып кетті [3].

Бүгінгі таңда Халықаралық Университеттік Дебат Ассоциациясына жүзден аса елдер, ал Халықаралық Мектептік Дебат Ассоциациясына елуге жуық елдер қатысады.

1994 жылдан бастап Ресейдегі «Дебат» бағдарламасы «Ашық қоғам» институтының қолдауымен дамып келеді. Оған Ресейдің барлық қалаларындағы студенттер мен оқушылар қатты көңіл бөлуде.

Қазақстанда «Дебат» бағдарламасы Сорос-Қазақстан фондының қолдауымен 1996 жылдан бастап жүзеге асты, 1998 жылдан бастап ол «Ұлттық дебат орталығы» деген атпен қоғамдық ұйымның негізінде дамып келеді, оның негізгі мақсаты Республикадағы гуманитарлық білім беру бағытының жанаруына және дамып жетілуіне дебаттық білім беру бағдарламасы арқылы әсер ету болып табылады.

Дебат орталығының негізгі міндеттері:

- жоғары оқу орындарының оқытушыларына, студенттеріне, мектеп мұғалімдеріне, оқушыларға арналған әдістемелік семинарлар ұйымдастыру, өткізу;
- студенттер мен оқушыларға арналған халықаралық, республикалық, аймақтық, қалалық турнирлер ұйымдастыру, өткізу;
- жазғы демалыс лагерлерін жыл сайын даярлау;
- дебатқа байланысты әдістемелік әдебиеттер негізінде пайдалы кеңестер өткізу;
- дебатқа түсетін тақырып төңірегінде құжаттаржинап, оны тарату жұмыстарын жүргізу;
- дебат теориясына байланысты оқу құралдарын даярлау жұмыстары;
- дебат клубтарын ашу жұмыстары.
- студенттер мен жастардың қоғамдық бірлестіктерімен тығыз қарым-қатынаста болу;
- күнделікті тұрмыста қолданылатын іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру әрі дамыту;
- студенттердің ойларын, бастамаларын жан-жақты қолдау т.б. [3].

Бүгінгі күнде Қазақстанда дебат бағдарламасымен 20 мыңнан астам адам, соның ішінде 140 жоғары оқу орындары мен 600-ге жуық мектептер жұмыс жасайды, мәселен, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ-нің «Абылай хан», Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеттің «Алтын сапа», «КазНУ арландары»; «Политех қанаты»; «Ахмет ұрпақтары»; Гумилев атындағы Еуразия университетінің «Light Way»; Қостанай мемлекеттік университетінің «Сократ»; «КазНМУ тарландары»; «Туран тарландары» дебаттық клубтарын атап айтуға болады.

Ұлттық дебат орталығы Халықаралық дебаттық білім беру ассоциациясының мүшесі болып саналады, оның құрамында тағы да басқа отыздан аса мемлекет бар. Жалпы алғанда дебат қозғалысы студенттер мен оқушылардың бағдарламаларын қамтиды.

Дебат бағдарламаларының негізгі міндеттері мыналар: - әлеуметтік белсенді тұлғаны даярлау; - жастардың сыни ой-өрісін дамыту және қалыптастыру; - білім алуудағы олардың өзбеттілігін дамыту; - дебат клубтарының және тәуелсіз «Дебат» ассоциациясының кең ауқымдылығын құру.

Жалпы білім беретін «Дебат» бағдарламасының мазмұны төмендегі қағидалардан тұрады:

- педагогтар мен оқушылар арасындағы субъектілік қарым-қатынасты білдіретін адамгершілік бағыт-бағдар;

- тұлғаның дамуына маңызды әсер ететін, оның өзіндік қалыптасуынан байқалатын табиғи ерекшеліктер;

- дебатқа қатысушылардың жалпы адами құндылықтарын қалыптастыратын мәдени ерекшеліктер;

- дебатқа дайындық және оны өткізу барысындағы сайыскерлердің бойында қалыптасатын дағдылардың әлеуметтік іс-әрекеттегі нәтижелілігі [3].

Дебаттың анықтамасы мен мақсат, міндеттерін, оның ерекшеліктерін, жіктемесін, атқаратын қызметтерін төменде ұсынылған Сурет 1 -ден көруге болады.

Сурет 1 - Дебаттың мақсат-міндеттері

Республикалық дебат лагері аясында 1998 жылдан бастап мектеп оқушылары арасында Ұлттық Дебат турнирлері өткізіле бастады. Ал 2006 жылы экономикалық құндылықтарға арналған ҮІІ Республикалық Дебат лагері өтті [3].

Дебаттың оқу, тәрбие және қоғамдық іс-әрекет барысында кеңінен қолданыс табуының нәтижесінде кейінгі жылдары, дебат ойын ретінде; педагогикалық технология ретінде; қоғамдық ұйым ретінде қарастырылуда. Сонымен қатар оның түрлері де баршылық. Атап айтсақ, Линкольн мен Дугластың дебаты; саяси дебаттар; саяси емес дебаттар; парламенттік дебаттар.

Дебат - бұл парасатты ойын, онда екі топ (жақтайтын, келіспейтін) берілген тақырыпты талқылай отырып, берілген тезиске байланысты өздерінің ұсыныстарын, кері ұсыныстарын дәлелдеп, әділ қазылар алқасының алдында түсіндіріп, ортаға салады. Өздерінің ұсыныстарымен бірге дебатқа

қатысушылар әділ қазыларға топтың кейсін құрайтын, олардың көзқарасын растайтын деректі материалдарды (дәйексөздер, статистикалық көрсеткіштер және т.б.) көрсетеді. Дебатқа қатысушылар қарама-қарсы топқа сұрақтар қойып, оппоненттердің сұрақтарына жауап береді, сұрақтарды оппоненттердің пікір-көзқарастарын түсіну үшін және де қарсыласының қатесін табу үшін қолдануға болады. Екі топты тыңдап болғаннан кейін әділ қазылар дебаттағы топтардың ішінен өз көзқарастарын дәлелдеп, дәйекті деректемелер арқылы көрсете білген мықты топты анықтау үшін салыстырмалы талдау жасап, хаттама толтырады. Ойынға әр топтан үш-үштен ойыншы қатысады, алайда дебаттың түріне байланысты қатысушылар саны артуы мүмкін. Талқыланатын әр сұрақтың алдында уақыт өлшемі (регламент) белгіленеді және осы уақытты есептеп тұратын таймкипер сайланады.

Дебат ойынын жүргізу тәртібі және ойын барысында атқаратын қызметі төменде ұсынылған Сурет 2 көрініс алады.

Сурет 2 - Дебат жүргізу тәртібі

Әр топқа ойын барысында сөз алар алдында дайындыққа 8 минут беріледі. Тайм-кипер топ спикерлерін уақыт аяқталардан 1-2 минут бұрын хабардар етіп отырады.

Спикерлердің міндеттері:

Дебат топтық ойын болғандықтан кез-келген топ мүшесінің өз міндеттері болады. Оны Кесте 1-ден көруге болады.

Карл Поппердің дебатында сөз сөйлеудің үш түрі бекітілген.

1. Құрылымдық (сындарлы) сөз: Ж1, К1. Бұл сөздерде пікірлер ортаға салынып, талқыланады. Жақтаушы топ барлық раундтың құрылымын бекітетін өздерінің алғашқы кейстерін ұсынады. Келіспеуші топ жақтаушы топқа қарсылығын айтып өздерінің кейсін ұсынады. Бұл екі сөзде барлық дәлелдер көрсетілуі тиіс.

2. Дамытушы сөз: Ж2, К2. Бұл сөздерде сіз айтылған пікірлерді дамытып, өз пікіріңізді жүйеге келтіресіз. Мұндағы басты ерекшелік әр мәселені егжей-тегжейлі қарастырып, қаншалықты дәлелді түсіндірілгенін негіздеу керек. Бұл сөздерде жаңа пікірлер айтылмайды. Қатысушылар алдыңғы пікірлерді дәлелді мысалдар арқылы өрбітулері тиіс.

3. Қорытынды сөз: Ж3, К3. Бұл сөздерде көзқарастардағы негізгі қарама-қайшылықтарға басты назар аударылуы тиіс. Бұл сөздер дебат барысындағы пікір-көзқарастарды қорытындылауға бағдарлайды. Бұл үшін Ж3 пен К3 өз достарына дебаттың қалай өткенін, қай топтың мықты болғанын, кімнің жеңіске жеткенін айтады. Бұл сөздерде жаңа пікірлер болмауы тиіс.

Кез-келген дебаттағы алғашқы қадам ол тақырып таңдау. Ең алдымен қатысушылардың қызығушылығын тудыратын тақырып (саяси, дәлелді, құнды) қарастырылып, оның мазмұнды тұрғыда дұрыс құрылуы өте маңызды.

Тақырып таңдап алынғаннан кейін, оны талдау керек. Талдау дегеніміз Томас Фрайердің пайымдауынша, «жалпы нәрсені мағынасына қарай бөлшектерге бөліп қарастыру».

Талдау барысында қатысушылардың көптеген іскерліктері қалыптасады: сыни ойлау іскерлігі; маңызды мәселені таба білу іскерлігі; маңызды мәселені анықтап, оны бөлшектей білу іскерлігі; себеп-салдарын бағалап, мүмкіншіліктерін анықтау іскерлігі; шешім қабылдап, қорытынды шығару іскерлігі; деректер мен ойларды анықтау іскерлігі; мәселені нәтижелі шеше білу іскерлігі; дәлелдерді бағалай білу іскерлігі; өзінің ойлау қабілетін бағалай білу іскерлігі; топта жұмыс істеу іскерлігі [4].

Сонымен, дебат өзінің ежелден дәстүрлері қалыптасқан әртүрлі тақырыптарды қамтитын ресми пікірталас. Екі топ өзінің ойларын, қарсы ойларын ортаға тастап, әділқазылар алқасының алдында өз ойларының дұрыстығын дәлелдеп, өздерінің шешендік өнерлерін айқындаулары тиіс. Дебатты жүргізу техникасы дебатқа қатысушылардың ойын ұшқырлап, тілін байытып, коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тиімді келіссөз жүргізе білу, пікір таластыра білу - лингвистикалық, интеллектуалдық, әрі әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру болып табылады.

Дебат барысында қатысушының логикалық ойлау қабілеті, өз ойын ауызша еркін жеткізе білу дағдысы, түрлі пікір-көзқарастарды төзімділікпен, шыдамдылықпен тыңдай білу дағдысы қалыптасады, өзіне деген сенімділігі, топта жұмыс істеу, тығырықтан шығарда ойлана білу қабілеті, көпшіліктің алдында сөйлеу мәдениеті дамиды.

1 Кесте – Топ мүшелерінің міндеттері

Топтары	Міндеттері
1	2
Ж1 (Жақтаушы)	<ul style="list-style-type: none"> - жақтаушы топты таныстырады; - бекітетін тақырыпты ұсынады, оның өзектілігін негіздейді; - тақырыпқа енетін негізгі түсініктерге анықтама береді; - жақтаушы топтың көзқарасын ұсынады; - қарастырылып отырған тақырыпқа деген пікірлерді негіздейді; - ойын барысындағы дәлелденетін деректерді ұсынады; - алдыға қойған деректерді дәлелдеуге көшеді; - жақтаушы топтың нақты тұжырымымен аяқтайды; - келіспеуші топтың екінші спикеріне (К2) сұрақ қояды.
К1 (Келіспейтін)	<ul style="list-style-type: none"> - келіспеуші топты таныстырады; - жақтаушы топ ұсынған тақырыпты жоққа шығарады; - жақтаушы топ ұсынған анықтамаларға келіседі; - келіспеуші топтың көзқарасын ұсатанады; - жақтаушы топтың ұсыныстарымен келіседі немесе оған қарсы басқа ұсыныстар айтады; - келіспеуші топтың кейсін ұсынады (келіспеуші стратегия, келіспеуші жақтың дәлелдері т.б.); - Ж1 ұсынған мәселелерді жоққа шығарады. - келіспеуші топтың нақты тұжырымымен аяқтайды; - жақтаушы топтың екінші спикеріне (К2) сұрақ қояды.
Ж2 (Жақтаушы)	<ul style="list-style-type: none"> - жақтаушы топтың көзқарастарын болжамдар, мысалдар, дәлелдер арқылы қайтадан өрбітеді; - алғашқы құрылымды негізге ала отырып, жақтаушы кейсті қайтадан қалпына келтіреді; - жаңа дәлелдер келтіреді; - алдыңғы дәлелдердің маңызды өлшемдерін талқылайды; - жақтаушы көзқарас пен бекітуші кейсті егжей-тегжейлі өрбітеді; - келіспеуші кейсті жоққа шығарады; - жақтаушы топтың нақты тұжырымымен аяқтайды; - келіспеуші топтың бірінші спикерінің (К1) сұрағына жауап береді.
К2 (Келіспейтін)	<ul style="list-style-type: none"> - келіспеуші көзқарасты қалпына келтіреді, болжамдар, мысалдар, дәлелдер келтіреді; - келіспеуші кейсті негізге ала отырып, келіспейтін көзқарасты жан-жақты өрбітеді; - жақтаушы көзқарасты жоққа шығаруын жалғастырады; - жаңа дәлелдер келтіреді; - жаңа көзқарастар келтірмейді; - келіспеуші топтың нақты тұжырымымен аяқтайды; - жақтаушы топтың бірінші спикерінің (Ж1) сұрағына жауап береді.
Ж3 (Жақтаушы)	<ul style="list-style-type: none"> - дебаттың түйіні болған мәселеге тағы да баса назар аударады (әділ қазыларға ең маңызды мәселелерді нақтылап кетеді); - жақтаушы кейстің құрылымын негізге алады; - Ж1 ұсынған өлшемдерге тоқталып, топта ол көзқарасты қалай бекітетіндерін түсіндіреді; - келіспеуші кейстегі осал жерлерге тоқталып өтеді; - жақтаушы көзқарастар мен келіспеуші көзқарастарды салыстырып, жақтаушы көзқарастың неліктен сенімді екендігін түсіндіреді; - жаңа көзқарастар келтірмейді; - сөзін аяқтайды (өзгелерге қарағанда бұл жерде дәлелдердің көп қажеті жоқ); - К1-ге сұрақтар қояды.
К3 (Келіспейтін)	<ul style="list-style-type: none"> - түйінді мәселеге тағы да тоқталып өтеді (әділ қазыларға ең маңызды мәселелерді атап кетеді); - келіспеуші кейс құрылымын негізге алады; - К1 ұсынған өлшемдерге тоқталады, жоққа шығаратын көзқарастарды өздерінің қалай құптайтындарын түсіндіреді; - жақтаушы кейстің осал жақтарын атап өтеді; - жақтаушы көзқарастар мен келіспеуші көзқарастарды салыстырып, келіспеуші көзқарастың неліктен сенімді екендігін түсіндіреді; - сөзін аяқтайды (өзгелерге қарағанда бұл жерде дәлелдердің көп қажеті жоқ); - Ж1-ге сұрақ қояды.

Осылайша дебат, қатысушылардың нәтижелі қарым-қатынасты дамыту барысындағы дағдыларды қалыптастыруға бірден-бір әсер етеді. Дебат арқылы дамытын дағдылардың ең маңыздысы ол - сыни ойлау. Сыни ойлауды дамыта отырып дебатқа қатысушылар қарама-қарсы топтың басым және әлсіз жақтарын анықтап алады және өзінде солардың орнына қоя алады; өз білім деңгейін бағалай біледі; өзінің өзекті ойларын айтуға дағдыланады, көпшілік алдында сенімді сөйлеуге, қорқынышты сезімнен арылуға үйренеді, өз пікірін талқыға саларда қай сөзді қалай айту керектігін үйренеді; бағалаудың мүмкіншіліктерін, ойдың бағытталған құндылықтарын біледі; мәселені шешу барысында қажетті дегеннің бәрін қолдануға үйренеді, ойын өрбітуде деректі материалдарды пайдалануға үйренеді, қарама-қайшылықтарды таба білуге, іс-әрекетті, тұжырымдарды, ойларды бағалай білуге дағдыланады.

Дебат өзінің қатысушыларына көмектеседі: қоғам өміріне араласуда, жетекші ретінде сөйлеуде, өзінің білімін кеңейтуде, қабілеттерін дамытуда, өзіне жауапкершілік алуда, заманауи мәселелерді зерттеп, талдауда, негізгі білімді меңгеріп, жоғары жетістіктерге жетуде, сыни көзқарастарды қабылдауға, өзіне деген сенімділігін арттыруда.

Қазіргі дебат бағдарламаларының ерекшеліктері - оның жылдам дамуында, бұрынғы дебат бағдарламаларына өзгерістер енуінде.

Бұл тұрғыда студенттер арасында кеңінен қолданыс тапқан, 1993 жылы «Ашық қоғам» институты негізін салған, дебатты өткізудің Карл Попперлік түрін атап кетуге болады. Оның дебат бағдарламасының ерекшелігі, ол Линкольн-Дуглас және саяси дебат бағдарламаларының қосылған түрі болып келеді. Дебаттың бұл түрі әрі студенттерге бағытталған, әрі топтық жұмысты дамытудың бір түрі болып табылады. Құрылымының жоғары деңгейі мен талқылауларды бағалаудың қатал жүйесі ең алдымен студенттердің дебат мәдениетіне бейімделуіне негіз болады. «Дебат» бағдарламасын үйренушілер үшін попперлік үлгі бастапқы, әрі негізгі болып саналады, атақты дебатшылардың бәрі өз жолдарын бағдарламаларды меңгеруден бастаған.

Карл Поппер дебатының бағдарламасы бір мәселені талқылау іскерлігін, әрі сыни ойлауды дамытатын бағдарлама. Бағдарламаның саяси дебатқа ұқсас өз мәнері бар, онда қатысушылар мәселені жан-жақты талқылап, оны шешудің тиімді жолдарын табуға тырысады.

Қазақстандық дебат бағдарламаларына 2002 жылдан бастап өзгерістер ене бастады. Ұлттық, аймақтық, облыстық, қалалық жарыстар Карл Попперлік үлгіге саяси дебат элементтерін қосу арқылы жүргізілді. Дебаттың алғашқы тақырыптары үш топқа бөлінді: шындық, құндылық және саясат, алайда олардың бәрі құндылықтарды талқылауға бағытталғандықтан, талқылау барысында саяси бағытқа ауысып кетті. Саяси дебаттың жаңа түрі дебатқа және оның үйретушілеріне өздерінің әрекеттік аясын бұрынғысынан да кеңейте түсуіне, мөлшерін көбейтуге мүмкіншілік береді. Дебаттың жаңа түрінің ерекшелігі Карл Поппер сайысында шешімді шығару барысындағы пікір-көзқарастар мен оны шешу өлшемдері айқын көрсетілсе, саяси дебатта топтың нақты қандай жолды ұстанатынын табу беймәлім болып келеді. Дебаттың

Британдық түріне тоқталатын болсақ, бұл үлгідегі парламенттік дебатта парламенттің үлгісі қабылданады. Дебатқа бір мезетте төрт топ қатысады, оның парламент пен оппозиция атынан сөйлейтін екі жүргізушісі болады. Әр топ екі адамнан тұрады (оппозиция мүшесі мен оппозиция жетекшісіне қарсы шығатын Премьер министр және үкімет мүшесі). Мұндай дебаттарда жеңіс топқа беріледі. Алайда Британдық үлгінің талаптарына сай екі топтың арасындағы сайыс бір-екі дебатпен шектелмеуі тиіс. Сондықтан да бірінші сөз бастайтын парламент тақырыпқа байланысты өз тұжырымын айтып, үкіметтің тақырып төңірегінде нақты көзқарасын түсіндіруі тиіс. Берілген ой әлеуметтік білімді қозғамауы тиіс, ең бастысы тақырып дебатқа сай болуы тиіс. Өз ойларын тұжырымдағаннан кейін, топтың келіскендігінің айғағы ретінде парламент кейс ұсынады. Кейде ережеге сай кейбір түсінбеушіліктер анықталып жатады. Парламенттің екінші спикерінің міндеті айтылған ойды толықтыруға байланысты өзінің кейсін қалпына келтіру болып табылады. Сөзінің соңында ойынның негізгі сәттерін атап өтеді.

Алғашқы сөзден бастап-ақ Оппозицияның міндеті - Парламенттің айтқанын жоққа шығару болып табылады. Егер Оппозиция парламенттің айтқан талдауларының жоғарыда айтылған өлшемдерге сәйкес келмейтіндігін дәлелдесе, онда ол өзінің тұжырымдамасын енгізуге құқылы. Алайда бұл қадам өте қауіпті болып келеді.

Дебатты қорытындылаушы парламент мүшесінің атқарар қызметі өте күрделі, әйтседе бұл ойындағы ең қызықты міндеттің бірі болып табылады. Екінші парламент мүшесі бірінші парламент мүшесінің кейсіне мынадай мазмұнда өзінің өзгерісін енгізуі тиіс: кейсті кеңейту, кейсті қысқарту, жаңа ойлар енгізу, кейс құрылымын қайта қарау, сыни көзқараспен тұжырымдарды өзгерту, сыни көзқараспен кейсті модификациялау.

Алғашқы сөз бастаған парламенттің тұжырымына екінші сөз алған үкіметтің тұжырымы қайшы келмеуі тиіс, ондай болған жағдайда спикерлік баллаға қарамастан оның жеңілгендігінің айғағы болып табылады. Осылайша, аяқтаушы парламент мүшесінің берген жаңа тұжырымы алғашқы сөз бастаған парламент мүшесінің ой-тұжырымымен ұштасып, кейбір қағидалары оған қарағанда ерекшеленсе, ол үшін бұл ең таптырмас жетістік болып саналады.

Аяқтаушы оппозицияның міндеті біріншінің міндеттерімен көп жағдайда ұқсас болып келеді. Негізінде екінші парламент мүшесінің кейсі жоққа шығарылуы тиіс. Парламент пен оппозицияның соңғы ой-пікірлері жаңа тұжырымдар енгізуге негізделеді, олар бүкіл дебатқа қорытынды шығаруға бағытталады.

Дебаттың қызықты түрлерінің бірі ретінде Біріккен Ұлттар Ұйымының үлгісіне де тоқталып өтуге болады [5].

Біріккен Ұлттар Ұйымының үлгісі - бұл БҰҰ-ның мәжілісінің отырысна негізделген дебат болып табылады. Қатысушы топтағылар белгілі бір мемлекет атынан сөйлеп, дебаттың барлық сатыларында өз елінің белгілі бір саяси жағдайын қорғап отырады. БҰҰ үлгісіндегі дебаттың мақсаты

(азаматтық көтерілістер, үшінші деңгейлі елдердің қарыздары, жаһандық жылыну, мәдени ескерткіштерді қорғау, адам құқығы, БҰҰ-ның құрылымын қайта қарау жолдары және т.б.) түрлі өзекті мәселелерді шешуге байланысты ұсынылған жолдарды талқылау және дауысқа салып, бекіту болып табылады.

Дебатқа қатысушылар сайыстың ашылу рәсімінде «өз» елінің саясаты мен жағдайын баяндап, қорғау үшін, өз елінің саяси жағдайымен толығырақ танысып, жан-жақты зерттеуі тиіс. Дебаттың келесі бір сатысы кез-келген жағдаятта шешілуі тиіс нақты ұсыныстарды шешудегі БҰҰ-ның жобасын жасау болып табылады. Ережеге сай ол екі бөлімнен тұруы тиіс: преамбула және шешімнің үндесуі. Преамбула дегеніміз дебатқа қатысушылардың ұстанған қағидалары мен құнды ұсыныстары болып табылады, бұл олардың осы тұжырымды қабылдаудағы соңғы айғақты қорытынды болып табылады.

Ал енді, Линкольн-Дуглас дебатына келетін болсақ, дебаттың бұл түрі Аврам Линкольн мен Стивен Дуглас арасындағы атақты дебаттың негізінде қалыптасқан. Бұл «құндылықтар» жайлы дебат. Дебатқа қатысушылар өз көзқарастарын «Жалпы мәдениетке қарағанда көп мәдениеттіліктің маңызы зор» деген тақырыпқа негіздейді. Дебатқа қатысушылар «келісуші» және «келіспеуші» екі топқа бөлінеді. Мысалы, «кедейлердің мәселесін көтеретін» қатысушы басқарушы үкіметтің бағдарламасымен келіспеуі тиіс. Жалпы алғанда Линкольн мен Дугластың дебаты саяси, экономикалық, әлеуметтік, моралдық, эстетикалық көзқарастарды ұстанатын «жан, құндылық» тақырыбын қозғайды.

Жоғарыда аталған дебаттарға тән ортақ нәрсе - олардың өздеріне тән сипаттамасы. Өйткені оларға қатысушылардың санына және берілген уақытына қарамастан олардың негізгі қағидалары, көзқарастар, дәлелдер, талдаулар сол қалпында қалады [5].

Білім беретін жаңа педагогикалық дебат технологиясы мынадай қағидаларға сүйенеді: жалпылық, ортақтық, оқу үдерісінің демократиялылығы, білім алуға деген тұлғалық бағыттылық, білім алушылардың өзін-өзі қалыптастыруына деген бағыт-бағдар, білім ала білу. Бұл технология нағыз педагогикалық технология, себебі мұнда білім алушының қабілеттері дамиды, іскерліктері мен тұлғалық қасиеттері қалыптасады, ал оқытушы бұл үдерісте жетекшілік рөл атқарады.

Дебат барысында студенттер оқу-ізденіс іс-әрекеттерін дамытады, оқу іс-әрекеті арқылы мақсатты тәрбиелеу қарым-қатынасы орнығады, білім алушылардың топтағы ерекшеліктері дамиды, тақырып бойынша өздігімен жаңалықтар, жаңа деректер іздестіру барысында оқытушы мен студент арасындағы диалогтік қарым-қатынас дамиды.

Дебат технологиясының кейбір мүмкіндіктерін сабақтың бір бөлшегі ретінде қолдану білім берудің өзектілігін, жүйелілігін негіздейді және тақырыпты бекітуде, студенттердің өзіндік жұмысын қабылдауда таптырмайтын әдіс.

Дебатты қолдану барысында студенттер өздігінен сұрақ қою, шешілетін мәселені өзге тұстарын байқау, айтылатын сөздің мақсатын анықтау;

берілген жағдаят пен аудиторияға байланысты үйлесімді дәлелдемелер таба білу, баяндама құру, мәтінмен жұмыс істеудің мақсатын және ақпарат жинау мен талдауды анықтау, әртүрлі мәтіндерді оқығанда негізгі ойды анықтай алу және т.б. іскерліктерді дамытады. Дебат тұлғаның дамуына кешенді тұрғыда ықпал етеді. Себебі дебаттың функционалды мүмкіндіктері өте жоғары. Дебат технологиясының функционалды мүмкіндіктері – болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзырлығын қалыптастыруға қажетті (диалогтік қатынас, көпшілік алдында сөз сөйлеу, маңызды мәселелерді талдау, ақпараттық мәтінді талдау, әріптестік өзара әрекеттерді дамыту) іскерліктері мен дағдыларын жетілдіреді. Дебат технологиясының функционалды мүмкіндіктері Кесте 2-де көрініс алады.

Білім беру мазмұнының сапасын арттыру барысында білім беретін оқу орындарының алдына қойған мақсаты - ол білім алушының өзінің тұлғалық жауапкершілігін арттыру барысында, әмбебап білім, іскерлік және дағдыларының жалпы жүйесін қалыптастыруға бағытталуы, яғни өз бойында негізгі құзырлықтарды қалыптастыруы болып табылады. Осындай негізгі құзырлықтардың қатарына азаматтық жауапкершілікті, руханилықты және мәдениеттілікті, жоғары қабілеттілікті қалыптастыратын әлеуметтік-азаматтық құзырлықты жатқызуға болады. Әлеуметтік-азаматтық құзырлықтың бір көрінісі - сыни ойлау және коммуникативтік іскерлік болып табылады.

Ойды тұжырымдай айтқанда, заманауи тұлға тек білімді меңгерумен ғана шектелмей, сол меңгерген білімді өзгелерге дәлелдей білу қабілеттеріне ие болуы тиіс. Дебат білім беруді дамытудағы таптырмас қазына. В.М.Монаховтың сөзімен айтқанда дебат «оқу үрдісін оқушылар мен оқытушылар үшін сөзсіз қамтамасыз етуді ұйымдастыру мен өткізу, жобалау брысында біріккен педагогикалық іс-әрекеті» [6].

Бұл анықтама дебатты білім беретін және педагогикалық технология ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Дебат технологиясын қолдану оқу үлгерімін жоғарылатады, тұлғалық қасиеттердің жағымды өзгерістерін туындатады және студенттердің тәртібіне әсер етеді. Сабақ барысында тыңдаушының жауабы жан-жақтылығымен, терең талданумен ерекшеленеді. Үй тапсырмасын орындауда шығармашылық тәсіл айқын байқалады. Нәтижесінде осының бәрі тыңдаушының тақырыпты терең түсінгендігінің айғағы деуге болады. Көпшілік алдында сөйлегенде студенттер өздерін сенімді сезінеді. Дебат технологиясы жетекшілік қабілеттерін ашуға талаптандырады.

Дебат технологиясының тағы бір ерекшелігі, ол студенттің өзіндік жұмысына деген ынтасын арттырады, қарым-қатынасқа қажетті іскерліктерді дамытады, сыни ойлауын қалыптастырады.

2 Кесте - Дебат технологиясының болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзырлығын қалыптастырудағы функционалды мүмкіндіктері

Диалогтық қатынас іскерлігі мен дағдылары меңгеріледі	Көпшілік алдында сөз сөйлеу іскерлігі мен дағдылары меңгеріледі	Маңызды мәселелерді талдау іскерлігі мен дағдылары меңгеріледі	Ақпараттық мәтінді талдау және қорытындылау іскерлігі мен дағдылары меңгеріледі	Әріптестік өзара әрекетті дамыту іскерлігі мен дағдылары меңгеріледі
<p>- өздігінен сұрақ қоюға, шешілетін мәселенің өзге тұстарын байқауға, дебатқа қатысатын өзге ойыншы тарапынан қойылатын сұрақтың төңірегіндегі мәселелерді түсінуге деген ерекше қабілеттілігі артады;</p> <p>- берілген сұрақ төңірегіндегі әртүрлі көзқарастарға шыдамдылықпен қарайтын болады;</p> <p>- өз бойында өзгенің ойын ескеру, сонымен қатар сұхбатқа қатысушылардың ойы арасындағы байланысты табу, ондағы ерекшелікті ашу, талқылаудың ортақ мәндік сипатын табу білу нұсқауларын дамытады.</p>	<p>- сөз сөйлеудің мақсатын анықтайды;</p> <p>- берілген жағдаят пен аудиторияға байланысты үйлесімді дәлел таба білу;</p> <p>- баяндама даярлау (тақырыппен танысу, басты ойын табу, ескертпелер оярау, сөйлеу уақытын есепке алу);</p> <p>- баяндама құру (дәлелдер мен айтылған ойлардың бірізділігін логикалық тұрғыдан құру);</p> <p>- мүмкін болар сұрақтарды қарастырып, оның жауаптарына қажетті құжаттарды жинау;</p> <p>- осы мәселе мен аудиторияға сәйкес келетін сөйлеу мәнерін қолдану (сөз мазмұны көрермендерге түсінікті болу үшін);</p> <p>- нақты, анық, сенімді түрде сөйлеу;</p> <p>- баяндаманың мақсатына жету үшін аудиториямен жұмыс істеудің түрлі техникаларын қолдану (дауыс ырғағын өзгерту, өз ойын көрнекі құралдармен дәлелдеу т.б.);</p> <p>- өз сұрағын нақты құра отырып, көмек сұрай білу (топ мүшелерінен);</p> <p>- алдыға қойылған мақсатқа байланысты оның әлді және әлсіз жақтарын ескере отырып, өз баяндамасының рефлексиясын сезіну.</p>	<p>-талқылаудың жалпы мақсаты мен күтілетін нәтижесін анықтау;</p> <p>-болашақ дебатқа қатысушылардың мүмкін боларлық мақсатын, ойын анықтау;</p> <p>-болашақ дебаттағы өз іс-әрекетін жоспарлау;</p> <p>-талқылау мақсатына жету үшін тақырыпты ұстану;</p> <p>-қолданылған түсініктер мен терминдердің мәнін түсіндіріп, анықтау;</p> <p>-түсінген-түсінбегеніне байланысты сұрақтар қою;</p> <p>-талқылау нәтижесіне қорытынды жасау;</p> <p>- өз көзқарасын талқылауға ұсыну;</p> <p>-әріптесінің айтқан ойының негізін анықтау;</p> <p>-талқылау мақсаты мен пәніне түзетулер енгізу;</p> <p>-өз көзқарасы мен әріптесінің көзқарасы арасындағы жетістіктер мен кемшіліктерді көре білу;</p> <p>-талқылау барысында шешім қабылдап, қорытынды шығару.</p>	<p>-мәтінмен жұмыс істеудің мақсатын және ақпарат жинау мен талдауды анықтау;</p> <p>-әртүрлі мәтіндерді оқығанда негізгі ойды анықтай алу;</p> <p>-автордың айтатын деген ойын анықтау;</p> <p>-ақпарат жинау мен талдаудың тәсілдерін анықтау;</p> <p>-мәтінді талдау және ақпаратты кеңейту тәсілдерін анықтау;</p> <p>-қажетті ақпарат алу үшін түрлі дереккөздерді қолдану;</p> <p>-айтылған ойдың мазмұнын ашу;</p> <p>-оқыған ақпаратына өз пікірін білдіру;</p> <p>-жалпы мағлұмат алу үшін деректерді жылдам қарап шығу;</p> <p>-ақпаратты тезис, кесте түрінде жалпылау;</p> <p>-ақпаратты жинаудың әртүрлі тәсілдерін қолдану;</p> <p>-қойылған мақсатқа орай нәтижені бағалау;</p> <p>-жеткен жетістікке қатысты қолданылған тәсілдерді бағалау.</p>	<p>-қарама-қарсы пікірлерді салыстыра отырып, проблеманың өзге тұстарын анықтау;</p> <p>-ақпаратты қабылдау барысындағы қарсы пікірлерді жою үшін, ортақ пікірлерді анықтау;</p> <p>-төрелігін айту барысында еш эмоцияға берілмей, дұрыс бағалау;</p> <p>-дебатқа қатысушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру;</p> <p>-дебат барысында құзырлықтарын көрсете білу;</p> <p>-топтық тапсырманы орындау барысында қызығушылық таныту;</p> <p>дебаттың нәтижелілігін көтеру.</p>

Әдебиеттер

- 1 Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. - Алматы: Сөздік-Словарь, 2005.- 640 с.
- 2 Христенко В.Б. Деловые игры в учебном процессе. - Челябинск, 1983. - 444 с.
- 3 Устав общественного фонда «Национальный дебатный центр».-Алматы, 1998. – 55 с.
- 4 Методическое пособие по организации и проведению проектно-организационных игр-дебатов «Стратегия-2030: настоящее и будущее». - Астана, 2000. - 44 с.
- 5 Светенко Т.В. Путеводитель по дебатам: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.auditorium.ru/books> - (дата обращения 10.05.2014).
- 6 Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. – Волгоград: Перемена, 1995.- 150 с.

С.А. Узакбаева

д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

Г.К. Сарканбаева

магистр педагогических наук, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Функциональные возможности дебатной технологии в формировании коммуникативной компетентности будущих учителей

Дебаты являются средством, адекватным компетентностному подходу в образовании, и располагают широкими функциональными возможностями для формирования коммуникативной компетентности, обусловленными спецификой дебатов, что создает дополнительные преимущества для использования их в формировании коммуникативной компетентности будущих учителей.

В отличие от других средств, они требуют включения всего комплекса способностей и умений сразу, поскольку игровая основа дебатов не позволяет участникам использовать при принятии решений готовые алгоритмы и вынуждает действовать быстро находить эффективные способы решения проблем в ситуации неопределенности.

S.A. Uzakbayeva

d.p.s., professor, KazUIR&WL Ablai Khan,
sahipzhamal.a@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

G.K. Sarkanbaeva

magistr, KazUIR&WL Ablai Khan,
sahipzhamal.a@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

Functional opportunities of debate technology in formation of future teachers in communicative competence skills

Debates are the means comparable to competency building approach in education and get control over wide functional opportunities for formation of communicative competence, due to the specifics of debates, which creates additional benefits for their usage in the formation of the communicative competence of future teachers.

As against other tools, they require the inclusion of the whole complex of abilities and skills at once, as the playing basis of the debate does not allow participants to use in decisions completed algorithms and ready forces to act quickly to find effective ways to solve problems in a situation of uncertainty.

УДК 81 373+821.512.122:82-31

Г.Р. Давлетова

ф.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

А.Д. Тукумбаева

магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
tukumbayeva@mail.ru, Алматы, Қазақстан

БАЛАМАСЫЗ ЛЕКСИКАНЫ АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ: (І. ЕСЕНБЕРЛИННИҢ «КӨШПЕНДІЛЕР» РОМАНЫНДАҒЫ МЫСАЛДАРЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ)

Баламасыз лексика және оны аудару мәселелері қазіргі таңда лингвистика саласы зерттеушілерінің қызығушылығын тудыруда. Бұл мақалада эквивалентсіз лексиканың бір түрі фразеологизмдерді аудару мәселелері І. Есенберлиннің «Көшпенділер» орыс тіліне қазақ тіліне аудару мысалдары негізінде қарастырылады.

Тірек сөздер: эквивалентсіз лексика, фразеологиялық тұтастық, фразеологиялық бірлік, фразеологиялық тізбек, лингвомәдениеттану және І Есенберлин «Көшпенділер» романы

Өзінің ерте кездегі дамуынан бастап, аударма адамзат үшін ең маңызды әлеуметтік қызмет пен қатар, әр түрлі топтарға жататын адамдардың қарым-қатынас құрамы рөлін атқарады. Сонымен қатар, аударма адамдарға өзге мәдениет жетістіктеріне жол ашты. Әдебиет пен мәдениеттердің қарым-қатынасы тек қана аударманың көмегі арқылы шындыққа айналды.

Баламасыз лексика - көркем шығарманың тақырыбына, мазмұнына байланысты кез келген халықтың мәдениеті мен тұрмыстық тіршіліктеріне байланысты айтылатын ұғымдар мен түсініктердің және заттар атаулары, адамдар арасындағы қарым қатынастар мен діни, саяси терминдер, стандартты қалыптар болып табылады және мұндай сөздер мен сөз тіркестері сөздіктерге тіркелмейді, ал тіркелгеннің өзінде суреттеу, жақын немесе жуық аудару амалымен берілетін болады [1]. Эквивалентсіз лексиканы шетел тілінен қазақ тіліне немесе қазақ тілінен шетел тіліне аудару мәселелері және тәсілдері әлі күнге дейін толық зерттелмеді. Сонымен қатар, мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісі кезінде эквивалентсіз лексиканың мәні өте зор. Оны аудару жолдары әлі де толық шешілмеген, себебі әлі күнге дейін эквивалентсіз лексика көркем шығарма мәтінінен тыс қарастырылып келеді және лексикалық бірліктердің қызметі шығарма контекстінде ескеріле бермейді. Өзі кең мағынасында қолданылатын мәдениет сөзі мен осы сөздерге тіл элементтері ретінде салынған, сақталған және баяндалған ақпараттың арақатынасы мәселелері бұрыннан бері тек лингвисттерді ғана емес, басқа да ғылымдардың өкілдерін қызықтырып келеді. Халық пен ел өмірінің барлық ерекшеліктері (мәселен, жаратылыс жағдайы, географиялық жағдайы, тарихи дамуының барысы, әлеуметтік құрылысының көрінісі, қоғамдық ойдың, ғылымның, өнердің даму үрдісі) міндетті түрде осы халықтың тілінде көрініс табады. Сондықтан да тіл кез келген ұлт мәдениетінің көрінісі болып табылады дегенді батыл айтуға болады, тіл кез келген халықтың ұлттық-мәдени ерекшелігін білдіреді. Мағынасы арқылы тіл мен мәдениеттің байланысын көрсететін сөздер де болады. Олар семантикалық тілдік бірлігінің мәдени компоненті.

Дүниетанымдық элементтерді өз бойына мол дарытқаны да, дүниені көркемдік әдіспен бейнелеуде күрделі жанрлық ерекшелігімен дараланатыны да және философиялық мазмұнның тереңдігі жағынан шағын жанрлардың ішіндегі шоқтығы да, биігі де – эквивалентсіз лексика [2]. Эквивалентсіз лексика – ғасырлар шежіресі, ауыз әдебиетінің бір түрі. Онда халық тарихы, оның әлеуметтік тіршілігі, ақыл-өнегесі мол көрініс тапқан. Эквивалентсіз лексика дәлдігімен, тереңдігімен, ықшамдылығымен ерекшеленеді. Мұнда өмірдің сан-алуан құбылыстарына баға беріліп, үлкен түйін жасалады, халықтың ғасырлар бойғы тәжірибесі қорытылады. Олар қолдану әдісі мен аясына қарай, мазмұн мен мәні жағынан сан-саққа құбылып отыратын көне де күрделі жанр. Эквивалентсіз лексиканың дүниетанымдық табиғатының күрделілігі оның көнелігі мен қолдану аясынан кеңдігіне ғана емес, мыңдаған ұрпақтардың ми қазанында құрыштай шыныққан ой-өрісінің биіктігіне, тәжірибе кезінен сұрапталып өткен сұлұ мүсіні мен ой маржандарының тазалығында жатыр. Сондықтан да эквивалентсіз лексиканың төрт негізгі ерекшеліктерін ескерген жөн:

1. Эквивалентсіз лексика объективтік дүниені көркемдік тұрғыдан жалпылай қорытады.

2. Эквивалентсіз лексиканың негізгі атқаратын қызметі сөйлеу практикасында қолдану ерекшелігі арқылы ашылып отырады.

3. Эквивалентсіз лексиканың тура және ауыспалы, бейнелі мағыналарының қатынасын қатаң еске алып, олардың біріншісінен екіншісінен ауысу процесін белгілі мәселеге халықтың көзқарастық өзгеру құбылысымен байланысты қарау керек.

4. Эквивалентсіз лексика дүниені көркемдік тұрғыдан бейнелегенде өзіне тән логикалық заңдылықтары арқылы бейнелейді.

Негізінен, эквивалентсіз лексикаға реалий, тұрақты сөз тіркестер және мақал-мәтелдер жатады.

Бұл тақырыпқа көптеген лексикология саласының алдыңғы қатарлы мамандары өздерінің зерттеулерін арнады. Жұмысты жазу барысында Сабитова М.Р., В.Н. Комиссаров, Я.И. Рецкер, С. Влахов, С. Флорин, Л.С. Бархударов, М.Г. Комилев, А.Д. Швейцер, Г.Г. Панова, Ю. Найда т.б. зерттеулері жұмысқа теориялық және методологиялық негіз ретінде пайдаланылады.

Эквивалентсіз лексика бірнеше түрге бөлінеді. Солардың бірі фразеологизмдер.

Осы күнгі тіл білімінде фразеологизм деген ұғым кең мағынада қолданылады. 1990 жылы шыққан «Лингвистикалық энциклопедиялық сөздікте» фразеологизмге мынадай анықтама берілген: «Фразеологизм дегеніміз формасы жағынан синтаксистік құрылымдармен ұқсас, бірақ олардай жалпы заңдылыққа сай сөйлеу кезінде жасалмай, даяр қалпында қайталап қолданылатын, семантикалық және лексика-грамматикалық құрамы тұрақты сөз тіркестері мен сөйлемшелер. Осы анықтамаға қарағанда фразеологизмдерге кең мағынада тілдегі мағына бірлігін сақтаған тұрақты сөз тіркестерінің түрлері мен сөйлемшелер, коммуникативтік тұрақты қолданыстағы әр түрлі коммуникативтік бірліктер, қос сөздермен қосарлы тіркестер, ресми іс құжаттардағы даяр сөз орамдары т.б. түрінде болуы мүмкін. Мысалы, тұтастығының деңгейіне қарай (яғни тұрақты тіркес мағыналарының тасалану-тасаланбау дәрежесіне қарай) фразеологизмдерді В.В. Виноградов үш түрге бөліп қарастырады [2]. Олар: фразеологиялық тұтастық, фразеологиялық бірлік және фразеологиялық тізбек.

Фразеологиялық тұтастықтың құрамындағы сөздер бір-бірінен ажырамастай болып тұтасып, бір ғана мағына береді, сөйлемнің бір ғана мүшесі болады. Ол мағынаның тіркес құрамындағы сөздердің тура мағыналарына ешқандай қатысы болмайды. Мәселен, *төбе шашы тік тұрды* деген фразеологиялық тұтастықты алсақ, оның «қатты қорықты» деген бейнелі мағынасының *төбе, шаш, тік, тұру* сөздерінің тура мағыналарына ешқандай қатысы жоқ.

Фразеологиялық бірліктің фразеологиялық тұтастықтан айырмашылығы: фразеологиялық бірлік құрамындағы сөздердің мағыналарының тасалануы сәл

бәсеңдеу. Мысалы *көз көрмес, құлақ естімес* (алыс жер) деген бірлікті алып көрелік. Көз қандай жерге жетпейді? Алыс жерге немесе құлақ естімес жерге жетпейді. Ендеше, тұрақты тіркестің «алыс жер» деген бейнелі мағынасы *көз көрмес, құлақ естімес* деген еркін тіркестердің тура мағыналарына жанамалай болса да байланысты болып тұр.

Фразеологиялық тізбектер еркін тіркестердің ауыспалы мағынада қолданылуы арқылы жасалады. Мысалы: *бота көз, қауға бас, оймақ ауыз, қалам қас, жуан жұдырық* және т.б. [2].

I. Есенберлиннің «Көшпенділер» шығармасында тұрақты тіркестердің қазақ, орыс және ағылшын тіліндегі аудармаларының мысалдарын салыстырып қарастырайық. Мысалы:

1. «**Бір кемеге мінгеннің тағдыры бір дегендей**» [5].

«**Если корабль на всех один, убежать с него некуда!**» [6].

«**If there is only one boat for all you can not abandon it to find another**» [7].

Бұл жерде түпнұсқа мәтіндегі лексикалық бірліктердің баламасы біреу емес, бірнешеу және олардың қай-қайсысы да негізгі мазмұнды, көркемдікті, бейнелілікті толыққанды жеткізе алмағандықтан, фразеологиялық бірлік қолданылды.

2. Ұлы сыншы ойын ешкім бұзар емес, **құлаққа ұрған танадай** бәрі тына қалған. Әлден уақытта Асан қайғы көзін ашты [5].

Наступила полная тишина, и был слышен один лишь жаворонок в небе. Асан-Кайгы кивнул головой [6].

Silence fell on the steppe, only a lark was heard in the sky. Asan-Kaigy nodded his head [7]. Бұл мысалдағы фразеологиялық тіркес мағынасы толық беріліп тұр.

Әдебиеттер

1 Алдашева А. Аударматану : (Лингвистикалық және лингвомәдени мәселелері) – Алматы: «Арда», 2006 – 248 б.

2 Комиссаров В. Н., «Теория перевода» Высшая школа, Москва, 1990-251 с.

3 Қалиұлы Б. «Қазіргі қазақ тілі» оқу құралы, Фонетика. Лексикология. – Алматы – 2004 (124-125 б.).

4 Кунин А. В. Англо-Русский фразеологический словарь, 3-е изд. – М. Русский язык, 2001.- 246 с.

5 I. Есенберлин. «Көшпенділер» көшпенділер баспасы, Алматы – 2007 ж.- 360 с.

6 И. Есенберлин. «Кочевники», перевод с казахского М. Симашко, Алмата «Жазушы» 1986 г.- 360 с.

7 I. Yesenberlin. “The Nomads” The IlyasYesenberlin Foundation, Almaty – 2000 ж. – 360 с.

Г.Р. Давлетова

к.филол.,наук, доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Қазақстан

А.Д. Тукумбаева

магистрант, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
tukumbayeva@mail.ru, Алматы, Қазақстан

**Проблемы перевода безэквивалентной лексики:
(на основе примеров в романе И. Есенберлина «Кочевники»)**

Проблемы перевода безэквивалентной лексики и их пути передачи в переводе вызывают огромный интерес и полемику ученых современности. Фразеологизмы классифицируются как фразеологические единицы, фразеологические единства и фразеологические цепи. На основе примеров в романе И. Есенберлина «Кочевники» четко прослеживается сравнение казахского, русского и английского переводов, где соблюдается соответственно адекватный перевод при определении безэквивалентной лексики.

G.R. Davletova

scientific director, c.f.s., KazUIR&WL Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan

A.D. Tukumbayeva

the 1-st course of the Magistr's, KazUIR&WL Ablai Khan,
tukumbayeva@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

**The nonequivalent vocabulary of the translation problems:
(which is based on novel by I. Esenberlin “Nomads”)**

This article is devoted to the study of the nonequivalent vocabulary and their translation as well as the classification of phraseological units such as phraseological unities, phraseological fusions and phraseological collocations. In the article we try to compare non-equivalent vocabulary of the Kazakh, Russian and English languages using the Language materials taken from the novel by I. Esenberlin “Nomads”.

УДК 37.022

Г.А. Мұратбаева

п.ғ.д., профессор,

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада болашақ мұғалім мамандарының жоғары кәсіби білім сапасын арттыруда заманауи психологиялық-педагогикалық үдерістің мақсатына жету үшін технологияландыру проблемасы қарастырылады. Ол үшін, біріншіден, ғылыми бағытта, екіншіден, ақпарат түрлерімен жұмыс істеудің нақты құралдары арқылы белгілі ақпаратты жинақтау, зерттелетін объектіні танып-білуге көмектесетін білімдер жиынтығы ретінде қабылданатын ақпараттық білім беру технологияларын оқу үдерісіне жүйелі түрде кеңінен енгізу қажеттілігі баяндалады.

Тірек сөздер: кәсіби білім беру жүйесі, технологияландыру мәселесі, практикалық тапсырмалар бірізділігі, гипертекстік оқыту жүйесі, кәсіби шеберлікке баулу

Білім беру жүйесінде оқу үдерісін ұйымдастыруда бүгінгі таңда жаңаша педагогикалық, инновациялық технологиялар пайдалану проблемалары жаңа талаптарға сай қайта қарастыруды қажет етеді. Себебі, заманауи білім беру үдерісі жаңа ақпараттық, коммуникативтік технологияларды жүйелі түрде қолданумен ерекшеленеді.

Жоғары оқу орындарында ақпараттық ресурстарды сабақ құрылымында пайдалану көзделеді. Болашақ маман оқу үдерісінде заманауи білім беру технологияларын орынды пайдалану нәтижесінде халықаралық деңгейдегі іс-шаралар мен телеконференцияларға қатынасып, дискуссия жүргізуге дағдыланып, ғылыми жобаларға өз үлесін қоса алады. Соңғы уақытта тақырыптық ақпарат блоктар мен википедиа пайда бола бастады. Бұл тәрізді ақпарат алу мүмкіндігі студенттер қауымының мамандығына байланысты туындаған мәселелер төңірегінде пікір алмасуға жағдай жасайды. Виртуалдық түрде әр адам белгілі бір тақырыпта байланыс жүргізіп отырады. Осындай білім беру технологияларының формаларын кеңінен пайдалануға тірек болатындай үлгілер студенттерге туындаған түрлі мәселелер төңірегінде пікір алысуға ыңғайлы [1].

Болашақ мұғалім мамандарының жоғары кәсіби білім сапасын талап ететін психологиялық-педагогикалық үдерістің мақсатына жету үшін оқытудың ең тиімді дидактикалық негіздерін сұрыпталуы керек. Қазіргі мамандарды даярлау жүйесінде технологияландыру проблемасын шешу үшін кейбір кәсіби іс-әрекет

түрлері жүзеге асырылуы тиіс. Атап айтатын болсақ, іскерлік, рольдік, имитациялық ойындар, пікір-талас, конференциялар әрбір маманның жеке шығармашылығын дамыту және оның болашақ кәсіби мамандығына даярлығын қамтамасыз ету үшін оқу бағдарламаларында студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары мен өздік жұмыстары шеңберіндегі тапсырмалар бірізділікте болып, соның негізіндегі өндірістік тәжірибеде жүйелі түрде іске асуы қадағаланады.

Жоғарыда атап өткеніміздей, мұғалім мамандарына кәсіби білім беру саласында кез келген педагогикалық үдерістің көпнұсқалығы өз нәтижесін береді. Айталық:

- кәсіби жоғары мектепті бітірушілерді қоғамдық мүддені қоюға тәрбиелеу оқытушылар мен студенттерді тұлға ретінде қалыптастыру қажеттіліктері және осы бағыттағы педагогикалық ізденістер;

- кәсіби білім беру мазмұны мен міндеттері және оның нәтижесінің шарттылыққа тәуелсіздігі;

- педагогикалық мақсаттың мазмұны мен нақты жағдайға педагогикалық әдіс-тәсілдердің қатысы;

- оқудың және оқытудың өзара байланыстылығы;

- білім беру мазмұнының оның мақсатына тәуелділігі;

- оқытудың тәсілдері мен әдістерінің мақсаты мен мазмұнына тәуелділігі;

- оқытуды ұйымдастыру түрінің кәсіби білім беру мақсатына, мазмұны мен әдісіне тәуелділігі.

Дегенмен де, болашақ маман даярлау барысында педагогикалық үдерістерде кейбір қайшылықтарының болуы заңды. Бұл ретте В.Д. Шадриков [2] өз зерттеуінде кәсіби білім берудің кейбір қарама-қайшылықтарын атап өтеді: маманның тұлғалық дамуын мен мүмкіндігінің арасындағы қарама-қайшылық; маманның кәсіби даярлығының болжамды деңгейі мен оны өндірісте жүзеге асыру мүмкіндігі арасындағы қарама-қайшылық. Жеке оқу орындарының ішкі қарама-қайшылықтарын былайша белгілейді: педагогтың кәсіби білім деңгейі мен оқу орнындағы материалдық-техникалық база мүмкіндігі арасындағы қарама-қайшылық; оқу орнының дидактикалық және ұйымдастырушылық мүмкіндіктері арасындағы қарама-қайшылық.

Бұл қарама-қайшылықтардың маңыздылығын айта келе, В.Д. Шадриков үздіксіз кәсіби білім беру мәселелерін оның жалпы маманның тұлға ретінде кемелденуінен ойлаудан тыс қарау мүмкін емес деген пікірді ұстанып, келесі даму сатылары бойынша өз ой-пікірлерін ұсынады:

- жан-жақты және терең білім алуға қажетті, жеткілікті, төмен деңгейдегі, маманның алғашқы білім, білік, дағды, дүниетаным, мінез-құлық сапалары қалыптасатын қарапайым сауаттылыққа жету баспалдағы;

- қоршаған дүние туралы адамға қажет жалпы білімге алу баспалдағы;

- тұлға және қоғамға маңызы бар адамның еңбек әрекетінің нақты түрлерінде өзін-өзі толық жүзеге асыра алатын, мамандарға жалпы білім беру базасында нәтижелі кәсіби білім алу баспалдағы;

- кең ұғымдағы мәдениетке ие болу баспалдағы;

- тұлғаның дара болмысын қалыпттыру баспалдағы [2].

Жоғарыда маманның тұлғалық дамуын қарастыра отырып, кәсіби білім берудің мәнін түсінуде жалпы білімнің жаңа түсінігіне сәйкес жаңа көзқарастардың болуы шарт екендігін тұжырымдаймыз. Мәселен, егер ол жақында ғана жүйеленген білім мен біліктілік және дағдыларды қалыптастыру мақсатында болашақ маманның тәжірибесі жинақталса, бүгінгі таңда кәсіби білім беру үдерісінің нәтижесі маманның тұлғалық дамуы және кәсіби қалыптасуы деп түсіндіріледі.

Біз қарастырып отырған мәселемізге сәйкес, А.М. Новиковтың [3] кәсіби білімнің жалпы мақсатын үш топқа бөліп қарастыруын негізге алдық. Ғалымның пікірінше, алға қойылған мәселелер мына мақсатты көздейді: адамды оның ынтасы мен қабілетіне сәйкес қоғамдық пайдалы еңбекке тарту үшін кәсіби іс-әрекетті меңгеруіне, мамандық алуына және жаңа мамандықты игеруіне жағдай жасау.

Сондықтан да кәсіби білім беру үдерісінің маңыздылығы әр маман үшін күрделілілігі мынада:

- тұлғаның кәсіптік еңбекте өзін-өзі көрсетуі, өзін-өзі танытуы, өз ойын жүзеге асыруы болып табылады;

- еңбек нарығында адамның нарықтық экономика жағдайына бейімделуі оның, әлеуметтік қорғанысы, тұрақтылыққа қол жеткізуі болып табылады.

Қазіргі қоғам өміріндегі бүгінгі өзгерістерге технологиялық детерминизм деп атауға болады. Технологиялық детерминизм бұл – қоғамдық дамудағы техниканың анықтаушы рөлі туралы көзқарастардың, түсініктердің жиынтығы. Шындығында да, қазіргі өмірде техника мен технологияның маңызы орасан зор.

Техника мен технология бүгінгі қоғамның жедел дамуының маңызды факторына айналды. Техника ықпалын тигізбеген адам өмірінің бірде-бір саласы қалмады. Техниканың еңбек өнімділігі жедел қарқындап өседі. Оның мазмұны өзгереді. Қоғамның әлеуметтік құрылымы өзгереді. Оның үстіне адам да өзгереді. Қазіргі техника тіпті адамның тереңдегі тылсым әлеміне де ықпалын тигізеді. Егер ертеректе адамның табиғаттағы, әлеуметтік саладағы өзгерістерге бейімделуі үшін жеткілікті дәрежеде уақыты болған болса, ал қазір табиғат пен қоғамдағы техника мен технологияның ықпалымен болатын өзгерістердің жылдамдығы сонша, қазіргі адам өмір өзгерістеріне бейімделіп те үлгіре алмайды және оның алдында қашан да таусылмайтын жаңа мәселелер үнемі туындап отырады. Техника адамның барлық күнделікті өмірін өзгертіп отырады.

Технологияландыру проблемасы, біріншіден, ғылыми бағытта, екіншіден, ақпарат түрлерімен жұмыс істеудің нақты құралдары арқылы өз шешімін табады. Сонымен бірге белгілі ақпаратты жинақтау, зерттелетін объектіні танып-білуге көмектесетін білімдер жиынтығы ретінде қабылданады.

Замануи білім беру технологиялары арнайы бағдарламалар мен құралдарды (кино, аудио – бейне, телекоммуникациялық құралдар) пайдалануды көздейді.

Болашақ мұғалім мамандарын даярлауда ақпараттық білім беру технологияларын оқу үдерісіне жүйелі түрде кеңінен енгізу қажет.

Біріншіден, білім беру үдерісінде автоматтандырылған оқыту жүйесін кәсіби және жалпы білім беру пәндер мазмұнына енгізу көзделеді.

Автоматтандырылған оқыту жүйесі оқу-әдістемелік кешендердің (практикалық, теориялық, демонстрациялық бақылау) құрамды бөлігіне айналды. Әсіресе, информатика пәнінің мүмкіндігі ақпараттық технологиялар негізінен басқа да оқу пәндерін меңгеруде өз нәтижесін бере алады. Лекция және практикалық сабақтар құрылымында электрондық жүйеде төмендегідей тиімді оқу-әдістемелік кешенді пайдалануды негізге алу қажет:

- иллюстрациялы түрде слайд арқылы презентация жүргізу;
- электрондық сөздік-анықтамалар мен оқулықтарды тиімді пайдалану;
- практикалық сабақтардың кейбір элементтерін компьютерлік бағдарламалар арқылы беру;
- дөңгелек үстел, тренинг жүргізу жоспарын құру;
- тест тапсырмаларын электронды жүйеде даярлау.

Автоматтандырылған оқыту жүйесі компьютерлік бағдарламалар кешенін тиімді пайдалануда мынадай мүмкіндіктер береді:

- оқытушының түрлі ақпаратты (теориялық және демонстрациялық материал, практикалық тапсырмалар, тест сұрақтарын бақылау) жүйелеу негізінде шығармашылық сабақтар жүргізу сценарийін құрастыруы;
- студенттің құрастырылған сценарий бойынша оқу-әдістемелік кешенмен жұмыс жасауға бағдар алуы;
- оқу материалын меңгеру үдерісінің автоматтандырылған түрде бақылауға алынуы; қорытындылануы.

Мысал ретінде педагог-психолог мамандары кәсіби пәндер негізінде белгілі тақырыптағы әлем кинофильмдеріне шолу жасап, оған талдау жүргізеді. Осы орайда олардың бірнеше кинофильмдерден алынған үзінділерді алдын-ала даярлап, практикалық, теориялық сабақ уақытын үнемдеуге толық мүмкіндігі бар.

Оқыту саласында Windows операциялық жүйесінің жаңа интерактивтік бағдарламаларын ұсынуға болады.

Болашақ мұғалім мамандықтарына кәсіби және жалпы білім беру пәндері аясында оқу материалдарын ұсыну барысында сурет, диаграмма, фотосуреттер пайдалану арқылы студенттің шығармашылық, креативтік ойлау қабілетін дамыту арқылы меңгеруге тиісті тақырыпты түсінуге септігін тигізеді.

Соңғы онжылдықта инновациялық технология мүмкіндіктері білім беру үдерісінде техникалық жаңалықтарды игеруге жол ашты. Компакт – диск – CD – ROM ақпаратты жинақтауға, оқу материалы бойынша қосымша дайындық жұмыстарын жүргізуге бағдар алды.

Заманауи білім беру технологиялары оқу үдерісінде мәтінді, бейнежазба, мультипликация, қойылым үлгілері мен «Қазақфильм» туындыларын экран арқылы көруге мүмкіндік береді.

Айталық, география мамандығының студенттері ғасырлар бойы сақталып келе жатқан әсем ғимараттар, күмбезді сарайлар мен тас мүсіндер туралы құнды деректермен танысып, зерттелген еңбектерге сараптама жасайды.

Ал, тіл мамандарын даярлауда «Қазақ және әлем әдебиеті» пән бағдарламасы бойынша «Орхон Енисей ескерткіштері» атты тақырыбындағы лекция сабағы көне ескерткіштерді, түрік жазбаларының әдеби көріністерін зерделейді. Бұл арада оқытушы мультимедиялық технологияны тиімді қолдана отырып, студенттерге экран арқылы ұсынылған бейнежазба үзінділері арқылы тақырыпты жан-жақты, терең, көңілге қонымды етіп түсіндіре алады арнайы қосымша «Орхон Енисей ескерткіштері» атты материал даярлаған тиімді.

Бұл қосымша арқылы студенттер түркітануда бүгінгі Монғолия жеріндегі Орхон Енисей ескерткіштері туралы көптеген мәліметтер алады. Бейнежазба арқылы Орхон алқабы сан мыңдаған тарихи ескерткіштерге аса бай өлке екендігіне көз жеткізеді. Сонымен қатар, Орхон ескерткіштерінің Алтай, Қаңлай, Соян, Кеңтай тау жоталары, Гоби шөл даласы және осы таулы, жоталы, далалы алқаптағы Керумен, Хобда өзендерінің бойында Қырғыз, Қарасу, Қобсы көлдерінің жағауларына дейінгі өңірде сақталғанын тамашалайды. Орхон ескерткіштері көшпелі этносаяси бірлестіктерінің Қаған, Яңлу, Чур, Тархан және т.б. түрік бекзаттарына арналып жасалғанын біледі. Бұл арада қарапайым халықтардың тұрмыс-тіршілігіне арналған ескерткіштер де аталған. Олар алғаш табылған жер, су атауларымен аталып, ғылыми айналымға енген екен. Сөйтіп, әрі қарай студенттер келтірілген деректермен, мысалдармен танысады. Айта кететін жай, студенттер бейнежазба көріністерінен әрбір ескерткіштер кешені, тас үйіндісі, тастарда қашалған таңбалар, мәтіндер мазмұны туралы толығырақ мәлімет алады.

Айталық, Күлтегін ескерткіш кешені жалпы Күлтегін өмірбаянына құрылған 68 жол мәтіннен тұрады. Ал енді Білге қаған ескерткіш кешені қамал туралы да қызықты деректер келтірілген. Білге қаған құрылысының ішкі қабырғаларында суреттер салынған. Деректерге қарағанда, бұл суреттердің өзіндік мәні бар көрінеді. Осы қамал құрылысының сыртқы кенересі бойымен 100-ге 55 метр су ағарлар салынған. Ескерткіш көгілдір мәрмәр тастан жасалынған. Білге қаған ескерткіші тасбақа үстіне орнатылған. Оның төбесінде үш қос айдаһар бейнелеген. Бір жақ қапталындағы үшбұрышты шаршысында қаған таңбаларын білдіретін марал, елік, киік бейнелері өрнектелген.

Сонымен қатар, студенттер Шивээт, Хүйіс Толгой, Ел етміш, Тұнық-ұқ, Күлі-чұр, Алтын Тамған, Тархан, Чойр ескерткіштері туралы алған мәліметтерін ой елегінен өткізіп, олардың тарихи маңызына ой жібереді.

Гипертекстік оқыту жүйесінде арнайы даярланған мәтін немесе графикалық көрініс арқылы студенттер белгілі маршрут бойынша қосымша мәлімет алады.

Гипертекстік оқыту жүйесінде болашақ маман мәлімет алуымен қатар, алдағы уақытта атқарар жұмыстарын жобалауға мүмкіндік алады.

Электрондық басылымдардағы түрлі ақпарат технологияларының (автоматтандыру, мультимедия, гипертекст) дәстүрлі сабақ әдістерінен гөрі дидактикалық мүмкіндіктері мол екендігі көрінеді:

- автоматтандырылған оқыту жүйесі оқу-әдістемелік кешендер құралдарын жүйеге келтіреді;

- мультимедия технологиясын қолданған кезде студенттердің пәнге деген қызығушылығы арта түседі;

- студенттер белгілі тақырыптар төңірегінде қосымша мәліметтер жинақтайды;

- оқу материалын меңгеруде гипертекст оқыту жүйесі жаңашылдығымен ерекшеленеді.

Болашақ мұғалім мамандарын даярлауда оқу үдерісін технологияландыру проблемасын шешуде телеконференция, телемарафон, телефестиваль өткізу тәсілдерінің орны ерекше.

Ал интернет технологиясы болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби біліктілігін арттыруда педагогика және психология ғылымының өзге де ғылым салаларымен байланыс жасауға мүмкіндік береді:

- педагогика ғылым саласынан түрлі бағытта мәлімет жинақтау, іріктеу, талдау;

- ғылыми, ғылыми-шығармашылық орталықтарымен байланыс жасау;

- мәдени орындармен, мұражай, көрмелер салондарымен байланыс жүргізу;

- орталық кітапхана, ТМД елдерінің педагогика және психология ғылымының басқа да ғылым салаларымен байланыс;

- ірі кітап дүкендерімен байланыс;

- ұйымдастырылған телеконференция, телемарафон, фестиваль студенттердің сұраныстарына жауап бере алады.

Әрине, бұл арада материалдық қамтамасыз ету жағдайын ойластыру қажет.

Сонымен бірге оқыту жүйесі оқу мазмұны құрылымымен тікелей байланысты.

Мұнда ара қашықтықта лекция мазмұнын, семинар сұрақтарын, студенттердің өз бетінше орындалатын тапсырмалар кешенін беруге болады. Сондай-ақ, әдістемелік орталықтар, оқу студияларын, арнайы курс бағдарламаларын ұйымдастыруға болады.

Заманауи білім беру технологиясы көпқызметті, ол – маманның кәсіби тұрғыда тиімді іс-әрекет таңдауына, білім беру жүйесін жетілдіруге септігін тигізеді.

Сондықтан да, жоғары оқу орындарында әр маманның қабілетіне қарай кәсіби білім беру, оны шығармашылыққа, ізденімпаздыққа бейімдеп, кәсіби шеберлігін арттыруда жаңаша бетбұрыс жасау қажет. Технологияландыру проблемасы – қазіргі жоғары мектептегі білім беру үдерісінің негізгі аспектілерінің бірі. Олай болса, технологияландыру проблемасын кәсіби білім беру үдерісінде жаңалықтар ойлап табуға, оларды іс жүзінде тиімді пайдалануға бағыттау керек.

Әлемдегі жоғары кәсіби білім алуға қатысты жай-күйі біздің елімізге де өз әсерін тигізетіні сөзсіз. Бүгінгі таңда республикамызда жоғары білім берудің стратегиясы жасалды. Қазақстан Республикасында жоғары білімді дамыту стратегиясында адам, қоғам, табиғат қатынасын үйлестіруге бағытталған жүйелі ойлау, дүниетаным мәдениетін қалыптастыру, оқытудың мазмұны мен әдістерін, шығармашылық іс-әрекетін меңгеруді бағалау, білім берудің инновациялық тенденцияларын белгілеу туралы айтылған. Республикамызда жоғары білімнің жаңа үлгісінің басты мақсаттары мыналар деп атап көрсетіледі:

- болашақ маманның шығармашылық қуатын сақтау және дамыту;
- қоғамымыздың әлеуметтік, қоғамдық-саяси өмірінде мәдениеттің үстемдік құруын қамтамасыз ету;
- қоғамның рухани сауаттылығына қолдау көрсетудің маңызды тетігі ретінде эстетикалық тәрбие беру жолдарын жақсарту;
- ұлттық мәдениетті зерттеу және насихаттау, оны дамытуды ынталандыру.

Бүгінгі таңда әрбір студентті болашақ маман иесі етіп даярлап шығу ісінде, жеке тұлға етіп қалыптастыруда педагогтар қауымы өз педагогикалық шеберліктерін қайта жетілдіріп, шығармашылық тұрғыда ізденуі керек. Сондықтан да, отандық заманауи білім беру саласында білім беру мазмұнын жанарту, инновациялық технологиялар негізінде кәсіби маман даярлаудың сапасын арттыру негізгі бағыт болып есептеледі. Білім берудің жаңа технологиялары студенттерден ізгілік, демократияландыру, интеграциялау принциптерін мақсатты түрде жүзеге асыруды талап етеді. Өйткені, қоғамның болмысына өз әсерін тигізетін өнер адамзаттың эстетикалық, адамгершілік тәрбиесін, рухани байлығын, оның әлемдік деңгейде шығармашылық, технологиялық, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда маңызды орын алады [4].

Сабақтың мақсатына орай оқу материалын меңгерту, берілетін тақырыптың мазмұнына бойлау, оқу үдерісін ұйымдастыру, білім беру тәсілдері, көрнекі құралдары, сабақтың нәтижелі болуын қамтамасыз ету, оны бағалай білу, осы айтылған өлшемдерді кешенді түрде қолдану – оқу үдерісінің құндылығын анықтайтын технологияландыру проблемалары болып табылады.

Сондықтан да, болашақ педагог мамандарын даярлаудағы оқу үдерісінде көрнекіліктерді, мәліметтерді өңдеу – техникалық құралдарды тиімді пайдалану негізінде технологияландыру проблемаларын шешуге мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесінде кәсіби шеберлікке баулу, нәтижесінде студенттердің шығармашылықпен ойлау, мәселе қоя білу, шешім қабылдай білу, ұжымдық ойлау қабілеттері дамиды.

Әдебиеттер

1 Назарова И.С. Формирование основ опыта профессионально-педагогического саморегулирования у будущих учителей музыки: автореф. ... канд.пед.наук.:13.00.08. – Кострома, 2000. – 24 с.

2 Щадриков В.Д. Психология деятельности и способности личности: учебное пособие. – М., 1996. – Вып. 2. – 320 с.

3 Новиков А.М. Профессиональное образование на смене эпох // Специалист. – 1997. – № 6. – С. 2-4.

4 Мұратбаева Г.А. Болашақ өнертану мамандарын даярлаудағы оқу үдерісін технологияландыру: оқу-әдістемелік құралы. – Алматы: Жания-Полиграф, 2003. – 25 б.

Г.А. Муратбаева

д.п.н., профессор, КазГосЖенПУ, Алматы, Қазақстан

Особенности использования современных образовательных технологий в системе образования

Технологизация современного психолого-педагогического процесса для повышения качества высшего профессионального образования будущих учителей специалистов востребована, как в научном направлении, так и в работе, например, в суммировании определенной информации конкретными средствами работы, а также в работе с информационными формами.

Широкое систематизированное внедрение информационных образовательных технологий в процесс обучения, принимаемых как совокупность знаний помогающих познанию исследуемого объекта, способствует совершенствованию качества образования.

G.A. Muratbaeva

c.p.s, professor, Kazakh state women's university teacher training,
Almaty, Kazakhstan

Features of the use of modern educational technologies in the education system

The article discusses problems of technologizing to achieve the goals of modern psycho-pedagogical process to improve the quality of future specialist's higher education. First, of all in the scientific field, and secondly, to summarize certain information to the particular means of working with information forms. Also, the widespread systematic introduction of information technology in the educational process of learning, taken as a body of knowledge to help the knowledge of the object.

УДК 378: 80/81

А.А. Ергазина

к.п.н., доцент Актюбинский университет им. С. Баишева,
yergazina@mail.ru, Актөбе, Қазақстан

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕРКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается интеркультурный потенциал студента через составляющие его компоненты. Автором обозначается роль среды на занятиях иностранного языка в развитии интеркультурного потенциала студентов. Иностранный язык является наиболее адекватным учебным курсом, позволяющий использование специального комплекса упражнений для развития данного потенциала. Приобщение студентов к культурным ценностям стран изучаемого языка дает возможность понимать ценности своей страны, в то же время обогащают интеркультурный потенциал, что развивает их креативность, флексибельность, эмпатию, толерантность, адаптацию в иной культурной среде, выбор правильной линии поведения, умения и навыки самостоятельной работы.

Ключевые слова: интеркультурный потенциал, иностранный язык, коммуникативная обстановка, креативность, толерантность, культурные ценности

Декларирование на государственном уровне необходимости гуманизации образования, ориентированного на самоопределение и самореализацию личности, формирование у студентов соответствующей современному уровню знаний и уровню образовательной программы картины мира, необходимость формирования и внедрения в социальную практику норм толерантного поведения, интеграция системы высшего и послевузовского профессионального образования Казахстана в мировую систему высшего образования привели к необходимости подготовки специалистов не только владеющих профессиональными умениями и навыками, но и готовых к сотрудничеству, обладающих гибкостью мышления, коммуникативной креативностью, эмпатией, толерантностью и легко адаптирующихся в поликультурном пространстве.

Вышеназванные качества личности определяются в первую очередь развитием ее интеркультурного потенциала.

В философии понятие «потенциал» трактуется как «источник, возможность, средство, запас», то, что «может быть в действии использовано для решения какой-либо задачи, достижения определенной цели» [1]. Потенциал предполагает наличие определенной «критической массы»

впечатлений, знаний, опыта деятельности. Для нашего исследования важно утверждение: потенциал обладает динамическими свойствами, приводит в действие внутренние движущие силы педагогического процесса [2].

Уже Н.А.Аминов подчеркивает, что педагогический потенциал концентрирует в себе три уровня связей и отношений:

1. Отражающие прошлое. Это совокупность свойств, накопленных системой (человеком) в процессе ее становления.

2. Репрезентирующие настоящее. Здесь акцент падает на процесс актуализации возможностей, их практическое применение.

3. Ориентированные на будущее. Представляют собой единство устойчиво-изменчивого состояния, потенциал содержит в себе зародыш будущего развития [3].

Прежде всего, следует сделать несколько замечаний по поводу самого термина, так как он является результатом компромисса: «межкультурный» и «интеркультурный» потенциалы. Они сосуществуют и взаимозаменяемы. Их дифференциация обусловлена дисциплинарной соотнесенностью. Необходимо заметить, что «межкультурный» и «интеркультурный» - варианты перевода одного и того же английского термина «intercultural» и употребляются в одном и том же значении. Семантический аспект термина «межкультурный» означает следующее: приставка «интер» указывает на взаимодействие, обмен, снятие барьеров, взаимность и настоящую солидарность. Термин «культура» означает «признание ценностей, образа жизни и символических представлений об отношении к другим людям и об их мировоззрениях» [4].

Считаем необходимым привести аргументы в пользу использования термина «интеркультурный потенциал»: это интегративная характеристика личности, предполагающая наличие гуманистических ценностей, широких познаний в области других культур, коммуникативной креативности, гибкости, эмпатии, толерантности, адаптация в иной культурной среде и выбор правильной линии поведения.

Такая многомерность связей и отношений, характеризующая взаимопереход структурных элементов потенциала из виртуального состояния в актуальное, отражает многоплановость реальных возможностей и действительности, присущую всякому процессу развития.

Однако содержание современных вузовских образовательных программ в нашей стране пока не в состоянии удовлетворить многоаспектные проблемы подготовки специалиста, способного к эффективному интеркультурному взаимодействию на основе развитого интеркультурного потенциала. Это обусловлено неопределенностью параметров подготовки студентов к межкультурной коммуникации, условий обеспечивающих ее успешность.

Проблема развития потенциала человека, как и любая другая проблема, является полинаучной и рассматривается с позиции целого ряда наук, в том числе философии, социологии, психологии и педагогики. Однако ни в философской, ни в социологической, ни в психолого-педагогической

литературе, мы не находим четкого определения понятия «интеркультурный потенциал».

О.В. Мусина рассматривает потенциал человека как диалектическую совокупность заключенных в самом человеке сил, вектор действия которых может быть направлен как на самого субъекта, так и вовне. Интегрируя философские, социокультурные, психолого-педагогические предпосылки развития интеркультурного потенциала студентов, что дает более полно понимать и видеть возможные пути его развития, а именно: заложенная в потенциале человека диалектическая совокупность сил, способных к развитию; функция культуры и поликультурной среды, как основополагающих факторов в развитии личностного потенциала человека и познании других культур, самопознании, отборе ценностей и формировании всей парадигмы ценностных ориентаций человека; социальный заказ общества на специалиста, готового к сотрудничеству, толерантному, гибкому, с широким мировоззрением, готового воспринимать чужую культуру как не менее ценную, чем свою, способного эффективно работать в поликультурном пространстве, владеющего приемами преодоления межкультурного и лингвоэтнического барьеров [5].

Феномен интеркультурного потенциала остается до настоящего времени недостаточно изученным, поскольку его наличие у человека может быть определено только косвенным путем, через присущие личности человека гносеологический, аксиологический, коммуникативный, творческий, эмпатийный потенциалы, которые в своей совокупности позволяют человеку находиться в постоянном контакте с представителями других культур, вероисповеданий, социальных классов. Анализ философской и психолого-педагогической литературы позволил рассмотреть развитый аксиологический потенциал как способность человека не просто ориентироваться в системе ценностей, но и выбирать из них те, которые являются социально-значимыми, гуманистическими ценностями и позволяют легко адаптироваться к другим культурам, сохраняя самобытность своей культуры. Исходя из специфики развития межкультурного потенциала такими гуманистическими ценностями, на наш взгляд, являются: общечеловеческие, нравственные ценности (гуманизм, свобода, доброта, уважительность, толерантность, эмпатия), познавательные ценности (знания, истина, точность), трудовые и профессиональные ценности (профессионализм, творчество, коммуникативная креативность и флексибельность).

Потребность человека в общении не только выплескивается за границы биологических и производственных нужд человека, но и порождает потребность в значимых духовных связях. Поэтому на первый план выходят такие интегративные качества личности, которые делают общение более успешным и позволяют нам судить о развитом коммуникативном потенциале, в частности, коммуникативная креативность, проявляющаяся в способности творческого преобразования процесса общения, снятия эмоциональной напряженности, избежании конфликтов, эмпатии и толерантности в общении, и коммуникативная флексибельность, проявляющаяся в легкости, беглости и

точности коррекции программы поведения в целом или ее отдельных элементов в связи с объективной необходимостью, осознанном в различной степени стремлении к разнообразию и вариативности средств и способов поведения.

Рассматривая творческий потенциал личности с позиции способностного и аксиологического подходов, мы выделили в его структуре процессуальные характеристики познавательных способностей при осуществлении интеллектуальной деятельности, позволяющие судить о взаимосвязи творческого и гносеологического потенциалов личности: ценностные ориентации, потребности личности в саморазвитии, самоуважении, самореализации. Структура творческого потенциала, а также его функциональные характеристики: адаптация – на уровне человеческого рода, социализация – на уровне социальной общности, индивидуализация – на уровне личности, позволили сделать вывод о том, что высокое развитие творческого потенциала личности является косвенным признаком развития ее аксиологического, гносеологического, коммуникативного потенциалов.

Формирование интеркультурного потенциала студентов неразрывно связано также с развитием эмпатийного потенциала, т.е. способности к принятию роли, аффилиации и опыта данного переживания в эмоциональной памяти студента. Развитие эмпатийного потенциала студентов неразрывно связано с проблемой познания другого человека, установления с ним эмоционального контакта, способствующего успешности как вербального, так и невербального общения с ним. При этом все это возможно только при наличии у человека определенного набора ценностей, направляющих его на поиск контакта с другим человеком, на его познание и принятие. При этом, одним из условий повышения эффективности развития интеркультурного потенциала является развитие у студентов эмпатии на занятиях по иностранному языку, которое достигается путем создания на занятии определенной специально-организованной среды.

Язык включает в себя функции передачи, изменения и хранения информации. Подчеркнем, культура в отличие от языка служит, прежде всего, для передачи и хранения культурного опыта человечества: культура отражается в языке, главной ее чертой является накопление и обобщение этого опыта. Язык является выражением и хранилищем культурных ценностей. Приобщиться к культурному наследию люди могут лишь с помощью языка. Результатом анализа работ таких культурологов, как Д.Б. Гудков, В.В. Красных, С.Г. Тер-Минасова, стало для нас следующее: благодаря иностранному языку человек формирует мироощущение. И если, обладая определенными функциями, язык погружает человека в национальную культуру, ее традиции, обычаи, то благодаря иностранному языку человек постигает картину мира другой нации, другого народа.

Мы полагаем, что коммуникативная и культурная функции иностранного языка являются ведущими по отношению к остальным функциям (хранение информации, кодирование и декодирование информации и т.д.), так как последние теряют смысл, если нет объективной потребности в обмене мыслями

на данном конкретном языке. Акт коммуникации представляет собой, с одной стороны, выражение мысли при помощи языка, т.е. порождение высказываний, а с другой — понимание того, что говорят другие, т.е. понимание их мыслей, выражений в языковой форме [6].

Иностранный язык является, с нашей точки зрения, наиболее адекватным нашим целям учебным курсом, поскольку именно он предполагает использование специального комплекса упражнений для развития интеркультурного потенциала студента. Среда на занятиях иностранного языка является познавательной и обучающей, которая мотивирует студентов относиться к заданиям как к ценности и учиться ради учения, а не ради внешних поощрений. Важно, что студенты приобщаются к культурным ценностям стран изучаемого языка и понимают ценности своей страны. Специально-организованная среда на занятиях иностранного языка не только способствует развитию интеркультурного потенциала студентов, но и развивает их креативность, умения и навыки самостоятельной работы.

Немаловажным фактором развития интеркультурного потенциала студентов на занятиях иностранного языка является коммуникативная обстановка. Она характеризуется умственной и эмоциональной активностью обучающихся, атмосферой доверия и взаимопонимания, что достигается в управляемом общении специальными приемами и играми, учетом социально-личностных факторов, коммуникативным поведением участников общения, включая преподавателя. К специальным приемам, используемым в целях создания коммуникативной обстановки, Р.В.Фастовец относит игры, направленные на развитие внимания, чувства партнера, эмоциональной, образной и оперативной памяти, способности к имитации, быстроты реакции, чувства ритма, внутренней собранности и организованности, сеансы релаксации, направленные на преодоление скованности и напряжения [7].

Коммуникативная ситуация на занятиях развивает и обогащает интеркультурный потенциал студентов, так как выполняет социокультурную функцию, согласно которой учебную ситуацию можно рассматривать как средство формирования инокультурного мышления, то есть способности планировать свою деятельность по правилам культуры носителей изучаемого языка. Задача преподавателя - подобрать ситуации, имитирующие общение носителей языка, что поможет обучающимся овладеть параллельно с лингвистическими знаниями социальными нормами и правилами употребления языка. Только в этом случае иностранный язык будет выступать как эффективное средство развития интеркультурного потенциала студентов, приобщая их к ценностям мировой культуры и человечества.

Список литературы

1 Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. - М.: Политиздат, 1991. - 560 с.

2 Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования: учеб.пособие. - М.: Моск. психол.-соц. ин-т, 2003. - 480 с.

3 Аминов Н.А. Природные предпосылки педагогических стилей у преподавателей начальной школы // Вопросы психологии/ - 1997. - № 2.

4 Шамова Т.И. Управление образовательными системами: учебное пособие для студентов вузов. - М.: Владос, 2001.- 218 с.

5 Мусина О.В. Предпосылки развития межкультурного потенциала студентов университета: психолого-педагогический аспект // Проблемы образования в современной России и на постсоветском пространстве: Сб. ст. III Междунар. науч.-практ. конф. – Пенза, 2004. – С. 64-66.

6 Ергазина А.А. Формирование опыта интеркультурной деятельности студента в образовательной среде вуза: дис. ... канд. пед. наук. – Оренбург, 2006. – 178 с.

7 Фастовец Р.В. Управление иноязычным общением в учебных условиях // Общая методика обучения иностранному языку. - М., 1991.- 180 с.

Ә.Ә. Ергазина

п.ғ.к., доцент, С. Баишева атындағы Ақтөбе университеті,
yergazina@mail.ru, Ақтөбе, Қазақстан

Студенттердің шет тілі сабақтарындағы мәдениет аралық әлеуеті дамуының ерекшеліктері

Мақалада философиялық және психологиялық педагогикалық әдебиетке жүргізілген сараптамалар негізінде студенттің мәдениетаралық әлеуетін оның құрамдас бөліктері арқылы қарастыру көзделген. Шет тілі сабақтарында студенттердің мәдениетаралық әлеуетін дамытуда ортаның алатын орны белгіленген. Автор шет тілі осы әлеуетті дамытуға арналған арнайы жаттығулар кешенін пайдалануға мүмкіндік беретін анағұрлым орынды оқу курсы болып табылатындығын, студенттер үйреніп отырған тілде сөйлейтін елдердің мәдени құндылықтарымен танысып, өз елінің құндылықтарын түсініп қана қоймай, мәдениетаралық әлеуетін байытатындығын атап көрсетеді.

A.A. Yergazina

c.p.s, docent Aktubinsk University named by S. Baisheva,
yergazina@mail.ru, Aktobe, Kazakhstan

Features of development of intercultural potential of the students on foreign language lessons

Analysis of philosophical and psychological-pedagogical literature allows to the author to study the intercultural potentials of a student through the elements thereof. The role of the environment in development of the students' intercultural potentials is determined at the foreign language lessons. Foreign language is the most adequate

training course allowing to use special set of exercises for development of this kind of potentials. The students not only join cultural values of the countries of the studied language and understand the values of their country, but also enrich their intercultural potentials, thus developing creative approach, flexibility, empathy, tolerability, adaptation in other cultural environment, choosing correct line of behavior, knowledge and skills of independent work.

УДК 372.878

Г.М. Канапьянова

к.п.н, и.о. доцента КазНАИ им. Т.Жургенова,
Алматы, Казахстан

А. Ушуров

магистрант КазНАИ им. Т.Жургенова,
Алматы, Казахстан

ОБУЧЕНИЕ ДЖАЗОВОЙ ИМПРОВИЗАЦИИ НА ЭЛЕКТРОГИТАРЕ

Статья посвящена истории появления популярного музыкального инструмента электрогитары. Развиваясь параллельно с джазовым стилем, электрогитара становится его символом. Автор предлагает некоторые практические советы, способствующие умению импровизировать на электрогитаре, развитию основам этого навыка и превращению учебного процесса в увлекательный творческий процесс. Овладение искусством импровизации сложный процесс, но подвластный обучению. Развитию джазовой импровизации на электрогитаре способствует слушание, изучение импровизаций на других инструментах, в различных стилях и направлениях, стабильность в занятиях. Увлеченность и упорство в достижении цели будут также способствовать приобретению этого удивительного навыка в увлекательном творческом процессе

Ключевые слова: гитара, электрогитара, джаз, блюз, импровизация, искусство, умения и навыки, аппликатурные модели, приемы игры, исполнительская техника, творчество

Самым распространённым и популярным музыкальным инструментом во всем мире является гитара. Её применяют в качестве сольного или аккомпанирующего инструмента в различных ансамблях и оркестрах. В разных музыкальных направлениях и стилях: от классического и народного (фламенко) до современных, таких, как кантри, рок-музыка, джаз (блюз) гитара является лидирующим инструментом. Репертуар гитаристов необычайно разнообразен.

Сочинения И.С.Баха и других композиторов стиля «барокко»; обработки народных песен и танцев; классическая музыка и музыка композиторов – романтиков; современные оригинальные композиции и аккомпанемент бардовских песен; джаз, рок и многое другое – все исполняется на гитаре.

В современной исполнительской практике используют две разновидности гитары: классическая гитара, которую называют акустической и электрогитара. Имея схожее строение корпуса, грифа и ладов, общие исполнительские приемы, акустическая и электрогитара отличаются друг от друга своим тембром и звучностью.

Рассмотрим, почему появление электрогитары и её стремительное распространение способствовало развитию такого феномена, как джазовая импровизация.

В конце XIX – начале XX века, когда по всему миру начал распространяться джаз, в ансамблях стали использовать акустическую гитару. Особенно часто её использовали при исполнении блюза.

Важнейшим, ключевым фактором формирования блюза как самостоятельного музыкального течения явилось проникновение гитары в афроамериканскую среду. С начала XX века гитара за довольно короткий период потеснила все своих «конкурентов» – банджо, скрипку, губную гармонику и стала главным инструментом блюза.

Гитара в блюзе, как в вокально-инструментальном жанре, играла не только аккомпанирующую роль – она, наряду с вокалом, выполняла также и сольную функцию, являясь как бы продолжением голоса и составляя с ним полноправный дуэт, перешедший позднее в инструментальный блюз [1].

В блюзе оказались востребованы многие технические возможности гитары, преимущественно фактурные и мелодические, благодаря характерной щипковой технике, в отличие от медиаторного звукоизвлечения раннего джаза, в котором для гитары (банджо) оставалась роль аккомпанирующего инструмента, лишь подчеркивающего ритм.

Наряду с традиционными щипковыми приемами, афроамериканцы изобрели новые, оригинальные способы игры, которые максимально передавали интонации человеческой речи. Как известно, конструктивным элементом для блюзовой мелодики является срастание вокала с речевыми интонациями, а также экспрессивные элементы африканского народного пения – глубокое вибрато, глиссандирование, микроинтервалика и др. К этим особенностям блюза гитара, благодаря своим музыкально-выразительным возможностям, подходила идеально [2].

XX век – время стремительного технического прогресса во всех областях человеческой деятельности. Эксперименты с электрическим усилением звука привели к рождению электрогитары. В 20-х годах появились технологии усиления звука, которые дали возможность усовершенствованию акустической гитары и появлению нового типа электрогитары. Электрогитара оказала на массовую культуру очень большое влияние. Её популярность связывают с распространением джазового стиля, а именно блюза. В первых джазовых

ансамблях использовали акустическую гитару, но её незначительной силы звучность не давала возможности выступать в роли сольного инструмента, поэтому её использовали, в основном, как инструмент, выполняющий ритмическую роль.

История развития электрогитар начинается с того момента когда был изобретен первый магнитный звукосниматель, это произошло в далеком 1924 году. После появления звукоснимателей собственно и стали производить попытки электрифицировать гитару.

В далеком 1927 году, в Южной Америке впервые был выдан патент на первую в мире работоспособную электрогитару. В те далекие времена изобретали электрогитары и предположить не могли, что электрогитара будет отдельным, новым инструментом. Изобретатели даже и не ставили перед собой таких великих задач, они просто пытались повысить громкость звучания простой акустической гитары. Первая электрогитара практически ни чем не отличалась по внешнему виду от обычной. Лишь датчик маленького размера, располагающийся под струнами, и провод, который тянулся к усилителю, показывали что-то не совсем привычное и обычное. Изобретатели были умны, и вскоре они поняли, что такой корпус электрифицированной гитаре совершенно не нужен. Случайные удары о деку вызывали её колебания, которые, усиливаясь, выдавали неприятные шумы из динамика усилителя. Возникла также ненужная обратная связь: когда из динамика, во время игры, раздавалось громкое звучание, оно начинало воздействовать на деку гитары, это воздействие заново усиливалось, так появилась обратная связь, которая повторялась снова и снова, в результате чего динамики усилителей начинали выть и свистеть, приходилось ставить звукосниматели, обладающие меньшей чувствительностью, что сказывалось на ухудшении звучания гитары. Другое несовершенство – пока у электрогитары корпус акустической гитары, в зале создавалось впечатление, что звучат два инструмента одновременно: звучание электрогитары через динамик и звучание обычной гитары, которые исходило из корпуса инструмента. Тембр раздваивался, расплывался и становился не четким.

К концу 30-х годов появляется гитара с монолитным полнотелым корпусом, без пустот внутри. Эта конструкция без изменений сохранилась до настоящего времени. С тех времен электрогитары стали улучшаться и изменяться. И вот уже ближе 1950 году электрогитары стали массово продаваться по всему миру, и через несколько лет получили огромную популярность [3].

Популярность электрогитары и распространение джаза, как было отмечено выше взаимосвязанные явления. В музыкальном искусстве XX века джаз занимает особое место. Джаз сложился и развивался в тесном взаимодействии европейской и африканской музыкальных традиций на американской земле, и основные этапы его развития укладываются в жизни всего одного поколения. Американские исследователи джаза Л.Фэзер и Р.Блеш первыми высказали мысль, что за первые пятьдесят лет своей истории, джаз в предельно сжатой

форме прошел примерно те же стадии развития отношений между устно – импровизационным и письменно – композиционным творчеством, которые европейская музыка проходила на протяжении тысячелетий [4].

Импровизационное искусство в джазе является предметом постоянного теоретического исследования и существенной составной частью джазовой педагогики. С зарождением джазовой педагогики, появляется большое количество учебно-методических пособий и разработок, посвящённых важнейшим составляющим джаза – искусство импровизации и аранжировки. Практической джазовой аранжировке посвящено достаточно много учебников и пособий. Из многих методических пособий и очерков, опубликованных на эту тему, первое место в силу обширности содержания, занимает четырех томный труд Дж.Ф.Мэхигена, а также труды Дж.Кокера, И.Бриля, О.Степурко и В.Молоткова.

В джазе искусство импровизации достигло невиданного до сего времени художественного качества. Называемая многими исследователями «краеугольным камнем джаза» импровизация является основополагающим элементом этого вида музыки. Её роль чрезвычайно важна. Происхождение импровизации в джазе, генетически как в виде евро – афро – американской музыки, не смотря на многочисленные теории, не имеет удовлетворительного объяснения. По всей видимости, в её возникновении определенную роль сыграли как африканские, так и европейские музыкальные традиции. Импровизация в джазе имеет необычайно разнообразные формы воплощение и затрагивает самые различные средства музыкального языка. Исходя из этого, можно выделить её основные типы: не подготовленная и подготовленная импровизация, коллективная и сольная импровизация, орнаментальная, хорусная и модалная импровизация, ограниченная и свободная импровизация. Таким образом, джазовая импровизация – особая разновидность музыкального творческого процесса, в котором образно – композиционная сторона неразрывно связаны с технико-исполнительской. Достичь хороших результатов в джазовой импровизации на электрогитаре можно при условии одновременной (синхронной) активной работы слуха и пальцев. При это слух должен не только контролировать правильность сыгранного пассажа или аккорда, но прежде всего направлять и формировать музыкальную мысль [5].

Как считает один из исследователей импровизации М.Сапонов: «Импровизатор не создает материю, а составляет её из готовых блоков – издавна запоминавшихся музыкальных отрезков. Он манипулирует этими блоками, сочетая их в подобие мозаики. При этом, чем меньше каждый блок, тем непредвиденнее музыкальные события и интереснее импровизация. Если, например, инструменталист манипулирует крупными (и неизбежно тривиальными) мелодическими фразами в качестве таких блоков – импровизация некачественна, т.е. слишком далека от самой идеи импровизирования и приближается по форме к исполнению готовой вещи. Но если в памяти импровизатора многочисленные мелкие элементы (вплоть до отдельных созвучий и кратких мотивов), то характер их соединения трудно

предугадать: секрет работы импровизатора сохраняется, слушатель увлечен неожиданностям, импровизация успешна» [6].

Овладение искусством импровизации – сложный и длительный процесс, но подвластный обучению. Искусство джазовой импровизации, основанное на классических канонах, все же имеет свои особенности, подверженные постоянному обновлению.

К ним относятся различия полиаккордовых структур, явления полимодальности, специфика использования разнообразных пентатонических звукорядов, т.е. то, что называют ладогармоническим мышлением. Музыкальная мысль всегда существует в двух взаимозависимых измерениях: внутреннем и внешнем. Внутреннее так называемое предварительное слышание или предслышание, является фактором, организующим импровизационное движение, обуславливающим осмысленную реализацию намерений исполнителя в звуке. Предварительное слышание или предслышание развивается с первых шагов обучения игре на электрогитаре, и этому способствует сольфеджирование, т.е. все, что играется предварительно пропевадается или говоря профессиональным языком сольфеджируется.

Следующим шагом на пути развития умения импровизировать – чувство грифа инструмента. Сочетать эту деятельность необходимо с освоением аппликатурных принципов, т.е. доводить до автоматизма нахождение звуков на грифе инструмента. При этом необходимо все время пропевать извлекаемые звуки, т.е. все: пальцы, глаза, уши, голос должны равноправно участвовать в исполнительском процессе. Пение и игра отдельных звуков переходит в пение и игру мелодических интервалов, в сочетании с аппликатурой. Таким образом, изучаются и усваиваются на слух все восходящие и нисходящие мелодические интервалы. Развивается слух, пальцевая моторика и аппликатура, а также внутреннее интонирование, что особенно важно при изучении джазовой импровизации.

На раннем этапе обучения важно усвоить аппликатурные модели. Среди пяти типовых аппликатурных моделей мажора есть более и менее удобные для игры, поэтому одни используются чаще, чем другие. Любое горизонтальное перемещение кисти левой руки менее рационально, чем вертикальное. Поэтому в практике сформировались приемы: сужение аппликатуры, скользящее легато, принцип расширенной аппликатуры. Немаловажным фактором является изучение позиций в игре, они должны сочетаться с аппликатурными моделями.

Техника джазовой импровизации на электрогитаре, учитывая опыт многих ярких исполнителей, постоянно совершенствуется и обогащается. Каждый импровизатор, как правило, вырабатывает свои излюбленные фразы, интонации и включает их в свои соло. Этот «багаж», переходя из одной пьесы в другую, становится «визитной карточкой» импровизатора, определяет его индивидуальный стиль.

Такие заготовки облегчают и в дальнейшем, способствуют искусству джазовой импровизации на электрогитаре.

Предлагаем пошаговое движение по развитию умения импровизировать.

1. Мелодическое обыгрывание целевых звуков.
2. Использование неполных пентахордов.
3. Мелодическое обыгрывание аккордов доминантовой группы.
4. Обыгрывание моделей квинтового круга («гармонические качели»).
5. Обыгрывание четырехтактовых гармонических последовательностей.
6. Обыгрывание кадансовых оборотов.
7. Секвенционное развитие мелодии.
8. Варьирование отдельных мотивов тем.
9. Импровизация по гармонической схеме.
10. Характерные ритмические модели, используемые в импровизации.

Все выше перечисленные формы работы способствуют развитию умения джазовой импровизации на электрогитаре [7].

Как было отмечено в начале статьи, импровизационные возможности электрогитары особенно ярко проявились в форме блюза. Особый колорит блюзам придают так называемые блюзовые тоны. В блюзовых импровизациях на электрогитаре используются особые исполнительские приемы: бэнд, шейк, восходящее глиссандо.

Каждая импровизация должна быть тщательно подготовлена. Вначале необходимо определить форму (блюз, песенная), количество тактов в квадрате, темп, кульминацию, каданс, сольный эпизод. Далее следует определить гармоническую схему произведения. Простую – усложнить, сложную – упростить, наметить кульминацию и записать импровизацию, после чего отобрать лучший вариант и выучить его наизусть. Возможно использование магнитофона, и запись нотного текста с него («снять музыку»).

При импровизации необходимо использование выше перечисленных 10 форм деятельности. Это могут быть ритмические модели, обыгрывание целевых звуков, варьирование отдельных мотивов тем, - все вместе или отдельно каждая форма.

Развитию джазовой импровизации на электрогитаре способствует слушание, изучение импровизаций на других инструментах, в различных стилях и направлениях, стабильность в занятиях. Увлеченность и упорство в достижении цели будут также способствовать приобретению этого удивительного навыка в увлекательном творческом процессе.

Список литературы

- 1 Сыров В.Н. В поисках корней блюза // Полный джаз. – 2001.- № 5(106).
- 2 Якименко Н. Блюз и гитарное исполнительство – к вопросу о взаимовлиянии // Актуальные вопросы высшего музыкального образования: Матер.Междунар.науч.– практ. конф. – Н. Новгород: изд-во Нижегородской гос. консерватории им.Глинки, 2011. - № 2 – С. 57-59.
- 3 Монтарезе М. Электрогитара. – М.: АСТ, 2011. – 192 с.
- 4 Фэзер Л., Блеш Р. Книга о джазе / Пер. с англ. Ю. Верминча. - Воронеж: ГИД, 1961. – 157с.

5 Бердников А. Джазовые импровизации для электрогитары. – М.: Феникс, 2007.- 80 с.

6 Сапонов М. Искусство импровизации. Импровизационные виды творчества в западноевропейской музыке средних веков и Возрождения. - М., 1982.- 45 с.

7 Молотков В. Джазовая импровизация на 6-струнной гитаре. - Киев, 1983. – 78 с.

Г.М. Қанапьянова

п.ғ.к, доцент м.а. Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА,
Алматы, Қазақстан

А. Ушуров

магистрант, Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА,
Алматы, Қазақстан

Электрогитарада джаз импровизациясын оқыту

Электрогитара джаз стилімен қатарлас дами отырып осы стильдің нышанына айналды. Импровизация өнерін меңгеру күрделі, алайда оқытуға тәуелді үдеріс. Электрогитарада джаз импровизациясын дамыту тыңдауға, өзге аспаптарға, түрлі стилдерде де және бағыттарда импровизацияны жасап үйренуге ықпал етеді.

G.M. Kanapyanova

c.p.s., Kazakh National Academy of Arts named after T.Zhurgenov,
Almaty, Kazakhstan

A. Ushurov

Undergraduate, Kazakh National Academy of Arts named after T.Zhurgenov,
Almaty, Kazakhstan

Education jazz improvisation on electric guitar

Article is devoted to history of emergence of a popular musical instrument – electric guitars. Developing in parallel with jazz style, the electric guitar becomes its symbol. The author offers some practical advice promoting ability to improvise on an electric guitar, to development to bases of this skill and transformation of educational process into fascinating creative process.

УДК 377.169.3

А.А. Субачева

к.п.н., доцент кафедры физики и теплообмена,
Уральский институт Государственной противопожарной службы МЧС
России, alla-subacheva@yandex.ru, Екатеринбург, Россия

С.В. Субачев

к.т.н., доцент, Уральский институт
Государственной противопожарной службы МЧС России,
Екатеринбург, Россия

РЕАЛИЗАЦИЯ АКТИВНЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТЕХНОЛОГИЙ КОМПЬЮТЕРНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПОЖАРОВ

В данной статье описано спроектированное на основе технологий компьютерного моделирования дидактическое сопровождение специальных профессиональных дисциплин при подготовке специалистов в области пожарной безопасности. Показаны педагогические условия активизации образовательного процесса на различных этапах обучения и формах организации занятий на основе индивидуально-деятельностного подхода и технологий компьютерного моделирования. Рассмотрены применения кейс-технологии при организации лабораторного практикума по дисциплине «Прогнозирование опасных факторов пожара».

Ключевые слова: компьютерное моделирование, специалист пожарной безопасности, специальные дисциплины, компетентностный подход, кейс-технологии

В настоящее время в сфере высшего профессионального образования России приоритетным направлением становится компетентностный подход, который предполагает получение определенного результата образовательной деятельности. В связи с этим во всех высших учебных заведениях, в том числе и вузах системы МЧС, идет работа по модернизации образовательных программ. Акцент при этом делается на наполнение новым содержанием и возможностями изучаемые дисциплины не только с точки зрения организации образовательного процесса, но и дидактико-технологического их обеспечения.

Особое внимание при этом уделяется педагогическому проектированию специальных технических дисциплин, которые являются базовыми для развития профессиональных компетенций и компетентностей выпускника и формируют основу будущей профессиональной деятельности специалиста. Задачей изучения дисциплин специализации, при подготовке инженера пожарной безопасности является формирование системы инженерно-

технологических знаний в области обеспечения пожарной безопасности, развитие технического мышления, конструкторских способностей, умений решать конкретные профессиональные задачи. Именно поэтому, специальные дисциплины должны отражать суть изучаемых и рассматриваемых процессов и явлений в большей степени, нежели обычные общетехнические дисциплины.

В связи с этим, для подготовки компетентных, мобильных специалистов в области пожарной безопасности, способных в короткий промежуток времени включиться в выполнение профессиональной деятельности, нам необходимо привносить новшества в образовательный процесс, чтобы современные научные разработки стали неотъемлемой частью образовательных программ.

Однако внедрение в образовательный процесс новых разработок приводит к острому дефициту средств дидактического обеспечения учебного процесса. Традиционные дидактические средства, в число которых входят плакаты, приближенные модели, муляжи и др., в силу своей относительности и ограниченности, дают чаще всего только приближенное, упрощенное объяснение иногда весьма сложным научным явлениям и фактам. Они не позволяют варьировать какими-либо вводными данными, для осуществления полноценного педагогического процесса, а также рассматривать изучаемые объекты в динамике, с целью активного участия и управления ими на различных этапах жизненного цикла.

Кроме того, проведение реального лабораторного эксперимента при подготовке инженера пожарной безопасности в значительной степени затруднено или практически неосуществимо ввиду его сложности, больших материальных затрат и социальной опасности. К тому же, опыт показывает, что ценность реальных экспериментов часто преувеличивается, и учащиеся не всегда видят то, ради чего эксперимент ставился. Это происходит, если обучающийся заранее не знает на что нужно обратить внимание или результаты эксперимента кажутся ему неправдоподобными. Реальные эксперименты также не могут являться заменой дидактических средств по объективным причинам.

Учитывая специфику изучаемых объектов и явлений, единственный выход из сложившейся ситуации нам видится в их моделировании. Технологии компьютерного моделирования, способны на современном этапе развития образования заменить многие известные и используемые в учебном процессе традиционные средства дидактического обеспечения. Виртуальные модели могут отражать объекты произвольного масштаба и процессы любой продолжительности (от расщепления атома до эволюции Вселенной), позволяют изучать как реальные, так и гипотетические события, в том числе не поддающиеся натурному моделированию.

Особенностью образовательного процесса с использованием компьютерного моделирования является интерактивное взаимодействие программы с пользователем в режиме реального времени. Такая

интерактивность открывает перед обучающимися огромные познавательные возможности, делая их не только наблюдателями, но и активными участниками проводимых экспериментов.

Так, на кафедре физики и теплообмена Уральского института Государственной противопожарной службы МЧС России, для активизации познавательной деятельности курсантов при изучении дисциплины «Прогнозирование опасных факторов пожара» (ПОФП) широко используются компьютерные системы моделирования пожаров, в том числе разработанные в институте (Компьютерная имитационная система развития и тушения пожаров – КИС РТП [1], СИТИС: ВИМ [2], СИТИС: БЛОК) [3].

Целью изучения дисциплины ПОФП является овладение курсантами знаний в области прогнозирования развития пожара, формирование способностей на практике решать задачи пожарной безопасности на основе современных методов аналитического моделирования пожаров и принимать верные проектные и организационно-управленческие решения.

На лекционных занятиях компьютерные модели используются в качестве визуального сопровождения при изучении теоретических вопросов. Это позволяет углубить и расширить объем лекционного материала, акцентировать внимание на наиболее сложных моментах, в наглядной и доступной форме отобразить все процессы или элементы изучаемой системы в их взаимосвязи, что способствует системному пониманию и восприятию теоретического материала.

На практических и лабораторных занятиях технологии компьютерного моделирования используются для обобщения и систематизации полученных знаний, формирования навыков проектной и исследовательской работы на основе моделирования сложных систем; отработки практических умений и навыков в условиях, приближенных к реальным, для принятия самостоятельных организационно-управленческих решений при решении кейс-заданий [4].

Суть кейс-метода заключается в анализе примеров и конкретных ситуаций, когда обучающимся по выданным исходным условиям предлагается найти вариант решения или же внести коррективы в уже имеющееся решение задачи. Иными словами, кейс создает практическую, «действующую» модель ситуации. При этом учебное назначение кейса может сводиться к тренингу обучающихся, закреплению знаний, умений и навыков поведения (принятия решений) в данной ситуации.

В ходе выполнения кейс-заданий обучающиеся учатся избегать ошибок, допущенных другими, извлекать общие выводы из частных примеров, в результате чего у них формируется навык использования общих правил и приемов в различных профессиональных ситуациях. Педагог в данном случае играет роль консультанта и инструктора, который управляет деятельностью обучающихся, вовлекает их в обсуждение предложенных вариантов решения задачи и обобщает полученные результаты.

Так, в рамках лабораторного практикума по дисциплине ПОФП, после овладения навыками самостоятельной работы с компьютерными программами по расчету динамики опасных факторов пожара при выполнении 8 виртуальных лабораторных работ, курсантам предлагается самостоятельно выполнить 3 кейс-задания. Кейсы составлены с учетом постепенного усложнения задания и имеют следующую тематику: «Проектирование противопожарной защиты объекта», «Выбор оптимального проектного решения противопожарной защиты объекта», «Выбор и проектирование экономически эффективного варианта противопожарной защиты объекта».

Решение кейс-заданий требует от обучающихся ориентировки в информации по различным дисциплинам, навыков в области математического моделирования пожаров, умений оценивать собственную деятельность и вносить в нее коррективы. В сравнении с традиционными видами заданий, кейсы повышают степень мотивации курсантов к будущей профессиональной деятельности, так как сами являются ее фрагментарным отображением, принудительно активизируют мышление, внимание, память обучающихся за счет использования в образовательном процессе нестандартных профессиональных ситуаций [5].

В процессе выполнения задания курсантам предлагается смоделировать профессиональную ситуацию, найти возможные варианты решения, выбрать из них наиболее эффективное и экономически целесообразное.

Решение любого задания предполагает прохождение определенных стадий:

- 1) знакомство с содержанием задачи;
- 2) планирование способа решения задачи;
- 3) творческий подход к решению задачи;
- 4) анализ полученного результата;
- 5) отчет о выполненной работе.

Если задание решено верно, то готовится отчет о выполненной работе, если нет, то обучающемуся следует вернуться к пункту 2 и выполнить задание повторно. Многократные повторения решения задачи способствуют отработке профессиональных умений и навыков, что снижает вероятность повторения ошибок в будущей работе и способствует более быстрой адаптации выпускников к профессиональной деятельности.

Кейс-задания относятся к познавательным задачам «открытого типа», которые предполагают самостоятельный выбор способа решения, в результате чего приобретаются новые знания и умения или новый способ действий. Выполнение кейсов происходит от простого к сложному, возможна работа как по группам, так и по индивидуальным вариантам, в зависимости от уровня подготовки и успеваемости обучающихся. В ходе проверки правильности выполнения задания преподаватель может оценить уровень сформированности профессионально-специализированных компетенций по теме и скорректировать сложность заданий для каждого

курсанта. Иными словами, компьютерные кейс-задания следует рассматривать не только тем средством, которое помогает формировать компетенции, но и инструментом измерения компетенций.

Так, к примеру, при выполнении кейса «Выбор и проектирование экономически эффективного варианта противопожарной защиты объекта», у курсантов в процессе моделирования пожара в помещении гостиницы формируются навыки анализа пожарной опасности объекта и принятия организационно-управленческих и инженерных решений по обеспечению его пожарной безопасности. Помимо этого, имея возможность использования различных противопожарных систем и конструкций, курсанты выступают в роли проектировщиков противопожарной защиты данного объекта и предлагают такое проектное решение, чтобы при минимальных финансовых затратах на его реализацию обеспечивалась безопасная эвакуация людей с этажа здания.

Таким образом, выполнение кейс-заданий с использованием компьютерных имитационных систем позволяет курсантам лучше овладеть методами компьютерного моделирования и сформировать специально-профессиональные компетенции, являющиеся основой их будущей профессиональной деятельности.

При выполнении курсовых и научно-исследовательских работ курсантов компьютерные технологии используются для решения прикладных и проектных задач на основе моделирования и анализа объекта исследования (пожара).

Следует отметить, что каждый курсант выполняет лабораторную или практическую работу за отдельным компьютером по индивидуальному варианту задания, за счет чего у обучающихся появляется возможность самостоятельно выбирать траекторию и интенсивность обучения, осуществлять самопроверку и получать доступ к необходимой информации. Обучающиеся продвинутого уровня выходят на самостоятельную творческую деятельность, в то время как остальные с помощью тренажера могут закрепить необходимый минимум. Кроме того, компьютер гарантирует конфиденциальность, и при возникновении каких либо ошибок или затруднений при выполнении работы о них знает только сам обучающийся. В сложившейся ситуации его самооценка не снижается, а на занятии создается психологически комфортная атмосфера.

Образовательный процесс, построенный на основе технологий компьютерного моделирования, позволяет использовать на занятиях примеры, взятые из реальной профессиональной деятельности, а также имитировать эту деятельность для более эффективного формирования навыков самостоятельного принятия организационно-управленческих решений в процессе варьирования различными ситуациями. К преимуществам имитационных систем можно отнести и то, что они не требуют затрат на содержание, позволяют использовать их неограниченное количество раз и распространять на неограниченное количество рабочих

мест.

Таким образом, компьютерное моделирование расширяет возможности и функции, как преподавателя, так и обучающегося, активизирует интерес к процессу обучения, улучшает его качество за счет повышения уровня восприятия учащимися изучаемого материала и добавления нового дидактического средства в образовательный процесс. Использование информационных технологий позволяет применять индивидуальный, дифференцированный подход к каждому обучающемуся, сокращать время на изучение сложных разделов и тем, а также дает возможность обучающимся самостоятельно контролировать и корректировать свою учебную деятельность.

Список литературы

1 Субачев С.В. Моделирование пожаров в зданиях: программная реализация и применение в системе подготовки специалистов пожарной безопасности.– Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011.– 99 с.

2 Субачев С.В., Субачева А.А. Развитие интегральной модели пожаров в зданиях и перспективы её применения для решения задач пожарной безопасности. – Техносферная безопасность. – 2013. – № 1.

3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.sitis.ru - (дата обращения 5.05.2014).

4 Членов А.Н. Компьютеризация процесса подготовки специалистов пожарной безопасности // Пожары и чрезвычайные ситуации: предотвращение, ликвидация. – Москва: Академия ГПС МЧС России, 2008. – № 2. – С. 128-133.

5 Субачева А.А. Подготовка специалистов пожарной безопасности. Дидактическое сопровождение специальных дисциплин на основе компьютерного моделирования – Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing., 2012 г. – 275 с.

А.А. Субачева

п.ғ.к., доцент «Физика және жылу алмасу» кафедрасы,
Ресей ТЖМ Урал мемлекеттік өртке қарсы қызмет институты,
Екатеринбург, Ресей

С.В. Субачев

т.ғ.к., доцент Ресей ТЖМ
Урал мемлекеттік өртке қарсы қызмет институты,
Екатеринбург, Ресей

**Өртті компьютерлік модельдеу технологиясын пайдаланып оқытудың
белсенді формаларын жүзеге асыру**

Инженер мамандарды дайындау бойынша пәндерді оқып үйренуде компьютерлік моделдеу технологиясын пайдалану өзекті мәселе болып табылады. Компьютерлік моделдеу оқытушы мен оқушыны мүмкіндіктері мен функцияларын кеңейтеді. Оқыту үдерісіне ұзыңушылықты арттырады. Ақпараттық технологияны қолдану әрбір оқушыға даралық тұрғыда келуді қамтамасыз етеді, күрделі тараулар мен тақырыптарды оқып үйренуде уақытты үнемдеуге жәрдемдеседі, оқу іс-әрекетін өздігінен бақылауға және түзетуге мүмкіндік береді.

A.A. Subachev

k.p.s, associate professor of department of physics and heat exchange,
Ural institute of Government fire-prevention service
MEM MEASURES of Russia, Ekaterinburg, Russia

S.V. Subachev

k.t.s, associate professor, scientific secretary,
Ural institute of Government fire-prevention service
MEM MEASURES of Russia, Ekaterinburg, Russia

The article examines the use of computer simulation technology in the study of the discipline «Prediction of fire hazards» in the preparation of specialists fire safety engineers. Software described didactic lectures, practical and laboratory studies using simulation programs fires.

УДК 37.026

С.А. Узакбаева

д.п.н., профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
sahipzhamal.a@mail.ru, Алматы, Казахстан

С.В. Токарева

ст.преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
atevs_83@mail.ru, Алматы, Казахстан

А.А. Нурдаулетова

магистрант, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
alua_nurdauletova@mail.ru, Алматы, Казахстан

ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье на основе теоретического анализа педагогических исследований раскрывается сущность понятия «педагогическая технология» в подготовке студентов к профессиональной педагогической деятельности; устанавливаются взаимосвязи основных понятий, связанных с технологиями, используемыми в сфере образования (гуманитарные, информационные, образовательные, педагогические технологии и технологии обучения).
Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогическая деятельность, профессионально-педагогическая деятельность, технологии, педагогические технологии, обучения, образовательные технологии, информационные технологии, гуманитарные технологии

Понятие «технология», традиционно определяемое как «совокупность знаний о способах и средствах осуществления тех или иных процессов, способов преобразования вещества, энергии, информации в процессе изготовления продукции, обработки и переработки материалов, сборки готовых изделий, контроля качества управления», прочно утвердилось в качестве фундаментального общенаучного понятия [1]. В настоящее время сфера его применения, помимо производства, охватывает и гуманитарные области знаний – политику, экономику, управление и др., включая, в том числе, и педагогику.

Как показал анализ педагогической литературы, разработкой проблемы педагогических технологий занимались многие ученые как в России, так и за рубежом. На основе рассмотрения различных исследований можно выделить три группы исследований, связанных:

– с выяснением сущности понятия «педагогическая технология» (определение понятия, выявление его основных признаков, классификация всего многообразия педагогических технологий);

– с реализацией (использованием) педагогических технологий на всех этапах общего и профессионального образования;

– с подготовкой студентов, учителей, преподавателей к использованию педагогических технологий в профессиональной педагогической деятельности.

При этом можно заметить, что в некоторых случаях технологии «выходили» из теории (В.П.Беспалько, В.В.Давыдов и др.), а в некоторых – из педагогической практики (С.Н.Лысенкова, В.Ф.Шаталов и др.).

Опираясь на исследование ряда ученых (Ф.А.Фрадкин, Л.И.Богомолова, Е.Ю.Рогачева, С.И.Мезенцева и др.), посвященные рассмотрению педагогической технологии в исторической ретроспективе, можно утверждать, что данное понятие во всем мире с момента своего появления вызывало серьезные дискуссии и научные споры.

Например, Я.А.Коменский, считая, что в основе обучения находится «искусное распределение времени, предметов и метода», создал педагогическую технологию, базирующуюся на принципе поточной системы производства, многие черты которой сохранились и в современном образовании (классноурочная организация жизни школы, предметность обучения, определенные правила изложения материала). Поддержал идею технологизации и И.Г.Песталоцци, предложивший «механизм» образования, благодаря которому любой подготовленный учитель может воспитать каждого ученика.

Однако, представители некоторых направлений в педагогике, в частности таких, как «педагогика творчества» (Гансберг, Линде, Шаррельманн и др.), «педагогика свободного воспитания» (Л.Н. Толстой, К.А. Вентцель, И.И. Горбунов-Посадов и др.) выступали против использования заранее определенных технологий. Обоснованием этому служило то, что в рамках применения технологий не учитывается совсем или учитывается, но не в значительной степени, уникальная личность ребенка, его индивидуальное своеобразие и т.д.

Попытки же целенаправленной технологизации педагогического процесса стали реализовываться в середине XX века. Несмотря на это, неоднозначность отношения к педагогическим технологиям все еще существует и в настоящее время. Одним из проявлений этого является отсутствие единого, всеми принимаемого ее определения.

Например, авторы О.Е. Ломакина, В.А. Бордовский и др., в рассмотрении педагогической технологии опираются преимущественно на ее технологическую сущность. В педагогической литературе остро стоит вопрос о том, к чему относятся технологии – к процессу или к деятельности. Применение в раскрытии технологии таких категорий, как «цель», «средство», «результат» относят ее к деятельности. Вместе с этим технологии присущи и такие процессуальные характеристики, как закономерная логика (интенция), стадии (этапы или фазы). Закономерности, на которых строится структура применяемых методов и приемов

представляют собой повторяющиеся причинно-следственные связи между внутренними факторами и внешними условиями становления обучающегося или воспитанника, что тоже относится к признакам процесса.

Поэтому любая технология – целенаправленная и эффективная деятельность по управлению соответствующим процессом, которая акцентирует внимание на процессуальной стороне деятельности (ее этажности, закономерной логике). Вероятно, поэтому часто исследователи проводят аналогию между технологическим и педагогическим процессами. Тем более, логика проектирования технологического процесса уже проработана и представляется достаточно ясной: выбор исходного материала, установка уровня его свойств и определение требований к качеству готовой продукции; отбор методов и средств воздействия на исходный материал, разработка распределенной в пространстве и времени структуры взаимосвязанных технологических операций; определение методов контроля за ходом процесса, за качеством готового результата [2].

Осуществляя интерпретацию всех (или некоторых) перечисленных этапов в педагогическом процессе, ученые определяют понятие «педагогическая технология». На этом основании выделяются и основные его признаки: системность; воспроизводимость; эффективность; оптимальность; инструментальность.

Однако в этом случае проявляется преимущественно технологическая составляющая педагогической технологии, но теряется педагогическая составляющая, отражающая сущность и логику предварительного продумывания, построения, реализации и оценку результатов педагогического процесса, обладающего своими специфическими целями, природой и механизмами действия, в котором ярко представлен элемент творчества его участников.

Именно поэтому наиболее успешно и полно удается технологизировать процессы, ориентированные на репродукцию, на пошаговое усвоение знаний (программированное, компьютерное обучение, полное усвоение знаний и др.), по сравнению с процессами, ориентированными на продуктивно-творческую деятельность (развивающее обучение, проблемное обучение и др.).

С этих позиций наиболее полно раскрывается сущность понятия «педагогическая технология» при системно-деятельностном подходе. Рассмотрим некоторые ее определения, предложенные авторами на данное понятие. «Педагогическая технология» это:

– ... системная совокупность и порядок функционирования всех личностных, инструментальных и методологических средств, используемых для достижения педагогических целей (М.В. Кларин);

– последовательная взаимосвязанная система действия педагога, направленных на решение педагогических задач, или планомерное и последовательное воплощение на практике заранее спроектированного педагогического процесса (В.А. Сластенин);

- проект и реализация системы последовательного развертывания педагогической деятельности, направленной на достижение целей образования и развития личности учащихся (М.М. Левина);
- проект педагогического процесса, разработанный на научной основе, процедуры которого эффективны для получения конкретно-прогнозируемого результата при постановке и решении любых задач (Н.В.Бордовская);
- фиксируемая система социально-проверенных и упорядоченных норм и правил, отражающих закономерности развивающегося процесса в тех или иных образовательных формах, которым следует педагог, управляя развитием как самого процесса, так и его участников (Н.П. Капустин);
- система психолого-педагогических установок, определяющих специальный набор и компоновку, организационно-методический инструментарий педагогического процесса (Б.Т. Лихачев).

Из представленных отдельных примеров видно, что понятие «педагогическая технология» у представителей данного подхода ассоциируется, преимущественно, с педагогическим процессом в целом, а не с отдельными входящими в него процессами обучения и воспитания. Также предполагается общая направленность педагогических технологий на достижение педагогических целей, на решение педагогических задач. Однако, необходимо обратить внимание на то, что педагогический процесс включает в себя ряд этапов. В частности, таких, как конструирование (анализ, диагностика, определение прогноза, разработка проекта деятельности), осуществление педагогического процесса (реализация замысла и проекта функционирования педагогического процесса и др.), оценка результатов педагогического процесса, возможная корректировка (В.А. Сластенин). Поэтому педагогическая технология призвана обеспечивать каждый из этапов педагогического процесса. Поскольку в ходе педагогического процесса педагогом решаются различные профессиональные задачи, то в данной работе педагогическую технологию мы будем рассматривать как технологию решения задач профессиональной деятельности.

Учеными (В.П. Беспалько, В.Т. Фоменко и др.) предпринята попытка классификации педагогических технологий, обусловленная их существующим многообразием, однако к настоящему времени окончательно она еще не сложилась.

Исходя из предложенного определения в данном исследовании, принимается классификация педагогических технологий, основанием которой являются группы профессиональных задач педагога. На основе конкретизации содержания каждой из групп профессиональных задач педагога относительно технологического компонента профессиональной педагогической деятельности, мы выявили различные технологии, обеспечивающие каждую группу профессиональных задач. Опираясь на

принятое в исследовании понимание педагогической технологии, мы можем утверждать, что все эти технологии являются педагогическими.

Так, первая группа задач – видение обучающегося, воспитанника в образовательном процессе – отнесены задачи, которые связаны с умением использовать: педагогические технологии педагогической диагностики развития ребенка; педагогические технологии оценки индивидуального опыта ребенка; педагогические технологии оценки результатов освоения образовательной программы, достижений и проблем; педагогические технологии построения индивидуальных образовательных маршрутов.

Вторая группа задач – строить образовательный процесс, ориентированный на достижение целей конкретной ступени образования – включает в себя задачи, связанные с умением применять: педагогические технологии проектирования педагогического процесса; педагогические технологии мотивации обучающихся и воспитанников к конкретной деятельности; педагогические технологии реализации педагогического процесса; технологии оценки его результатов.

Третья группа задач – устанавливать взаимодействия с другими субъектами образовательного процесса, партнерами школы – содержит в себе задачи, которые связаны с умением использовать: педагогические технологии взаимодействия с коллегами; педагогические технологии взаимодействия с родителями; педагогические технологии взаимодействия с партнерами и др.

Четвертая группа задач – создавать и использовать в педагогических целях образовательную среду (пространство школы) – включает в себя задачи, связанные с умением применять педагогические технологии организации и использования различных образовательных сред внутри образовательного учреждения и др.

Пятая группа задач – проектировать и осуществлять профессиональное самообразование – содержит в себе задачи, которые связаны с умением использовать: педагогические технологии проектирования профессионального самообразования и др.

Наряду с понятием «педагогическая технология» в научно-методической и популярной литературе активно используются следующие понятия, которые условно можно разделить на две группы:

- технологии обучения, воспитания, развития, управления и др.;
- гуманитарные, образовательные, информационные технологии и др.

При этом четкого понятийного разграничения как между группами, так и внутри них все еще не установлено.

Наиболее часто в педагогической среде упоминаются технологии обучения, которые определяются, как правило, как: способ программирования, реализации и оценки учебного процесса (Б. Скиннер); содержательная техника реализации учебного процесса (В.П. Беспалько); способ системной организации совместной деятельности педагога и

учащихся на основе материальных средств и условий (Н.Н.Суртаева); системный метод сознания, применения и определение всего процесса преподавания и усвоения знаний с учетом технических и человеческих ресурсов и их взаимодействия, ставящих своей задачей оптимизацию форм образования (ЮНЕСКО); искусство взаимодействия в процессе обучения (Н.Е. Щуркова).

Некоторые исследователи (П.И. Образцов, А.И. Уман и др.) определяют понятие «технология обучения» путем осуществления проекции одного из распространенных определений педагогической технологии (В.А. Сластенин) на процесс обучения и рассматривают ее в двух значениях: как процесс, как результат.

Как видно из представленных взглядов на понятие «технология обучения», ее основное отличие от педагогической технологии заключается в том, что технология обучения обеспечивает решение профессиональных задач только процесса обучения (или дидактического процесса) – одной из составляющих педагогического процесса. Это дает нам право утверждать, что технология обучения является частью педагогической технологии.

Понятие «образовательная технология» в современной литературе раскрывается в двух значениях:

- как система практического, процессуального-действенного применения теоретических выводов для практического построения образовательного процесса с целью достижения желаемых результатов и реализации предполагаемых педагогических замыслов;

- как область знаний о закономерностях и логике построения, проектирования образовательных процессов, где подчеркивается прикладной характер данных знаний, их интеграция на основе выделения типа решаемой педагогической задачи [3].

В обоих случаях речь идет о поиске наиболее эффективных условий и способов организации процессов образования для решения определенных педагогических задач. Другими словами, образовательные технологии представляют собой такие технологии, которые призваны решать задачи образования во всех его смыслах (как системы процесса, результата, ценности). Это могут быть технологии создания управленческих, организационных, финансово-экономических и др. условий, в том числе и педагогических. Поэтому образовательные технологии являются более широкими по своему содержанию в сравнении с педагогическими технологиями.

В последнее время все чаще в образовании говорят об информационных и гуманитарных технологиях. Под информационными технологиями подразумевают как определенное научное направление, так и конкретный способ работы с информацией. То есть исторически сложилась двоякая трактовка понятия «информационная технология»: а) способ и средства сбора, обработки и передачи информации для получения новых

сведений об изучаемом объекте; б) совокупность знаний о способах и средствах работы с информационными ресурсами.

Информационные технологии чаще всего рассматривают во взаимосвязи с технологиями обучения. Содержательный анализ наиболее часто встречающихся в педагогической литературе определений понятия «информационная технология обучения» позволяет выделить два основных подхода к его раскрытию: информационная технология обучения рассматривается как дидактический процесс; информационная технология обучения представляет собой определенную техническую среду обучения.

В современном понимании информационная технология тогда становится педагогической (образовательной), когда она направлена на решение конкретных педагогических (образовательных) задач с использованием специальных способов, программных и технических средств для работы с информацией, свойственных информационным технологиям [4].

В настоящее время одним из показателей компетентности педагога является владение такими технологиями, которые направлены на создание условий для свободного и всестороннего развития личности, на оказание содействия человеку в его самоопределении и самореализации. Такие технологии, называемые гуманитарными, представляют собой систематизацию, самоорганизацию и упорядочение в пространстве и во времени компонентов целенаправленной коллективной деятельности людей на основе современного гуманитарного знания.

Гуманитарные технологии понимаются авторами как: методики целенаправленного и эффективного воздействия на «общественное сознание» и, как следствие, на общественные процессы (М.Делягин); совокупность технологий влияния (В.Грановский, В.Осипов, М.Карижский и др.); совокупность технологий манипуляции [5].

Гуманитарные технологий можно классифицировать по разным основаниям – по сферам применения (политика, экономика, искусство и др.) по степени жестокости (влияние на поведение и управление поведением) и др.

Педагогические (образовательные) технологии могут рассматриваться в качестве гуманитарных, если они направлены на самого обучающегося (воспитанника), на его индивидуальные потребности и особенности, на группу обучающихся (воспитанников) или на социум. Кроме этого, педагогические (образовательные) технологии отождествляются с гуманитарными в том случае, когда они наполнены гуманитарным знанием.

Мера гуманитарности педагогических технологий существенно зависит от того, в какой степени полно представлен в них человек в его многообразной субъектности и субъективности, как учтены его профессионально-психологические особенности, каковы перспективы их развития и участия. Отсюда – приоритет субъектно-смыслового обучения (воспитания) по сравнению с информационным обучением (воспитанием),

направленность на становление у обучающихся (воспитывающихся) множества субъективных картин мира, в отличие от однозначных «программных» представлений, диагностика личностного развития, ситуативное проектирование, смыслопоисковый диалог, включение учебных задач в контекст жизненных проблем.

Таким образом, гуманитарные технологии придают гуманитарную человекоориентированную окраску педагогическим и образовательным технологиям.

На основании вышеизложенного, можно предлагать следующую схему, отражающую взаимосвязь гуманитарных, информационных, образовательных, педагогических технологии и технологий обучения (Рисунок 1).

Обращаясь вновь к возможным путям подготовки студентов к использованию педагогических технологий в профессиональной педагогической деятельности, необходимо обратить на важности такого обновления ее содержания, которое учитывало бы, во-первых, многообразие пониманий словосочетания «педагогическая технология»; а во-вторых, наличие терминологической разбросанности понятий, связанных с применяемыми в образовании технологиями.

Кроме этого, организация такой подготовки должна учитывать гуманитарную сущность педагогических технологий. Это, в свою очередь, предполагает особый характер взаимодействия между преподавателем и студентом (как непосредственного, так и опосредованного), построенный на принципах диалогичности, самостоятельности, активности и др.

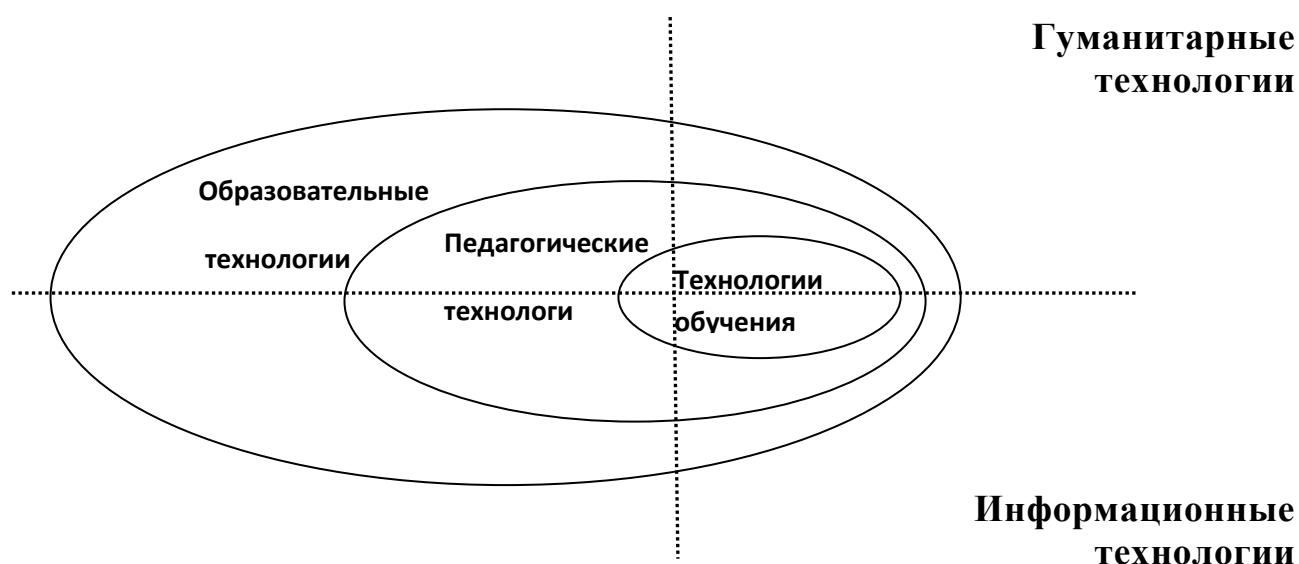

Рисунок 1 - Взаимосвязь основных технологий, используемых в образовании

Таким образом, педагогические технологии представляют собой важный инструмент профессиональной деятельности педагога по решению

его профессиональных задач. Поэтому подготовка будущих учителей в вузе к использованию педагогических технологий должна учитывать множество подходов к пониманию сущности данного понятия, к знакомству с различными видами. Особый акцент необходимо делать на знакомстве с гуманитарной сущностью педагогических технологий.

Список литературы

1 Советский энциклопедический словарь / Под ред. А.Ш. Прохорова. - М.: Сов. энциклопедия, 1987. - С. 388.

2 Ломакина О.Е. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков: автореф. ... канд. пед. наук - Волгоград, 1998. - С. 12.

3 Бордовский В.А. Инновационные процессы в современной системе высшего педагогического образования: Монография. - СПб., 1998. - С. 90.

4 Бочкина Н.В. Сущность педагогических технологий // Педагогические системы в школе и вузе: технологии и управление: Тезисы докл. - Волгоград, 1993. - С. 5-6.

5 Инновационные технологии в учебно-педагогическом процессе школы и вуза: Сб. науч. ст. – Волгоград: Леремена, 1993. - С. 75.

С.А. Ұзақбаева

п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
sahipzhamal.a@mail.ru, Алматы, Қазақстан

С.В. Токарева

аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
atevs_83@mail.ru, Алматы, Қазақстан,

А.А. Нурдаулетова

магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
alua_nurdauletova@mail.ru, Алматы, Қазақстан

Студенттерді педагогикалық технологияларды кәсіби іс-әрекетте пайдалануға даярлау

Педагогикалық технологиялар педагогтың кәсіби міндеттерін шешуде кәсіби іс-әрекеттің маңызды құралы болып табылады. Сондықтан жоғары оқу орындарында студенттерді педагогикалық технологияларды кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлау аталған ұғымның мәнін түсінуде, оның әрқилы түрлерімен танысуда көптеген тәсілдерді ескеруі қажет. Педагогикалық технологиялардың гуманитарлық мәнін меңгеруге ерекше назар аударған жөн.

S.A. Uzakbayeva

d.p.s., professor, KazUIR&WL Ablai Khan,
sahipzhamal.a@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

S.V. Tokareva

senior lecturer, KazUIR&WL Ablai Khan,
atevs_83@mail.ru, Almaty, Kazakhstan,

A.A. Nurdauletova

the 1st course of the Magistracy, KazUIR&WL Ablai Khan,
alua_nurdauletova@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

**Preparing students to use pedagogical technologies
in teaching of professional activities**

Pedagogical technologies are an important tool of professional activity of a teacher on solving his professional tasks. Therefore, the preparing of future teachers in high school to use pedagogical technologies should take into account a variety of approaches to understanding the essence of the concept, to get acquainted with various kinds. Particular emphasis should be placed on familiarity with humanitarian essence of pedagogical technologies.

ЭТНОПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ МЕКТЕП ПЕДАГОГИКАСЫ

ЭТНОПЕДАГОГИКА И ПЕДАГОГИКА ШКОЛЫ

УДК 37.026

С.А. Ұзақбаева

п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
sahipzhamal.a@mail.ru, Алматы, Қазақстан

Б.Т. Махметова

п.ғ.к., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Н.К. Бұрлыбаева

магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
nazka770@bk.ru, Алматы, Қазақстан

ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Мақалада дидактикалық ойындардың мәні, міндеттері (дамытушылық, әлеуметтанушылық) ашып көрсетіледі, ғалымдардың дидактикалық ойындарға берген жіктемелері жүйеленеді. Дидактикалық ойындардың педагогикалық мүмкіндіктері негізделеді, ойынды тиімді жүзеге асыруға ықпал ететін педагогикалық шарттар айқындалады, ойын әрекетін жүзеге асырудың негізгі кезеңдеріне жан-жақты сипаттама беріледі.

Тірек сөздер: ойындар, дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар, ойын технологиялары, драмаландыру ойындары, тарихи ойындар

Оқыту барысында дидактикалық ойынды қолдану дәстүрлі білім берудегі кемшіліктерден құтылуға және оқушылардың іс-әрекеттерде өздеріне қажетті тәжірибе жинауына көмектеседі. Сонымен бірге, оқушылар ойын барысында, дайын білімді меңгерумен шектелмейді, күрделі мәселердің шешімін табу нәтижесінде өзінің ойлау қабілетін дамытады, білімін кезеңдеп жетілдіреді. Оқушылардың ойыны тікелей және тез арада ойынға қатысушылардың әрекетіне назар аударатын қолайлы оқыту ортасын қамтамасыз етеді. Нәтижесінде, еркін әрекет болып табылатын ойын қатысушылары үшін

педагогикалық-психологиялық тұрғыда да тартымды болады. Ойын түріндегі оқу оқушыларды еңбек әрекеттеріне еркін түрде бейімдейді.

Дидактикалық ойындардың мақсатты бейімділігіне келер болсақ, бұл тұрғыда Г.К. Селевко оларды былайша жіктемелейді:

- дидактикалық: ойлауды кеңейту; танымдық мақсаттар; алынған білімдерді, ептіліктерді, дағдыларды практикалық әрекетте қолдану; еңбектік дағдыларды жалпы білімділікке дамыту.

- тәрбиелеуші: еріктілікті, дербестікті тәрбиелеу: нақтыланған адамгершілік, эстетикалық, көзқарастық ұстанымдарды қалыптастыру; ұжымда болу икемділіктерін үйрету.

- дамытушы: ойлауды, есте сақтауды, сөйлеуді, назар аударуды дамыту; балама табу; талдау және синтездеу ептілігі; елестету, қиялдау; шығармашылық қабілеттері; эмпатия, рефлексстер; тиімді шешімдер қабылдау икемділігі; оқу әрекеттерінің уәждерін дамыту.

- әлеуметтендіруші: қоғамның құндылықтары мен нормаларына қатынасу; ортаның жағдайларына бейімделу; күйзелістік бақылау: өзіндік реттеу; оқу; әңгімелесу; психотерапия [1].

Ойын технологияларын пайдалану олардың міндеттерін анықтауды талап етеді. Мәселен, Г.К. Селевко үш міндетке сипаттама береді: тәрбиелеуші, дамытушы және әлеуметтендіруші. Енді осы міндеттерге тоқталайық.

Оқыту – ойынының тәрбиелеуші міндеті, ойында оларсыз жеңіске жету мүмкін болмайтын мақсаткерлікті дамытуды, ерік-жігерді талап ететін сипатынан, ойынның ерекшелігінен бастау алады. Сонымен бірмезетте ойын өзіндік тәртіпті дамытуға жол ашады. Өйткені, ойын тәртіптерінің бұзылуына әкеліп соқтырады. Дәл осылайша, өзін ұжымда дұрыс ұстай алмау да ойында бұзады немесе қатысушыны ойыннан тыс қалдырады.

Дамытушы міндет ойынның қатысушыны проблемаларды өз бетінше шешудің жолдарын іздестіруге әкелетін жағдайларға жеткізуінен тұрады. Алайда осы мақсатқа жету үшін аталған проблеманы қалыптастыруды, оны талдауды үйрену қажет. Бұл өз кезегінде сөйлеу дұрыс дамымаса, өте қиындыққа түседі. Ойын өзінің кез келген түрі бойынша рөлдік және еліктеушілік-үлгілеушілік ойындарда көрініс тауып, елестетуді, тапқырлықты дамытуға, шығармашылыққа мүмкіндік береді. Тұрақты белсенді іздестіру, ойынның болжамсыздығы, онда жасырылған құпиялар оқу әрекеттері уәждерінің дамуына, танымдық қызығушылықты сақтауға жол ашады.

Әлеуметтендіруші міндет. Ойын арқылы жалпы адамзаттық және ұлттық мәдениетке қатынас жүзеге асырылады, мәдениеттің полилогы орындалады. Оқушылар мәжбүрлі емес бақылаудың тыс түрде қоғамдағы негізгі мінез-құлық нормаларын үйренеді. Ерекше психотерапиялық қасиеттерге ие болып табылатын ойын баланы қоғамға барынша аз жоғалтулар арқылы қосады, мұндай оқушылар дамудың жақын деңгейіне сүйене отырып, диагностиканы өздері жүргізеді.

Біздің пайымдауымызша, дидактика білім берудегі ойын технологияларының арналуы мен мағынасын тұтастай анықтау арқылы меншік әдістеме үшін қажетті болатын толыққанды базаны жасайды. Біз, зерттеу барысында Г.К.Селевко ұсынған сипаттамадан ойын технологияларын өзіндік ерекшелігін байқадық және оқытушылық, дамытушылық және тәрбиелеушілік міндеттерді бөліп қарастырамыз. Сол арқылы ойындар міндеттері арасындағы тұлғаны тәрбиелеу мен оқыту құралының көзі болып саналатын оқытушылық міндеттің аса маңыздылығын атап көрсетеміз. Ал тұлғаны әлеуметтендіруге келетін болсақ, Г.К. Селевконың тұжырымына сәйкес, тұлғаның әлеуметтенуін оның тәрбиесіндегі проблемаларға апарып қосамыз.

Қолданыстағы білім беруді модернизациялауға (жаңартуға), оған тән дағдарысты құбылыстарды жеңуге ұмтылыстар «метатенденция», ғаламдық білім беру ағымдары негізінде білім берудің жаңа әдістемелері мен жаңа мазмұндарын іздестіруге әкелді. Адамның әлемдік диалогтық қабылдауы танымдық әрекеттер тәсілдерін белсенді түрде іздестіруге деген бағытын сипаттайтын жекеше-бейімдік тұрғыда оқыту саласындағы белсенді ізденістердің бірі болып табылады.

Ғылыми әдебиеттерге жасаған талдау оқу үрдісін белсендіру мен жиілендіруге сенім артатын осы заманғы мектепке ойын технологиялары төмендегідей жағдайда пайдаланады дегенді айтуға мүмкіндік береді:

- түсініктерді игеруге арналған өзіндік технологиялар ретінде,
- барынша ауқымды технологияның элементі ретінде,
- сабақтың үзіндісі немесе оның бөлігі (кіріспе, түсіндіру, суреттеу, бекіту, жаттығу, бақылау) ретінде,
- сыныптан тыс жұмыстар технологиясы ретінде.

Жоғарыда көрсетілген жағдайларда жекеше-бейімділік оқытудың үлгілері жүзеге асыру үшін ойын технологияларын пайдалануда оқушылардың өзара және мұғаліммен байланысының сипаты үлкен мағынаға ие болады.

Оқушының жеке тәжірибесі мен құрдастарының және мұғалімнің тәжірибелері арасындағы диалог жүргізіледі. Жеке тәжірибелерді шығармашылық өңдеу осылайша жүзеге асады. Тарихи тұрғыда осы көзқарас екі бірдей өзгеше белгілірді иеленеді: бұрындары болған немесе осы күні талқыланған жағдайды елестету мен оқушы арасындағы диалогтың барлығымен сипатталады. Диалогтың аталған аспектілері тарихи таным барысында еліктеушілік, зерттеушілік, іздестірушілік ойындарында барынша ашылады. Алғашқылары өткенді ойын түрінде үлгілеумен астасса, екіншілері өткеннің ойындық символдарымен және тәртіптерімен нақты байланысқа негізделген, үшіншілері игерілген білімдерді пайдаланудағы әрекеттердің жаңа тәсілдерімен қарым-қатынаста болады.

Ғылыми әдебиеттерге жасаған талдау сондай-ақ дидактикалық ойындар бойынша бірқатар жіктелер бар екенін көрсетеді. (Г.К. Селевко, С.А.Шмаков, М.В. Кларин).

Г.К. Селевконың айтуынша, педагогикалық ойындардың негізгі белгілері оқудың нақты қойылған мақсаттары мен соларға сәйкес педагогикалық нәтижелер болып табылады. Олар оқу-танымдық бағытта сипатталуы және нақты түрде бөлінуі және негізделуі мүмкін. Г.К. Селевконың педагогикалық ойындарға берген жіктеліміне сүйене отырып, біз өз жіктемімізді ұсынамыз:

- іс-әрекеті: денелік, зияткерлік, еңбектік, әлеуметтік, педагогикалық.

- педагогикалық үрдісіне байланысты: оқытушылық (тренингтік, бақылаушылық, жинақтаушылық, танымдық, тәрбиелеушілік, дамытушылық, табыстылық, өнімділік, шығармашылық, коммуникативтік, диагностикалық, кәсіби бейімділік, психотехникалық).

- ойын техникасы бойынша: тақырыптық, мазмұндық, рөлдік, іскерлік, еліктеушілік, драмалық.

Ұсынылған жіктемені басшылыққа ала отырып, ойындық орта бойынша (тақырыптарды пайдалану және пайдаланбау арқылы, үстелдік, бөлмелік, көшелік, техниканы қолдану және қолданбау) және тақырыптық сала бойынша ойындардың сыныптарын бөліп алуға болады. Бұл – географиялық, тарихи, өлкетанушылық сипаттағы саяхат- ойындар. «Экспедициялар» үшін географиялық және тарихи карталар, анықтамалар және тағы басқалар белсенді түрде пайдаланылады. Мұндай ойындардың басқалардан өзгешелігі – олардың кіші жастағы жасөспірімдерге арналғандығында. Бұл ойындарға ойындық әрекеттің осы түріндегі ерекшелікті жасайтын еліктеу белсенділігі тән. Сондай-ақ, дайын тәртіптері бар ойындар тобы пайдаланылады. Олар жұмбақты шешуді, түйінді шешуді, құпияны ашуды талап ететіндіктен, тақырыпты терең білу қажет. Дидактикалық ойын барынша шеберлікпен құрастырылса, дидактикалық мақсаттар да барынша құпияландырылған. Оқушы ойынға арналған білімдермен айналыса отырып, еркінен тыс, мәжбүрсіз сабақ оқиды.

Соңғы онжылдықта оқыту ойындары барынша үлкен маңызға ие болды. Оқыту ойындарының жаңа түрлері пайда болуда. М.В. Кларин оқытуды ойын ретінде қарастыра отырып, дидактикалық ойындар ішінен келесі топтарға басымдық береді: рөлдік, еліктеушілік, үлгілеушілік, ойынның бағытталған пікірталаспен үйлесімі, жаттығу-ойындар, бейнелеу-ойындар. Бұлардан басқа, ойындардың аралас түрлері де қарастырылады.

Ұқсата үлгілеу әлемдік педагогикада кең көлемде таралуға ие болды. Ұқсату (ұқсатушылықпен үлгілеу) - бұл «ақиқаттың негізгі сипаттарын тірідей бейнелеу». Оған да басқа ойындарда кездесетін бәсекелестік элементі тән. Ойынның осы түрін қолдану көп жағдайда олардың ересектер арасында (бизнес, менеджмент) таралуына байланысты. Нақты бір шынайы жағдайды талқылайтындықтан, қатысушылар белсенді ұстанымға тап болады. Проблеманы қою (осы кездегі міндетті талаптар – проблеманы қалыптастырудың түсініктілігі, нақтылығы, қысқалығы) – оны жөнелту сәті болып табылады. Проблеманы оқушылардың өздеруінің көрсетуі проблемалылықтың кепілдігі болып саналады. Келесі кезең – баламалы шешімдерді ойлап табу. Баламалы шешімдерге қойылатын талаптар – өзара қарым-қатынас пен олардың жиынтығының жеткілікті сипаты, одан соң

әрекеттің бағдарламасы, пролеманы шешудің белгілері жасалады. Ұйымдастыруға қатысты оқушы – «мененджерлер мен оқушы» - «сыншылар» маңызды рөл атқарады. Мұғалім өзінің басқарушылық міндеттерінің бөлігін дәл осыларға тапсырады. Бұл өз кезегінде оқушыларды дербестікке үйретеді [2].

Драмаландыру ойыны ондағы сезімділіктің жоғары деңгейі мен рөлдік бөліктің болуымен сипатталады. Драмаландыру ойынның негізінде жасалған сабақтың құрылымдық жүйесі келесі бейнеде көрініс табады:

1. Ойынға ақпараттық бойлау.

2. Қатынас және оны жүргізуді ұсыну. Бастан өткерген сезімдерді белгілеу мен түсінуді қоса алғандағы ойын барысы туралы нұсқама.

3. Мұғалім оқушылардың көңіл-күйлерін бақылайтын тікелей ойынның өзін өткізу.

4. Ойындарды талқылау, ойынға қатысушыларда пайда болған сезімдерді арнайы бақылау.

5. Мұғалімнің деректерді, мәліметтерді мазмұндауы, оларды балалардың баяндауларындағы сезім бояуларымен салыстыру.

6. Балалардың сезімдік деңгейде бастан кешірген түсініктері негізінде қорытындылар шығару. Сезімдік тұрғыда боялған бағалы бейімделулер ретінде жиынтықтауды қалыптастыру.

Оқу үдерісіне енгізілген ойынның мұндай түрінің тиімділігі – ондағы сезім байлығына, жағдайды сезімдік тұрғыда бастан өткерудің мүмкіндігінде. Білім бағалы бейімделулер есте ұзақ сақталатын жарқын әсерлер базасында қалыптасады.

Оқыту ойындарын тағы басқа инновациялық әдістемелермен біріктіруді ұсынады. Құрылымдық пікірталасқа бағытталған ойындардың астасуы осындай қосылу болып табылады. Мұндай пікірталас ойындарын өткізудің әдістемесін М.В. Кларин жетекшілігімен канадалық педагогтар жасап шығарған. Онда оқытушыға алдын ала оқу материалынан бір-біріне қарама-қайшы келетін идеяларды, ойларды бөліп алу ұсынылады. Осы ұстанымдарды бір-біріне қарама-қарсы қою одан ары оқудағы ойындық әрекеттерге арналған негіз ретінде пайдаланылады. Тұтастай алғанда, барлық дидактикалық материалдар келесі әдістемелік үлгіде жүргізіледі:

- ойындық проблемалық жағдай жасау: үлгілендіруші ойындық жағдайда енгізу;

- ойын барысы: проблемалық жағдайды оның ойындық көрісінде «бастан кешіру». Ойын тәртіптеріне сай оқушылардың әрекеті – ойын мазмұнын күшейту;

- ойындардың қорытындысын шығару (нәтижелерді хабарлау). Оқушылардың өзін-өзі бағалауы (шартты, үлгілеуші сипатта);

- ойындардың барысы мен нәтижелерін, қатысушылардың ойындағы әрекеттер мен бастан кешіргендерін талқылау. Ойындық жағдайды, оның шынайлықпен арақатынасын талдау. Ойындардың оқыту-танымдық қорытындылары.

Ұқсастық –үлгілеуші ойындар дидактикалық ойындардан (рөлдік) оқшау көрінеді. Осы санаттағы ойындар көптігімен және кең таралуымен ерекшеленеді. 1980-1990 жылдардағы компьютерлендірудің артуына байланысты компьютерлік ұқсастық-үлгілеушілік ойындар пайда бола бастады. Олардың негізгі сипатына аталған ойындардың басым бөлігіндегі көркемделген міндеттердің бұрыннан бар білімді қолдануға ие іс жүзіндегі операциялығы көп, құралданған күйдегі жаңа ойындарды игеруге жол ашатындығын жатқызуға болады. Ұқсастық –үлгілеуші оқыту ойындарының басым бөлігіне рөлдік әрекеттің анық көрінетін әлеуметтік бояудағы сипаты тән. Оларды гуманитарлық пәндерді оқытуда кеңінен пайдалану осыған байланысты. Ойын кез келген тарихи, әлеуметтік, саяси, экономикалық жағдайларды үлгілей алады. Жасалған ойындардың атаулары да осыны білдіреді («Орегон» компьютерлік ойыны – ХІХ ғасырдың ортасындағы АҚШ-тағы тарихи жағдайды бейнелейді, «Хаммурапи» ойыны), «Демократия» - ұқсастық-үлгілеуші ойындары күрделі әлеуметтік нұсқаудағы бірлескен шешімге жол ашады [2].

Ұқсастық–үлгілеуші ойындарды өткізудің әдістемесі дидактикалық ойындардың әдістемесіне ұқсамайды. Өйткені, ол мамандардың көздеген мақсатын шынайы тұрғыда үлгілейді. Мұғалім сынып жұмысын төмендегі бағыттарда қамтитындай етіп ұйымдастырады:

- пробемаға талдау жүргізу;
- ағымдағы күрделіліктер мен қиындықтарды анықтау;
- жалпы проблемадан оған енетін жеке кіші проблемаларды бөліп алу;
- барлық проблеманы, сондай-ақ оған енетін шағын проблемаларды толық қамтитын шешімді ойлап табу;
- шешімді және осы шешімді суреттейтін нәтижелерде негіздейтін қисынды дәлелдер.

Зерттеу барысында ойындарға В.Г. Семеновтың берген жіктемесінің де пайдасы зор болды. Оның жіктемесінің негізінде ойнаушылардың тұлғалық бағыттары жатқандықтан, бізге қызығушылық туындатты:

1. Оқушыға жанама әсері бар интерактивті ойындар (ребустар, кроссвордтар). Оқушыға тікелей әсері бар интерактивті ойындар (арқауы бар рөлдік ойындар).

2. Интерактивті емес ойындар (жеке ойындық тапсырмалар).

Ол сондай-ақ ойындарды тапқырлық санаты бойынша да жіктеді:

1. Желілі және рөлді ойындар (ойдан шығарылған).

2. Нақты ережелік желісі бар ойындар (ережелік).

3. Желісіз ойындар (кроссвордтар) [3].

Л.П. Борзова ойындарды сабақтың дидактикалық мақсаттарына байланысты жіктемелейді. Бұл ойындар жаңа материалды оқуға арналады:

- бекітуге арналған ойындар;
- білімді тексеруге арналған ойындар;
- жинақтаушы ойындар;

- реалсациялық ойын-үзілістер.

Л.П. Борзованың пікірі бойынша, пәнаралық байланыс жөніндегі жіктеме де өздігімен өмір сүруге құқылы: тарихи-әдебиеттік; тарихи-географиялық; тарихи-математикалық және тағы басқалар. Кейде оқу процесін жоспарлау барысында дидактикалық ойындарды таным көздері бойынша бөлу қажет: ауызша мазмұндалған оқу материалына негізделген ойындар, көрнекті жұмыстар негізіндегі ойындар, оқушылардың практикалық жұмыстары негізіндегі ойындар [3].

М.В. Короткова тарихы ойындардың келесі тұрғыдағы жіктелуін ұсынады: ретроспективті және іскерлік, тренингтік ойындар. Тренингтік ойындардың басқалардан өзгешелігі- оларға қатаң тәртіптердің тән болуы [3].

Тарих бойынша оқытылатын ойындар нақты бір дәуірдің тарихи оқиғасын үлгіледі. Оқушы ол бойынша тарихи оқиғаны зерттеуші осы заманға адам немесе келер ұрпақ ретіндегі рөлді алады. Мұндай ойынның екі түрі бар. Олардың бірі- ойын талқылау үрдісінде елестелінген осы заманғы оқиға-пікірталас (ғалымдардың сипозиумдары, телкөпірлер, баспасөз мәслихаттары және тағы басқалар) арқылы көрініс береді. Іскерлік ойынның тағы бір түрі - ойын-зерттеу. Олар елестетілген оқиғаға құралады. Бірақ зерттеу қорытындысына сай кітап жазатын «кейіпкердің» жеке әрекеттеріне негізделеді.

Жалпы дидактикалық және тарихи ойындардың жоғарыда келтірілген жіктеме түрлеріне жасаған талдау, бізге олардың оқытудағы, тәрбиелеудегі, дамытудағы артықшылығын көруге және өз тұжырымымызды жасауға мүмкіндік берді:

1. Ойын-жаттығулар (кроссвордтар мен олардың түрлері, тарихи карталармен, даталармен ойнау, сан алуан викториналар мен тағысын-тағылар).
2. Ойын зерттеу, ғылыми ізденіске ұқсайтын оқыту ойындары.
3. Ойындар мен құрылымдық пікірталастарды астарластыру.
4. Ұқсастық-үлгілеу ойыны.
5. Драмаландыру ойыны, театрландырылған әрекет (тарихи спектакльдер, фольклорлық мерекелер және т.б.) түріндегі ойындар.

Ойын-жаттығулар оқушылардың танымдық қызығушылығын ынталандыратын ойын әрекеттері арқылы олардың білімін тексереді. Жинақтаушы ойын ертегілікке немесе басқа бір желіге (тарихи детектив, өткен заманға саяхат жасау және т.т.) енгізілген жаттығулардан тұрады. Іздестіру ойыны, ойын-зерттеулер ғылыми ізденіс жағдайын (мәселен, соңынан қорытындылары үлгіленетін және жәдігерлері зерттелетін археологиялық қазба жұмыстары) ұқсата кайталайды. Шетелдік жобаларды талдау барысында М.В.Кларин суреттейтін ойынның құрылымдық пікірталаспен үйлесуі рөлдік ойынның мәні болып табылатынын біз жоғарыда айтып өткенбіз. Ұқсастық ойындардың бірнеше түрі бар: ұқсастық-рөлдік ойын, ұқсастық-үлгілеуші ойын, әлеуметтік-тарихи жағдайды үлгілеудің ұқсастық ойыны(осы типтегі өткізудің ерекшеліктері қосымшада берілген). Драмалаушы ойындар тарихи

жағдайды «бастап кешіру» үшін пайдаланылады. Бұл жағдайда тарих мағыналы және күрделі түрінде қабылданады. Ал театрландырылған қойылымдар мереке ретінде қабылданады. Ол – фольклор, ұлттық дәстүрлер (мәселен, Наурыз және т.б. тойлау) мерекесі болуы мүмкін. Мәдениетті зерттеу жөніндегі тақырыпты немесе кезеңнің мәдениет мерекесімен толықтырған да тиімді болмақ.

Ойындарды өткізу кезіндегі рөлдің ойын барысында және ол аяқталғанда жүргізілетін диагностикасы мен ұымдастырудағы маңыздылығы тым ерекше. Осындай білім мен іскерліктерді меңгеруде біз мұғалімнің педагогикалық құзіретіне жатқызамыз.

Ойын алдына қойылған педагогикалық мақсаттарға жету үшін оны тиімді басқаруға мүмкіндік беретін шарттарды орындау керек:

1. кез келген ойын оқушылардың соның алдындағы тәжірибесіне сүйенеді. Сондықтан оқушылардың жеке қасиеттері мен жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Олар рөлдердің сипатын, ойынның тәртібін түсінуге және анық білуге тиісті. Желілік ойында рөлді сомдау үрдісіндегі диагностика жүргізіледі. Соған сай әрбір адамның өзектілік дамуы анықталып, таяу кездегі дамуының деңгейі жоспарланады.

2. ойынның құрылымдық негізі-ойын мақсатына жетудегі кедергілерді бағындыру. Осыған сай негізгі шарттардың бірі-бағындыруға болатын кедергілердің болуы. Тым күрделі деңгей қызығушылықты жоғалтуға әсер етуі мүмкін.

3. көптеген ойындардың негізінде бәсекелестік жатыр. Бұл өз кезегінде ойынға ерекше күшейту береді. Жарысқа түсушілердің зияткерлік дамулары арасындағы алшақтық тым үлкен болмауы тиіс. Егер олай болмаса, екі жақтың да ойынға деген қызығушылығы жоғалады.

4. балалар ойынмен байланысты емес күшті күзейлістерден еркін болуы керек. Ойынды әсіресе, ол үлкен педагогикалық жетістіктерге жетуді жорамалдаған жағдайда мейлінше қысқа уақытта өткізген дұрыс.

5. ойынды өткізген кезде ойын мен оқыту, еңбек әрекеттері арасындағы тепе-теңдіктің сақталуы қажет. Егер мектеп жасында әрекеттің негізгі түрі сабақ болып табылатынын ескерсек, онда ойын әрекетін кәсіби және оқу дайындығы ретінде қарастырған жөн. Мұндайда ол барынша тартымды әрі дайындықта болуы мүмкін.

6. ойында бірқатар жасөспірімдерге тән болатын скептицизмнен арылу үшін релаксацияның құралы ретінде әжуаның болғаны дұрыс. Күлкілі жағдай ойынның мазмұнына және қорытындылар шығару ісіне қосылуы мүмкін.

7. ойын өзінің формасы бойынша эстетикалық болуы керек, сондықтан оның көркемделуін де есте ұстаған абзал.

8. ойынды басқару проблемасын қарастыру барысында ойынды жүргізушінің рөлін назардан тыс қалдыруға болмайды. Жүргізуші ойын барысын қадағалайды. Ең бастысы- бұл ойындағы кез келген ересектің негізгі мәртебесі. Ол-әріптес. Сондықтан қарым-қатынас ынтымақтаспен өзара қарым-қатынас арқылы «субъект-субъектіге» қағидаты бойынша құрылуы керек.

Егер жүргізуші міндетін мұғалім атқарса, онда ол төмендегі рөлдерде көрінеді: 1) ойын тәртіптері мен ойын әрекеттерін түсіндірумен ғана шектелетін нұсқаушы, 2) оқушылардың әрекетін бағалайтын, ойын тәртіптерінің сақталуын бақылайтын, ойын әрекетін қадағалайтын, төреші-сот, 3) ойын барысында көмек көрсететін, ақыл айтатын, тапсырма беретін жаттықтырушы, 4) ойын қорытындысын шығаратын және үлгілі жағдайды шынайлықпен салғастыратын, ойын барысын реттейтін, ойын барысында көңіл бөлетін және қолдайтын жүргізушінің өкілі.

Ойынды жүргізу кезінде мұғалім әрбір оқушының ойын барысындағы тәртібіне назар аударуы тиіс. С.А. Шмаков осындай тәртіптердің қарастырады: жекелену, келісімге келу, бейімделу, ауытқу, оқшаулану.

Енді ойын әрекетін жүзеге асырудың негізгі кезеңдеріне назар аударайық.

Бірінші кезең, дайындық-ойнға дейін жүргізіледі. Бұл кезеңде ойынның стратегиясы мен жалпы мақсаты талқыланады, сценарийі, жоспары жазылады, негізгі идеялары ойластырылып, материалдары дайындалады. Мұғалім ойын тапсырмаларын түсіндіреді, оқушылардың мүмкіндіктері мен ойынға қызығушылықтары ескеріле отырып, оларға рөлдер бөлінеді. Қажет болған жағдайда, ойынға дайындық туралы жеке кеңестер беріледі.

Екінші кезең, ойынға кіріспемен байланысты. Оқушылар ойындық көңіл-күйге енгізіледі, нақты бір ынталылық жасалынады.

Үшінші кезең, әрекеттің өзіне сезімдік тұрғыда тартылуды сипаттайды. Бұл кезеңде ойын түрінде жүзеге асырылатын жағдай бастан кешіріледі. Ойын желісін өрістету жүргізіледі. Мұғалім ойын әрекеттерін үйлестіреді. Осы кезеңде актерлер мен сарапшылардың істеріне ғана емес, көрермендердің көңіл-күйіне де назар аударылады.

Соңғы бағалау кезеңінде жүргізуші мұғалімнің назары сарапшыларға түбегейлі аударылады. Олардың сөздерінен соң, ойынды ұжымдық талдау жүргізіледі, көрермендердің пікірлері мен актерлердің өзін-өзі бағалауы тыңдалады. Ойын жағдайының тарихи ақиқатқа сәйкестік деңгейі жеке бағаланады. Ойын аяқталғаннан кейін, оны бағалау үшін сұхбат немесе сауалнама жүргізуге болады [3].

Қорыта айтқанда, ойын технологияларының іс жүргізушілік жақтарын қарастыру тарихи оқу ойындарының оқушылардың тұлғалық сапасының қарқынына тигізетін әсерді болжайды. Тарихты оқытудың ойындық үлгісі игерілген деректерді шығармашылық мағыналау, білімді қарапайымдандыру тұрғысына аса тиімді. Осылардың барлығы икемділік пен дағдының қалыптасуына, білімді тереңдетуге мүмкіндік береді. Бұған тарихи ойындар клубтарының көпжылдық ойындық әрекеттерінің нәтижелері дәлел бола алады. Г.А. Кулагина кәдімгі оқуға ұқсамайтын, мүлде басқа формалар арқылы дидактикалық ойындарда әлем туралы танымның кеңейтіндегі туралы айтады. Мұнда қиялшылдық, жауапты өз бетінше іздеу бар, деректер мен құбылыстарға қатысты жаңа көзқарас пайда болады [5]. Ойын ойлы әрекеттер қабілетінің қалыптасуына әсер етеді. Бұл ойын әрекетін табысты түрде жүзеге асыру үшін

келесі іскерліктің қажеттілігімен түсіндіріледі: ақпарат көздерімен жұмыс істеу, ойын әрекеттерін жоспарлау, ойлы әрекеттердің дағдылары (әсіресе пікірталастар үшін), ойын нәтижелерін түсіну дағдылары. Ойын тұлғаның өзін-өзі басқару тетіктерін дамытуға үлкен әсер етеді. Біріншіден, ойын тәртіптерін бұлжытпастан орындауды ойластырады, бұл оқушыны тәртіпке шақырады. Екіншіден, жағымды «мен» тұжырымын қалыптастыруға әсер етеді, тұлғаның өзіне деген сенімін арттырады, танымдық қызығушылықтарын дамуға ықпалын тигізеді. Ойын тұлғаның эстетикалық және адемігершілік нормалар әлуеметтіктен таралған, олар адам тәжірибесінде қалыптасқан, сол арқылы оған оқушылар да қатысады. Сезімдік салаға қозғау салу арқылы оқу баланы мәжбүрлеместен, бақыламастан, жалпыадамзаттық құндылықтарын артады. Осылар арқылы ойын әрекет оқушыларды алдағы еңбектің және қоғамдық әрекеттерге дайындайды.

Әдебиеттер

- 1 Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998.-214 с.
- 2 Кларин М.В. Инновация в мировой педагогике. - Рига: Эксперимент, 1995. – 173 с.
- 3 Короткова М.В. Методика проведения игр и дискуссий на уроках истории. - М.: Владос – Пресс, 2001. – 174 с.
- 4 Борзова Л.И. Игры на уроках истории. – М.: Владос – Пресс, 2001. – 146 с.
- 5 Кулагина Г.А. Сто игр по истории: Пособие для учителя. - М.: Просвещение, 1983. – 169 с.

С.А. Узакбаева

д.п.н., профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
sahipzhamal.a@mail.ru, Алматы, Казахстан

Б.Т. Махметова

к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

Н.Қ. Бурлыбаева

магистрант 1 года обучения КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
nazka770@bk.ru, Алматы, Казахстан

Педагогические возможности дидактических игр

Дидактическая игра обладает существенным признаком – наличием четко поставленной цели обучения и соответствующего ей педагогического результата, которые могут быть обоснованы, выделены в ясном виде и характеризуются учебно-познавательной направленностью. Игра – эффективное средство воспитания познавательных интересов и активизации деятельности учащихся. Правильно организованная игра с учётом специфики

материала тренирует память, помогает учащимся выработать речевые умения и навыки, стимулирует умственную деятельность учащихся, развивает внимание и познавательный интерес к предмету.

S.A. Uzakbayeva

d.p.s., professor, KazUIR&WL Ablai Khan,
sahipzhamal.a@mail.ru Almaty, Kazakhstan

B.T. Makhmetova

c.p.s., professor KazNPU Abai, Almaty, Kazakhstan

N.K. Burlibayeva

The 1st year student of Magistracy, KazUIR&WL Ablai Khan,
nazka770@bk.ru, Almaty, Kazakhstan

Pedagogical opportunities didactic games

Didactic game has a significant sign of the presence clearly set goals the learning and respective her pedagogical results, that will be substantiated, highlighted in clear sign and characterized cognitive training oriented. Game it is important of education cognitive interests means and revitalization. Properly organized game, taking into account specifics of the material, training memory, help to student training speaking and skills.

УДК 37.032.2

К.Т. Жансүгурова

п.ғ.к., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
kulaisha61@mail.ru, Алматы, Қазақстан

Н.Б. Оразалықова

магистр, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
na_zi_ko_87@mail.ru, Алматы, Қазақстан

МҰҒАЛІМНІҢ БІРТҰТАС ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ТАҢУЫ

Мақала біртұтас педагогикалық үдерістегі оқушылардың тұлғалық қасиеттерін танып білу мәселесіне арналған. Педагогикалық процесте оқушылардың жеке басын жоғары бағалаудағы мұғалімдердің жете түсінуі, оқушылардың бір-біріне ұқсамайтын қайталанбас ерекшеліктерін байқау мен бағалау олардың кәсіби сапалы білімі адамгершілік өлшемдерінің негізі болып табылатындығы сөз болады. Осыған байланысты әрбір оқушылардың жеке басының жетістіктері және олардың қайталанбайтын ерекшеліктері мен ұқыптылығы

жоғарыда көрсетілген өлшемдердің анық мазмұнының негізі болып есептелетіндігі айтылады.

Тірек сөздер: Педагогикалық процесс, гуманизм, тұлға, іс- әрекет, қарым – қатынас

Өзін танытуда адам қажеттілігі адам мәнінің негізінде жеке тұлға болады. Адам материалистік түсінікте тек қана табиғат ретінде ғана емес, жоғары нәтижелі оның дамуы, ерекше табиғат жаратушы ретінде танылады.

Адам шын тірі организм болып табылғанда, өзінің айналасындағы әлемнен өзара бірігіп әрекет жасауда, басқалармен жеке және солармен нақты бір жүйеде бекітілгенде жеке тұлға болғанда немесе болмаған жағдайда, материализм тығырынан шыға алады. Демек, жеке тұлғаны түсіну үшін қоршаған ортамен өзара әрекет жасау мен өзара қарым- қатынастың ерекшеліктерін білу қажет екендігін белгілі бір қасиет пен сананың жиынтығы сияқты жеткіліксіз түсініктемелерден болады.

Жеке тұлға әрқашан белгілі бір жүйенің даму мен функцияның жалпы процесінде бекітіледі және адамдар арқылы ғана кез келген әлеуметтік жүйе ретінде нақты роль атқарады. Осыған байланысты әрбір адам белгілі бір жүйенің сапалы мінез әкелуші екенін түсінеді және тек қана әкелуші емес, сонымен бірге бұл мінездеме адамның жігерлігіндегі әрекет екендігін білдіреді.

Жеке тұлға қоршаған ортамен өзара қарым – қатынаста және бүтіндей бір әрекет жасауда өзін жүзеге асырады [1].

Қоршаған ортамен қарым – қатынасты тұрғызуда әрекет жасау негізгі құрал болып табылады. Сондықтан педагогикалық процесте әрекет жасауды мұғалімнің басқаруымен меңгеріп алу, негізгі шартпен өзін - өзі жүзеге асыру және болашақ мұғалімдерге тән кәсіби дайындығының тікелей қатысты болуы, оқушыларды жеке тұлға ретінде өзіндік бекітуді білдіреді.

Тақырыптың негізгі мақсаты педагогикалық процестегі әртүрлі міндеттерді тиімді шешуде, мұғалімнің кәсіби әрекеті негізгі роль атқарып, біздің келесі тапсырманың мәнін ашу және кәсіби сапаның мәнін ретіндегі ізгіліктің мазмұны және педагогикалық процесстің міндеттерін шешудегі оның ролін көрсету. Қойған мақсаты шешу үшін зерттеудің бақылау әдісін пайдалана отырып, мұғалімнің тәжірибелі жұмысын талдап, қортындылау және сараптау әдебиетті теориялық сараптау, салыстырмалы – салғастырмалы сараптау.

Ғылыми әдебиеттерде ізгілік пен адамгершілік мәселесі әртүрлі түсіндіріледі. Оларға жасаған талдау «гуманизм» ұғымына әртүрлі түсінік берілгенін көрсетеді.

Біз бірізділікті жеке тұлғаның тұтас басқалармен өзара қарым – қатынасын көрсететін тұтастық көрніс ретінде қарастырамыз. Осыған байланысты бірізділік жеке тұлғаның сапасын білдіреді. Біріншіден қоғамды жоғары бағалайтын басқа елдермен қарым – қатынасты, екіншіден жеке басындағы жетістіктер және оларды сыйлау және адамдарға тілектестік орнатуды білдіреді [2].

Адамгершілік мұғалімнің тәрбиеленушісінің жеке басына мінездеме беруде қарым – қатынасы өзінің кәсіби бағалау бағдарын білдіреді. Адамның жеке басындағы өзін - өзі бағалау түсінігі, оқушылармен қарым – қатынаста талаптану және оларды жеке тұлға ретінде дамыту.

Педагогикалық процесте бірлескен іс - әрекетте оқушының сапалы білімі мұғалімнің бағдарында кәсіби сапалы білім беруінде әрбір мектеп оқушыларының мақсатты (перспективалы) дамуын көрсететін және жеке тұлға ретінде өзін бекітудегі психологиялық жағдайының қарым – қатынастық негізін құрайды. Мұғалімнің кәсіби сапалы біліміндегі адамгершілік өлшемдері төмедегідей көрсетіледі: оқушылардың жеке басын түсінудегі мұғалімнің жоғары бағалауы, педагогикалық оптимизм, педагогикалық процессте жеке тұлға дамытудағы перспективалық түсініктемелер, педагогикалық процессте бірізділіктің негізі ретінде бірлесіп жұмыс істеуге дайындау.

Сонымен, оқушыларды педагогикалық процесті бірлесіп бағалауға дайындау іс - әрекетті және олардың дамыту перспективаларын анықтау. Педагогикалық оптимизмсіз жеке тұлғаға баға беру мүмкін емес. Педагогикалық процесте оқушылардың жеке басын жоғары бағалаудағы мұғалімдердің жете түсінуі, оқушылардың бір- біріне ұқсамайтын қайталанбас ерекшеліктерін байқау мен бағалау олардың кәсіби сапалы білімі адамгершілік өлшемдерінің негізі болып табылады. Әрбір оқушының жеке тұлғасын байқау қабілеттілігі осы өлшеммен байланысты. Әбір оқушының жеке тұлғасын байқау мұғалімнің ең негізгі міндеті болып келеді. Сондықтан мұғалімдерден адамгершілік өлшемдерін шектеп, оқушылар өзін -өзі басқару үшін психологиялық және педагогикалық жағдайды құруды білдіреді. Осыған байланысты әрбір оқушылардың жеке басының жетістіктері және олардың қайталанбайтын ерекшеліктері мен ұқыптылығы жоғарыда көрсетілген өлшемдердің анық мазмұнының негізі болып есептеледі. Педагогикалық оптимизмсіз мұғалімнің оқушының жеке басына жоғары баға беруі мүмкін емес, яғни бұл мұғалімнің оқушылардың жеке тұлғасын дамытуда сенімді түрде әрдайым қарауы, сол сияқты өзара бірлестігін білдіреді. Осының бәрі оқушылардың өзіне деген сенімділігін және іс - әрекетіндегі мүмкіншілігін, әрбір оқушының жеке тұлғасында өзін -өзі басқару үшін психологиялық жағдай құру мұғалімдерге жүктеледі. Сонымен қатар оқушылардың өздеріне деген сенімділікті тәрбиелеу қабілеттілігі мұғалім арқылы жүзеге асырылады. Адамгершілікке тәрбиелеу өлшемдері мұғалімнің басқа өлшемдерімен өзара қарым – қатынаста бірлесіп жұмыс істеуімен байланысты. Педагогикалық процесте мұғалімнің негізгі дайындығы адамгершілік өлшемдері де өзара бірлесіп істелінетін іс- әрекетке қатысушылардың көзқарастарымен сарапталады. Көріп отырғанымыздай осының барлығы педагогикалық процестің әртүрлі ситуацияларды, тапсырмаларды дұрыс шешуде, бірлескен іс - әрекеттегі өзара сенім мен сыйластық ағымын құруға бағыталады. Бірізділік дегеніміз оқушылар мен мұғалімнің педагогикалық процесстегі әртүрлі тапсырмаларды шешуде бірігіп істелінген іс - әрекеттеріндегі өлшемдердің

көрсеткіші. Осыған байланысты кез – келген адамдарды айналадаға адамдармен өзара іс - әрекеті және өзара қарым – қатынасынсыз бірлесіп жұмыс істеу мүмкін емес. Оқушылар мен мұғалімдердің өзара сыйластығы мен өзара жауапкершілігі бірлескен іс - әрекетте педагогикалық бірлестіктің негізгі шарттары болып табылады. Н.Д. Хмель, Н.Н. Ханның пікірі бойынша, педагогикалық бірлестік бұл оқушылар мен мұғалімдердің педагогикалық процесте бірлескен іс - әрекетінсіз болмайды. Сондықтан мұғалімдер мен оқушылардың өзара оқу – тәрбие процесінде бірігіп істеген іс - әрекеттері педагогикалық процесстердің негізі болып табылады [1, 3].

Педагогикалық процесте мұғалімдер мен оқушылардың өзара іс - әрекеттері мен өзара қарым – қатынасындағы негізгі мақсаты мен тапсырмасы оқушылардың бірігіп жұмыс істеу қабілеттілігімен қамтамасыз ету. Сондықтан бірлескен іс - әрекеттегі процесте мұғалімдер оқушылардың жетістігіне жете көңіл бөліп отырады. Бұл оқушылардың жеке басын өзін- өзі басқаруға, өзін - өзі қамтуда мұғалімнің психологиялық жағдай құруына көмектеседі. Педагогикалық процестің әрбір кішкентай бөлігінде оқушылардың мақсаты тапсырмаларды бірлесіп істеуде белсене қатысуы, жетістігі, біліктілігі, мүмкіншілігі мұғалімге байланысты [4]. Демек мақсат пен тапсырма педагогикалық процесте толық қамтылған. Осылармен бірге педагогикалық процесте қойылған мақсат пен тапсырма әрбір мектеп оқушыларының жеке тұлғасын дамытуда мұғалімнің оқушымен бірге қойған мақсаты. Педагогикалық бірлестіктің негізі мұғалімдер мен оқушылардың бірлесіп жұмыс істеуінсіз мүмкін еместігінмен көрсетеді. Педагогикалық процесте оқушылар мен мұғалімдердің бірлесіп жұмыс істеуі бұл әрбір мектеп оқушыларының жеке басындағы жетістіктер мен перспекивалық дамуларын білдіреді. Оқушының ішкі және сыртқы педагогикалық жағдайы мұғалімнің педагогикалық іс - әрекетінде беріледі. Ол мұғалімге тек қана бірнеше іс - әрекеттерінің жағдайын түсіндіріп қана қоймай, сонымен бірге оқушылардың мінез- құлқы мен іс - әрекеттеріне баға береді және болжайды.

Педагогикалық процесте мұғалімнің оқушылармен дұрыс өзара қарым – қатынаста болуы оқушылардың жеке тұлғасындағы бағалы қарым – қатынас болып табылады. Мұндай баға тек мұғалімдердің кәсіби сапасына беріледі.

Педагогикалық өзара әрекеттестіктегі негізгі мақсат оқушылардың жақсы жетістіктерге жетулерімен аяқталады. Осыған орай мұғалім әрбір мектеп оқушыларын тактикалық көмек көрсету үшін алдын ала жұмыстар жасау керек. Бұл оқушылардың жеке басындағы қуаныш, жетістік пен сенімділік сезінуге мүмкіндік береді. Мұғалім оқушылардың психологиялық, яғни ішкі дүниесін түсінбейінше жақсы қарым – қатынаста болуы мүмкін емес. Оқушылардың ішкі және сыртқы дүниесіне, мінез- құлқына мұғалімдердің баға беруі оқушылар үшін көп мағына береді. Сол сияқты мұғалімдерге де оқушылардың берілген ақпараттарды қаншалықты түсінгендігі немесе қабылдағаны өте зор [5]. Сондықтан оқушылардың берілген ақпараттарды жақсы қабылдауы мұғалімнің іскерлігіне, адамның ішкі дүниесін түсіне білуіне жан – жақты көзқарасына

байланысты. Қорыта келгенде мұғалімнің педагогикалық іскерлігі, педагогикалық процесте ең маңызды орынды мұғалім алады. Өйткені ол жеке тұлғаны басқара отырып, олардың өзара қарым-қатынасын оның жеке тұлға болып қалыптасуында маңызды шешім қабылдай отырып, оқушыларға сенімділікпен, түсінушілікпен, іші жан сырының кілтін табатындай болу керек.

Әдебиеттер

1 Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы: Ғалым, 1998. – 320 с.

2 Успанов К.С. Научно – практические основы воспитания профессионально значимых качеств у будущих учителей. – Алматы; Ғалым, 2001.

3 Хан Н.Н. Сотрудничество в педагогическом процессе школы. - Алматы: Ғылым, 1997.- 212 с.

4 Кан-Калик В. А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. - М., 1990.

5 Педагогическая диагностика / Под ред. А. И. Кочетова. – Минск: Нар. асвета, 1987. – 145 с.

К.Т. Жансугурова

к.п.н., КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Н.Б. Оразалыкова

магистр, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Познание личностных качеств учеников учителем в целостном педагогическом процессе

Статья посвящена проблемам познания личностных качеств учеников учителем в целостном педагогическом процессе. Авторами анализируется содержание понятия гуманности как базового, ведущего, стержневого профессионально-значимого качества, которое является критериальным показателем совместной деятельности учителя и учащихся в решении различных задач педагогического процесса, которая заложена в самой природе данного качества.

K.T. Zhansugurova

c.p.s., KazUIR&WL Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

N.B. Orazalykova

KazUIR&WL Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

**Cognition of personal qualities of pupils
by teacher in complete pedagogical process**

Humanity, as a basic, leading, pivotal, professionally meaningful quality is defined as a criteria index of joint activity of teacher and pupils in deciding diverse tasks of pedagogical process, which is laid on the nature of given quality.

УДК 37.035.6

Ш.А. Жалғасова

п.ғ.к., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

ОТБАСЫЛЫҚ ТӘРБИЕДЕ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Мақалада жас ұрпақты оқыту, тәрбиелеу, сондай – ақ қоғамның жан-жақты дамыған, өнегелі, саналы азаматын дайындауда қолайлы мүмкіндіктер жасап, ата-аналардың отбасында бала тәрбиесіндегі мүмкіндіктерін молайту шараларын жетілдіре берудің айқын жолдарын көрсетіп береді. Отбасында бала тәрбиелеуде салт-дәстүр мен әдет-ғұрыптың алатын орны ашып көрсетіледі. Қыз және ер балалар тәрбиесіндегі өзгешеліктер туралы айтылады.

Тірек сөздер: отбасы, салт, дәстүр, қоғам, этика, ұлт, тәрбие, мораль, мінез-құлық, даму

Біздің, қоғамымызда бала тәрбиесіне байланысты көзделетін негізгі мақсат оқушы жастарға жан-жақты білім беру, олардың бойына саналылық пен адамгершілік қасиеттерді сіңіру, сөйтіп, жас ұрпақты қоғамның белсенді құрылысшысы етіп дайындау екені белгілі. Бұл міндетті отбасы, мектеп және барлық қоғамдық ұйымдар өз күштерін біріктіргенде ғана ойдағыдай іс жүзіне асыра алады.

Отбасы – қоғамның ең маңызды ұясы.

Балалардың мінез-құлқының негіздері, оның еңбекке, моральдық, идеялық және мәдени қазыналарға көзқарасы отбасында қалыптасады. Бүгінгі таңда қоғамымыз рухани және адамгершілік жағынан кемшіліксіз, берік отбасына аса мүдделі.

Отбасы мораль рухында құрылып, сол негізде өмір сүрсе, онда ол еңбекқор, азаматтық ары жоғары, азаматтық позициясы белсенді адамды жетілдіруде игілікті қызмет атқарады.

Жас ұрпақты оқыту, тәрбиелеу, сондай-ақ қоғамның жан-жақты дамыған, өнегелі, саналы азаматын дайындауда қолайлы мүмкіндіктер жасап, ата-аналардың отбасында бала тәрбиесіндегі мүмкіндіктерін молайту шараларын жетілдіре берудің айқын жолдарын көрсетіп берді. Мұның өзі жас өспірімдердің білімі мен еңбек қабілетін бұрынғыдан да жетілдіре түсуге бағытталған маңызды шаралар екені түсінікті.

Жас ұрпақты тәрбиелеп өсіруде отбасының рөліне ерекше маңыз беріліп, бұдан былайда отбасына көрсетілетін педагогикалық көмекті күшейту керектігі туралы айтылған болатын. Бұл ретте сан ғасыр өмір сүзгісінен өткен дәстүрлік әдет-ғұрыптың тәрбие жұмысында өзіндік рөлі, алар орны бар.

Біз тұрмысымыздың, әдет-ғұрпымыздың заман талабына сай болуын жиі ойлаймыз. Жақсы әдет-ғұрып біздің байлығымыз, рухани күшіміз. Өйткені, ол еңбегімізді жеңілдетіп, шығармашылық қиялымызды шарықтатып байыта түседі. Демек, бала жас кезінен – ақ адамдар арасында тек қуаныш әкелетін іске, жақсы әдетке бейімді тәрбиеленуі тиіс.

Жаңа әдет-ғұрып, дәстүр дегеніміз – ұрпақтан – ұрпаққа көшетін, тарихи қалыптасқан әлеуметтік нормалары мен принциптері бар мінез-құлық пен іс-әрекеттердің рухани негізі.

Ұлттық дәстүрлер көркемдік шеберліктің халықтар жинаған мол қазынасын ғасырдан- ғасырға әкеп тапсырған эстафета іспетті. Сондықтан ұлттық прогресшіл дәстүрлерді барынша дамыта беруіміз керек.

Дәстүрлер шебер суреткерлердің жаңашыл ізденісі арқасында толығып, түрленіп отырады. Жастарға бүгінгі өскелең талаптың дәрежесінде тәрбие беруде жаңа дәстүр, жаңа салттың атқаратын рөлі аса зор.

Жас ұрпақты тәрбиелеу ісінде адамгершілік, адалдық, тазалық т.б қасиеттерді әр жас өспірімнің бойына сіңіру бүгінгі күннің ең өзекті мәселесі болғандықтан, бұл іске әр ата- ана, әр педагог жаңа талап тұрғысынан келуі тиіс. Бұл ретте ғасырлар бойы жинаған ұлттық дәстүрдің орны ерекше. Қазақ халқының тарихи мәдениеті ұлттық мәдениетімізді бұдан былай да дамыта беру үшін баға жетпес, асыл мұра болып табылады. Ескі мәдениеттен қалатын мұраның негізгі саласының бірі-ұлттық дәстүрлер мен әдет ғұрыптар. Яғни, дәстүрлер мен әдет ғұрыптар ұлттық мәдениет формасының тілден кейінгі негізгі элементтерінің бірі болып саналады. Әдет-ғұрып пен дәстүрлер әрбір елдің, халықтың тәлім-тәрбие беру ережелері мен нормаларының жиынтығы болып табылады.

Адам баласы тарихындағы отбасының рөлі айрықша. Ф. Энгельстің мемлекеттің пайда болуын отбасының шығуын зерттеуден бастауы жай емес. Отбасы - қоғамдық өмірдің тірі клеткасы. Отбасыдағы ынтымақ, сыйластық негізінен ондағы адамдардың бір – біріне деген сүйіспеншілігінен, қарым –

қатынасынан басталады. Сондықтан да балаларды отбасылық өмірге әзірлеу барысында кішкене кезінен – ақ сүйіспеншілік сезімдерді бойына сіңіру керек.

Бүгінде еліміздің әлеуметтік – экономикалық дамуын жеделдетуге бағытталған бетбұрыс кезеңде қоғамның мұраттары мен идеяларын адамдардың өнегелі бастамасынан, моральдық жоғары қасиетінен, шынайы достық қарым-қатынасынан да айқын көруге болады.

Отбасын қоғамнан бөліп қарауға болмайды, отбасы қоғамның бастапқы негізгі берік жартасы. Бүгінде адам бақыты өз еліне, халқына пайдалы азамат болуда екені баршаға аян. Алайда, жан аямай еңбек ететін, қоғам жұмысына белсене араласатын адамның жұмыстан шаршап келгенде күтіп алар адал жары, қуаныш-күйінішін бөлісер жан серігі «от басы ошақ қасы», яғни отбасы болуы тиіс. Бұл адам бақытына қажетті элементтердің бірі.

Ерлі зайыпты адамдардың идеялық-көзқарас бірлігі, сондай-ақ өзара сүйіспеншілік пен достық, сыйластық пен татулық және қоғам алдындағы борышын сезінуі – бүгінгі отбасының негізгі белгісі, бақытты отбасын құрудың басты шарты.

Бала деген ата-ана арасындағы қарым-қатынасты тез қабылдайды. Егер әке мен шеше бір-біріне көмектесіп, ынтымақтасып өмір сүретін болса, бала да адал, шыншыл, қайырымды, сенгіш болып өседі. Әсіресе, қыз балаларды тәрбиелеудің қиындықтары көп, ерекшеліктері сан алуан. «Қыз өссе – елдің көркі», -деп қазақ халқы ертеден-ақ қыз балаға ерекше сый құрмет көрсетіп, қадір тұтқандығын байқау қиын емес.

Бұрын қыз балаларды жас кезінен киім пішуге, іс және кесте тігуге, үй ішін әсемдеп жинауға, қонақ күтуге үйрететін еді.

Жақсы тәрбие көрген қыз тұрмыс құрғанда да ел құрметіне бөленіп, жақсы келін атанатын.

Ал, бүгінгі тәрбие жұмысы қажырлылықты керек ететін кең ауқымды процесс, әсіресе, қыздар тәрбиесі – бүгінгі күннің ең өзекті мәселесі. Аса көрнекті прогрессивтік педагогтар дәстүр, әдет-ғұрыптың жас ұрпақты тәрбиелеуде айрықша роль атқаратынын көрсете келіп, жаңа тәрбие жаңа дәстүрсіз болуы мүмкін емес деген болатын.

Соның ішінде қыздар сабақты жақсы оқуменен бірге қоғам жұмысына да белсене араласатын, инабатты, тәрбие көрген, үй тіршілігіне де бейім, бір сөзбен айтқанда жан-жақты, парасатты адам болып өсуіне отбасындағы тәрбиенің орны ерекше. Осы ретте өмірдің қыры мен сырын әлі түсіне қоймаған жас өспірімді тәрбиелеуде отбасындағы тәрбие жұмысында әдет-ғұрып, дәстүрлеріміз орынды пайдаланылуы тиіс. Кейде ата-аналар балаларды әдептілікке үйретудің жөні осы деп тым қатты ұстайды. Үйден алысқа ұзатпай, тіпті жолдастарымен шүйіркелесіп сөйлесуіне, қыдыруына да тиым салады. Мұндай тәрбиеден бала тұйық, ұялшақ, тіпті қоғам жұмыстарымен түрлі үйірмелерге де қызықпайтын, қызықса да ойын жеткізе алмайтын жасқаншақ болып өседі.

Есейіп кеткен баланы қайта тәрбиелеу өте қиын. Кейде сәтсіз болып шығуы да ықтимал. Сондықтан өмірде жан-жақты хабардар болып өсуі үшін әсіресе, қыз балаға отбасында жағдай жасалуы тиіс. Бала үйде де, мектепте де өзін еркін ұстауға қалыптасуы керек. Өзімен бірге оқитын жолдас жораларымен жиі араласып, келешек өмір жөнінде пікір алысып, алдына мақсат қоя білгені дұрыс. Бір жақты тәрбиенің қайсысы болса да зиянды.

«Мен егер закон қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзетіп болмайды деген кісінің тілін кесер едім», [1] - деп ұлы ағартушы Абай айтқандай, санасы бар адамның түзелетініне сену керек. Біз көп жылғы педагогтық тәжірибемізде мектеп ұжымының қажымай еңбектенуінің арқасында «шәлкес» мінезді талай ұл-қыздардың дұрыс тәрбие жолына түскенінің куәсі болдық.

Баланың жақсы қылықты болып өсуіне тек әке-шеше тәрбиесі ғана емес, өскен ортасының, аға жеңгесінің, бірге жүрген құрбы-құрдас, дос жарандарының да әсері күшті. Қазақтың «Ұлың өссе, ұлы жақсы мен ауылдас бол, қызың өссе, қызы жақсымен ауылдас бол», - дейтін данышпандық сөзі өмір тәжірибесінен алынған. Баланың бірге жүрген жолдасының кім екенін, тіпті олардың үй-ішінде, айналысатын кәсібін де білгеннің оғаштығы жоқ.

Олай болса баланың қылығының қалыптасуына, мәдениетті болуына, оқу, білім, киіну жеткіліксіз екенін ойлай келіп, табиғатынан тағылым алатын тұлғалардан балалық шақтан бастап шым-шымдап бойға даруына ықпал етуіміз керек.

Жақсы дәстүр әрқашан жалғаса бермек. Қазақ халқының жаңа дәстүрлерінің бірі – балалардың туған күнін өткізу. Бұл балалар өміріне үлкен қуаныш әкеледі. Туған күнге баланың құрбы достары келіп, достықты түсінуі, өмірді танып білуі осындай кішкене жайлардан қалыптасады.

Қыз баланың ер балалармен пікір алысуына, бірге сабақ оқуына, кейде бірге қыдыруына да ерік берген жөн. Жастардың бірін-бірі танығаны, білгені жақсы. Балалардың бірге жүргенін көріп қудалау зиянды, күдіктену одан да қауіпті. Егер, қыз баланың теріс қылығы байқалса өзі үшін кешірілмейтін қылмыс екенін, келешек адамгершілік қасиетіне нұқсан келетінін байыппен түсіндіріп, тиым салу керек.

Анаға ылғи қызының өзі ғана сыр айтуы міндетті емес. Ана қызының әрбір қимылын, мінезіндегі өзгерісті сезімталдықпен дер кезінде байқап, әр кез ақылын айтып отырғаны орынды.

Осыған орай ата-ана балаларына өмірлік тәжірибесі және күнделікті іс-әрекетімен үлгі болуы тиіс. Балалардың алғашқы әсерін бүкіл өміріне жетердей етіп тәрбиелеу үшін ұрпақтарды тек сөзбен ғана емес, шын мәнінде балалар өмірінің алғашқы жылдарындағы тәрбиені терең ойлап кірісу қажеттілігін Н.К.Крупская айтқан болатын [2].

Олай болса, баланың мінез-құлқымен дүниеге көз-қарасының қалыптасуы отбасындағы әке мен ананың тәрбиесіне байланысты. Яғни, бала тәрбиесінде отбасыдағы әке-шешенің, атасы мен әжесінің және басқа туыстар арасындағы

әдептілік, сыйластық т.б. қарым-қатынастардың жастар бойындағы ізгі қасиеттерді тәрбиелеуге әсері өлшеусіз.

«Әкеге қарап ұл өседі, шешеге қарап қыз өседі», - деп халық даналығы айтқандай, тәрбие мәселесінде ата-ана жастарға әр кез үлгі екенін естен шығармаған жөн.

Қоғамның даму барысында бала тәрбиесі-өте жауапты және қиын мәселелердің бірі. Мектеп жасындағы оқушылардың көпшілігі қоғамдық еңбекке бірдей араласпайды. Сондықтан ата-аналармен мұғалімдер бірлесе отырып балалардың оқуды оқып, еңбекке жастайынан дұрыс көз-қарас қалыптастыруын қадағалап отыруы керек.

Еңбек қоғамымымыздың басты принципі. Балалардың еңбекке белсене араласуы оларды ұжымшылдыққа және басқа жақсы мінез-құлықтың қалыптасуына көмектеседі.

Бүгінгі таңда «Жастар тәрбиесі – баршаның ісі»-деген ұранмен үндестік тауып, жас ұрпаққа қамқорлық барлық жерде кең өріс алуда.

Тәрбиенің негізгі түрлері – отбасы тәрбиесі және қоғамдық тәрбие болып бөлінеді. Қоғамдық өмірдің жалпы және қажетті категориясы ретінде тәрбие мәселесі әсіресе, отбасы тәрбиесі қай халықтың тарихында болсын нәресте шыр етіп жерге түскеннен ақ басталады.

Ертеде осы мақсатқа жетуде тәрбие құралы етіп ауыз әдебиетін, ән-күйді кең қолданған. Осы арқылы жастарға өсиет, ақыл айтып отырған.

Жастарды ерлікке, батырлыққа, отанын сүйуге тәрбиелеуде ертегілер мен батырлар жырының маңызы өте зор. Мысалы: Сонау халқымыздың көне тарихымен байланысты «Ертөстік», «Қобыланды батыр», «Қамбар батыр», «Ертарғын» т.б. жыр дастандар әлі күнге тәрбиелік маңызын жойған жоқ. Олай болса, халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан тәжірибесіне сүйене отырып, алдағы ұлы істерді атқара алатын жас ұрпақты жастайынан дұрыс тәрбиелеу керек.

Халық даналығындағы: «Баланы жастан...», «Ұяда не корсе ұшқанда соны ілер», деген мақалдар тегін айтылмаған.

Баланы тәрбиелеу мақсатымен жүргізілетін тәрбиелік жұмыстар алуан түрлі. Солардың ішінде біз жастарды болашақ шаңырақ иесі болуға тәрбиелеуге баса назар аударуымыз қажет.

Адам өмірінің ең бір жақсы да қызық кезеңі – жастық шақ. Бұл адамның ақыл – ойы қауырт өсетін, албырт, романтикалық кезең. Бұл кезде адам өзін-өзі бағалауға тырысады, жеке басында ой-пікір қалыптасып, кемелдене бастайды. Халық даналығы осы кезеңге байланысты жастарға көптеген ақыл кеңес береді. «Жастық шағыңды босқа өткізбе, ол қайтіп келмейді. Ғылым, білім, өнерге ұмтылып қал», - дейді. Көпшіл, өнегелі болуға шақырады. Мәселен, Біржән салдың «жастарға» деген өлеңінде де «Сегіз қырлы, бір сырлы» жігіт болу үшін өмірдің өзекті мәселесінен туған, тәрбиенің мәні жоғары, терең философиялық ойлар төрт жолда түйін тапқан

Ер жігіт дүниені көрген артық,
Дүниеде не бар-жоғын сезген артық

Түскендей аспан жерге іс болса да,
Бел байлап, тәуекелдеп төзген артық.

Сондай –ақ жастардың кемелдену шағына байланысты халқымыз, «Отызыңда орда бұзбасаң, қырқыңда қыр аспассың», «Жақсы жігіт ақылына жеңілдіріп іс қылар», - деп адамның мінез-құлқына әсер ететін мақал-мәтелдер мен әңгімелерді жиі айтатын болатын.

В.Г.Белинский: «Әрбір халық қаншалықты кенже дамығанымен өзіне тән поэзиясы болады, онда сол халықтың салт-санасы бейнеленеді», - деген [3]. Осыған орай, халқымыздың сол ерте замандағы салт-санасын, ой-өрісін, мінез-құлқын көрсететін тамаша деректер өте көп. Жыраулар толғауларында адам жанының небір нәзік сырлары, халық басынан өткен мұң-мұқтаждық пен қайғы – қасірет, қуаныш-сүйініш пен арман-тілектер әр қырынан көрініп отырады.

«Қазақстан әйелдері», «Парасат» журналдарының бетінде жастар жайын да әңгіме қозғап, үлкен-кішіні осы мәселе төңірегінде көңілінде жүрген ойын ортаға салуға, ашық пікір алмасуға шақыратыны өте орынды.

Тегінде, халықтың, «Арыңды жасыңнан сақта», -деген нақыл сөзі текке айтылмағанын еске алсақ, әрбір жас өспірімге, оның ішінде қыздарға ұстамды да салмақты, әдепті де сыпайы болуы өте қажет-ақ. Кейбір жастарымыз заманның жақсылығын, молшылығын дұрыс пайдалана алмай жүр, шылымға, ішімдікке әуестенеді, бойына қонбаса да тым өрескел, ұсқынсыз киінеді. Өздерінің абырой-намысын қадырлемейтін, осындай ұстамсыз бойжеткендер: «Ойнақтаған бота от басар, ойланбаған адам орға түсер», -деген даналық нақылды әркез есте ұстаған жөн.

Совет педагогі В.А.Сухомлинский [4] айтқандай сүйіспеншілік саласындағы рухани дүлейлік пен жабайылықтан біздің қоғамымызға тиер қыруар қырсық бар.

Қорыта келгенде, қай халықтың болса да ғасырлар бойы қалыптасқан психологиясы, нәзік сезімі сол халықтың дәстүрлерінен, әдет – ғұрпынан, салт санасынан көрінеді. Осы орайда, біз салт-сана, әдет-ғұрып, мақал-мәтелдер мен нақыл сөздерді жастарды отбасылық өмір этикасына тәрбиелеуде ата-ана, мектеп, жұртшылық, тәрбие жұмысымен айналысатын мекемелер мен орындар тиімді пайдаланса дейміз.

Әдебиеттер

1 Абай Құнанбаев. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. - Алматы: Ғылым, 1977.

2 Крупская Н.К. Таңдамалы педагогикалық шығармалар. – Алматы: Мектеп, 1973. – 741 б.

3 Белинский В.Г. Собрание сочинений: в 9 т. – М.: Художественная литература, 1982. –Т.3– С. 359.

4 Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. - М.; Молодая гвардия, 1971. –25 с.

Ш.А. Жалгасова

к.п.н., профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Использование национальных традиций в семейном воспитании не утратило своей значимости в современном воспитании подрастающего поколения. Немаловажную роль играют национальные традиции в подготовке молодежи к семейной жизни. В воспитании девочек и мальчиков. Национальные традиции имеют огромное значение в воспитании гуманности, доброты, взаимопомощи и взаимоподдержки в семье. Поколение воспитанное на традициях предков отличается высоким чувством патриотизма, единства, гуманности, толерантности и высоким уровнем развития морально-этических норм.

Sh. A. Zhalgasova

Ph.d., Professor, KazUIR&WL Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

The use of national traditions in the ethics of family education

The article is devoted to the question of using national traditions of family education. An analysis of the national tradition is given and it was revealed its role in preparing young people for family life, the implementation and use of national traditions in the education of personal qualities.

УДК 37.035.6

К.М. Қалиева

п.ғ.к., доцент педагогика және психология кафедрасы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

МӘДЕНИ МҰРА - ТӘРБИЕ НЕГІЗІ

Мақала Кодекс Куманикустың («Қыпшақ сөздігі») оқушылардың бойында тұлғалық қасиеттерді қалыптастырудағы тәлім-тәрбиелік маңызын ашып көрсетуге арналған. Автор бүгінгі қоғамдық сұраныстарға сай педагогикалық мәселелерді шешуде мәдени мұралардың атқаратын ролін атап көрсетеді, осы орайда оларды зерттеу, танып білу және пайдалану міндеті алға шығып отырғанына назар аудартады. Мақалада оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға ықпалын тигізетін «Сөздік» материалдары келтіріліп, осы бағыттағы мұғалім іс-әрекетінің мазмұны ашып көрсетілген, мәдени мұраны

оқып үйренумен байланысты жұмысты ұйымдастыру бойынша ұсыныстар берілген.

Тірек сөздер: мәдени мұра, тұлғалық қасиеттер, тәрбие құралы, ұлттық мақтаныш сезімі, рухани-адамгершілік құндылықтар, тәрбие үдерісі

Заманауи жалпы білім беретін мектеп Қазақстанның болашағын айқындайды, оның қайта өрлеуінің кепілі болып табылады. Ол ұрпақтар сабақтастығын сақтауға, ұлттық мәдениетті дамытуға, тарихи және мәдени мұраға ұқыпты қарым-қатынасты тәрбиелеуге, оқушыларда азаматтық ұстаным қалыптастыруға, қоғамдық құндылықтарды түсінуге ықпал етуге бағытталған. Оқушы тұлғасын қалыптастыру үдерісінде тарихи тәжірибеге, халықтың ғасырлар бойы сақтап келген рухани қазынасына, яғни мәдени мұраларға жүгінудің маңызы аса зор. Қазақ халқының материалдық және рухани мәдениетінің бейнелі көрінісі, тәлім-тәрбиесінің бастау көзі ретінде танып білу қажет ерекше мәні бар осындай жәдігерлердің бірі 1204 ж. жазылған «Кодекс Куманикус» («Қыпшақ сөздігі») болып табылады.

Кодекс Куманикустың аса бай мазмұндық қоры бабаларымыздың бала тұлғасын қалыптастыруды мақсат ете отырып, оған жетудің сан алуан түрлерін ойластырғанын байқатады. Баланың түсінігіне, ойлау, қабылдау ерекшеліктеріне ыңғайлай отырып қолданылған тәрбие құралдары қатарында шығарма беттерінен елеулі орын алған аңыздар, ертегілер, жұмбақтар, өлеңдер, жаңылпаштар, ертегілер, жырлар және т.б. атауға болады.

Ғалымдар орта ғасырда жазылған бұл баға жетпес қазына материалдарының мазмұны түркі халықтарының, әсіресе, қыпшақ тілі тобына енетін халықтардың ауыз әдебиетінің бүгінгі үлгілерімен өте жақын екендігін, тіптен дәл «Кодекс-Куманикустағы» мәтіндермен өте ұқсас немесе онан сәл ғана өзгеше түрлерін кездестіруге болатындығын айтады [1]. Олай болса, «Сөздік» материалдарының тәлім-тәрбиелік әлеуетін сабақтарда және сабақтан тыс тиімді пайдалану педагогикалық зор міндет болып табылады.

Бұған қоса, қыпшақ сөздігінің қазақ тіліне толықтай дерлік аударылуы [2] бұл аса бай мұраны түрлі қырынан танып білуге, соның ішінде тәлім – тәрбиелік тұрғыдан қарастыруға мүмкіндік туғызып отыр. Осы орайда біз «Сөздік» мәліметтеріне, оны зерттеуші авторлар еңбектеріне сүйене отыра, тәрбиелік шаралар ұйымдастыру жолдарын белгілеп, олардың әдістемелік жабдықталу жағдайын көрсетуді мақсат еттік.

Тәрбиелік шараларқұрылымы жағынан бірнеше тақырыпты, атап айтқанда «Кодекс Куманикустың» жазылу себептері, зерттелу тарихы, мазмұндық сипаты мәселелерін қамтып, бірізділікпен арнайы уақыт бөлініп өткізілсе тиімді болады деген ойдамыз. Мәселен осы бағыттағы тәрбиелік шара тақырыбын «Кодекс Куманикус жөнінде не білеміз?» - деген атпен белгілеп, онда оқушыларды осы аса құнды орта ғасыр ескерткішінің жазылуына себеп болған тарихи, мәдени, әлеуметтік жағдайлар жөніндегі білімдермен

қаруландыру, ұлттық құндылықтарға құрметпен қарау сезімін тәрбиелеу мақсаты көзделсе сабақтың нәтижелілігі артқан болар еді.

Сабақты слайдтар түрінде жабдықтап, «Сөздіктің» мұқабасы, ішкі құрылымы, түпнұсқаларының электрондық нұсқаларын көрсету жоспарланғаны тиімді деп санаймыз.

Ұйымдастыру бөлімінде мұғалім Тәуелсіздікті қалыптастыру жағдайында қазақ халқының мәдени мұраларын қалпына келтіру мен жалпы мәдени үрдістерді күшейту бағытында Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен өмірге келген «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы жөніндегі қысқаша баяндап, тәрбие сағатының сол мәдени мұралардың бірі «Кодекс Куманикус» жазбасына арналатындығына тоқталғаны жөн.

Сабақтың негізгі бөлімін оқушыларды «Кодекс Куманикус» сөздігімен кеңірек таныстыру мақсатында сұрақ-жауап түрінде өткізуді ұсынамыз. Бұдан әрмән қарай сабақ «Сөздіктің» жазылу тарихы, ерекшеліктері, құрылымы және т.б. жөніндегі мұғалімнің мәлімдемесімен жалғасады. Мұғалім әрбір слайдтағы материалдарды түсіндіру барысында сұрақ қою, пікір алмасу әдістері арқылы оқушылардың бірге ат салысуын қадағалап отырғаны абзал.

Мұғалім оқушылардың тапқырлығын тексеру мақсатында «Кодекс Куманикус» жазбасындағы жұмбақтардан мысалдар (Жұмбақтарды слайд түрінде беруге болады) келтіріп, ойын ретінде ұсынады. Әр жұмбақ кезекпен жасырылып, жауабын іздеу жұмыстарын ұйымдастыруға болады. Келесі бөлім «Кодекс Куманикус» жазбасының тарихи рөлі, қазақ халқы мәдениетіне, тіліне қатыстылығы мәселелерін талдауға арналғаны жөн деп есептейміз. Бұл тұста мұғалім «Сөздіктегі» мысал үлгілерді қазақша аударма мазмұнымен салыстыра отыра түсіндіруге көңіл бөлу арқылы оң нәтижелерге қол жеткізе алады.

Тәрбие сағатының қорытынды бөлімінде оқушыларға карточка сұрақтары үлестіріліп, интерактивті тақтаның жан-жағында түрлі карточкаларда сұрақтар жасырынылады. Олардың әрқайсысында сабақта көтерілген мәселелерді қамтитын сұрақтардың қысқаша жауаптары беріледі. Басты мақсат осы карточкалар арқылы оқушылардың тәрбиелік шара барысында алған білімдерін қорытындылау, сабақтың тәрбиелік ықпалын қадағалау болмақ.

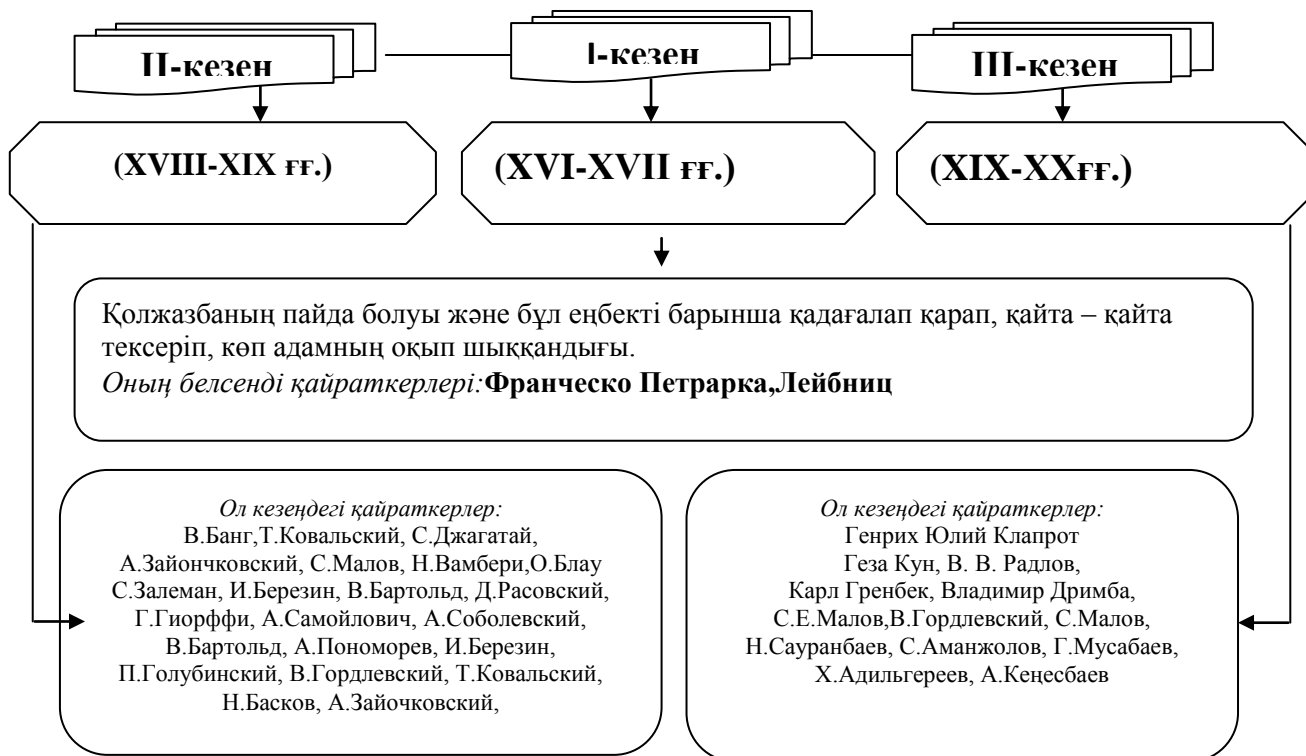
Карточка сұрақтары:

1. «Кодекс куманикус» атауы нені білдіреді?
2. Жазбаның авторы кім?
3. Не мақсатпен жазылған?
4. Бүгінге дейін сақталған қандай нұсқаларын білесің?
5. «Сөздіктен» қандай мәліметтер алуға болады?
6. «Кодекс Куманикус» қай уақытта жазылған?
7. Оның қазақ тіліндегі нұсқасы бар ма?
8. «Сөздіктің» қазақ тіліне қандай қатысы бар деп ойлайсың?
9. Мәдени мұра ретінде қандай маңызы бар?
10. «Сөздік» материалдары сені қай қырынан қызықтырды? Неліктен?

Мысал келтір.

Мұғалім бұл бекіту сұрақтарынан кейін ғасырлар бойы ата-бабаларымыздан мирас болып келе жатқан «Кодекс Куманикус» мәдени мұрасының даналық сөздері, ғибрат аларлық үлгілері мен жұмбақтары, пайымдаулары бүгінгі күні де маңызын жоймағанына тоқтала келе, баға жетпес қазынаны құрметтеу, бағалай алу замана талабына сай жүктелетін міндет екенін есімізден шығарып алмауды ескертіп, тәрбие сабағын қорытындылайды және келесі сабақта «Сөздіктің» зерттелу жағдайы, бүгінгі күнге дейін жетіп сақталу мәселесі қарастырылатынына оқушылардың назарын аудартады және осы мәселелер бойынша мәліметтер жинақтауға тапсырма береді.

Сабақты «Кодекс Куманикустың» түпнұсқалары, аударылу жағдайы, қамтыған мәселелері, зерттеуге үлес қосқан ғалымдар, соның ішінде қазақстандық авторлар жөніндегі оқушылар түсінігін бекітуге арналған сұрақтармен аяқтауға болады:

Сурет 1 - Сұрақтар

1. «Кодекс Куманикустың» қанша түпнұсқасы бар?
2. Қай тілдердегі нұсқалары және аудармаларын білесің?
3. «Сөздіктің» түпнұсқасын зерттеген ғалымдар кімдер?
4. «Сөздік» қай тұрғыдан зерттелген?
5. Зерттеуге үлес қосқан ғалымдардан кімдерді білесің?
6. Қазақстандық ғалымдар қай тұрғыдан зерттеген?
7. Қалай ойлайсың «Сөздіктің» зерттелуі қаншалықты маңызды?

Осы мазмұндас тәрбиелік шаралардың жүйелі түрде өткізілуіне баса көңіл бөлу оқушылардың өткеннің мұралары жөніндегі ұғым-түсініктерін кеңейтіп, олардың тәрбиелік ықпалын сезінуге жәрдемін тигізеді. Сонымен қатар мұндай

іс-шараларды ұйымдастырудың түрлі формалары мен әдістерін оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеріп, түрлендіріп отырған жөн.

Келесі тәрбие сағаты орта ғасыр мұрасының зерттелу тарихына арналады. Тақырыбы: «Кодекс Куманикус - тарих көшінде». Пайдаланылатын көрнекіліктер: видео-аудио құралдар, кестелер, интерактивті тақта. Сабақтың ұйымдастыру кезеңінен кейін негізгі бөлімде оқушыларға видео материалы ұсынылады (Режиссері: Калил Омаров. Видео тақырыбы: Кодекс Куманикус һәм қарапайым қазақтың қағидалары. <http://video.nur.kz/view=3kt3CinKpnw>) [3].

Видео материалдарымен танысқаннан кейін ол бойынша оқушылар пікірлері тыңдалып, «Кодекс Куманикус» туралы ұғым-түсініктерді тереңдете түсу мақсатында мұғалім «Кодекс Куманикус» жазылған 1203 жылдан бері қарайғы уақыт аралығындағы түпнұсқаның сақталу жағдайы, көшірілуі, қай елдерде сақталып келетіндігі, қандай тілдерге аударылғанына оқушылар назарын аудартып, аталмыш мұраның тек қазақ халқы немесе түркі тілдес халықтар үшін ғана емес, жалпы дүние жүзілік мәні бар жәдігерлікке айналып отырғанынан хабардар етеді. Осы тұста біз мұғалімдерге көмек ретінде «Кодекс Куманикустың» зерттелу тарихына арналған кесте ұсынуды жөн көрдік.

Әдебиеттер

1 Құрышжанов Ә. Кодекс Куманикус» ескерткішінен үзінділер // Ғылым Академиясының Хабаршысы. – 1984. - № 1.- 25 б.

2 Ежелгі дәуір әдебиеті: хрестоматия. – Алматы: Мектеп, 1991. – 220 б.

3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://video.nur.kz/view=3kt3CinKpnw>. - (дата обращения: 21.02.2014).

4 Асыл мұра: Түркі Антологиясыю - Астана: Сарыарқа, 2012. - 568 б.

К.М. Калиева

к.п.н., доцент КазУМОиМЯ им Абылай хана, Алматы, Казахстан

Культурное наследие – основа воспитания

Уникальный памятник начала XIII века «Кодекс Куманикус» («Қыпшақ сөздігі») играет немаловажную роль в формировании у учащихся личностных качеств. Изучение и познание культурного наследия прошлого может способствовать решению современных педагогических задач, таких как воспитание гуманности, толерантности, формирование чувства патриотизма.

Материалы «Словаря», способствуют повышению познавательных интересов учащихся, формированию у них духовно-нравственных ценностей, раскрытию содержания деятельности учителя в данном направлении, могут использоваться как рекомендации по организации работы, связанной с изучением культурного наследия прошлого.

K.M. Kalieva

c.p.s., docent, KazUIR&WL Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

Cultural heritage is the Foundation of education

Cultural heritage. Node. Article written in the early 13th century designed for students to develop their personality and educational quality through the Code Kumanikus (Kypshak sozdigi). The author explains that the cultural heritage is very effective in solving pedagogical situations in accordance with this awakening question about their using. This article shows that materials «Sozdik» help students cultivate their cultural heritage and the ways of teachers work with students.

УДК 378:37.034

А.М. Жұбандықова

п.ғ.к., қауымд. профессор міндетін атқарушы,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЛКЕТАНУ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Мақалада Қазақстан Республикасының бастауыш мектептеріндегі өлкетану іс-әрекетін ұйымдастыру жүйесінің бүгінгі жағдайы қарастырылады. Өлкетану іс-әрекетінің қоршаған ортаны танып білудегі маңызы анықталады: ол оқушыларды өзінің өлкесін танып білуге үйретеді, қоршаған ортаға байланысты проблемалардың шешімін өздігімен дербес таба білуге үйретеді. Жұмыста сонымен бірге мектептегі өлкетанудың мазмұнын ұйымдастыру формалары мен әдістері ашып көрсетіледі. Оқу-тәрбие үрдісінің мақсаты мен міндеттері айқындалады, Қазақстан оқу бағдарламаларына және оқу-тәрбие жұмысын жоспарлауға қойылатын талаптар, халықтарының тарихының, салт-дәстүрлерінің өзіндік ерекшеліктері ескеріледі.

Өлкетану жұмысы барлық пәндер бойынша жүзеге асады, бастауыш мектептің әрбір оқытушысы туған өлкені оқытуда аса құнды, қызықты материалды табуға, өз пәнінің тақырыбымен байланыстыруға тырысады, бұл балалардың танымдық қызығушылығын арттыруға, шығармашылық тұрғыда дамытуға көмектеседі.

Тірек сөздер: құндылық бағдар, өлкетану, фенологиялық бақылау, іс-әрекет, бастауыш мектеп, оқу бағдарламалары

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында жас ұрпаққа білім беру мәселесіне мемлекеттік тараптан аса үлкен мән беріліп келеді. Оған дәлел Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім берудің мақсаты: «Экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру», - деп көрсетілген [1].

Орта білім берудегі ең маңызды нормативті құжаттардың бірі - білім берудің мемлекеттік стандарттары десек, аталған стандарттар білім беру мекемелерінің барлық түріне міндетті болып саналатын және білім беру ісінің әрбір деңгейінің мазмұнына қойылатын талаптарды, оқушылардың оқыту жүктемелерінің көлемін, білім сапасын тексеретін мемлекеттік бақылау орындарының ережелерін, оқу бағдарламаларының орындалғанын дәлелдейтін құжаттарды анықтайды.

Республикамыздың білім беру ұйымдарының барлық түрі мемлекеттік білім беру стандартын, оқу жоспарына сәйкес әзірленген оқу бағдарламалары арқылы жүзеге асырады.

Жалпы білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – тұлғаны жан-жақты, үйлесімді дамыта отырып, оның ғылыми көзқарасын, адами қасиеттерін, өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыру. Аталған мақсатқа сәйкес білім беру жүйесінің бастауыш деңгейі бойынша зерттеу мәселемізге байланысты төмендегідей міндеттерін атап көрсетуге болады:

- оқу жоспары мен бағдарламаларының жүзеге асырылуына жағдай жасау;
- оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, танымдық-ізденімпаздық, салауатты өмір салты мен адамгершіліктің негізін қалыптастыру, ақыл-ойының дамуына мүмкіндіктер беру;
- өз еліне, отанына деген сүйіспеншілік негізінде мемлекетті, оның рәміздерін және халықтың дәстүрлерін құрметтеуге баулу;
- еліміздің әлеуметтік-мәдени өміріне саналы көзқарасын қалыптастыру және белсенділігін арттыру;
- халқымыздың тарихын білу, барлық мәдени іс-шараларға атсалысу;
- білім беру ұйымдарының дербестігі мен өзін-өзі басқару құқын, сонымен қатар оны демократияландыруды жетілдіру;
- оқытудың жаңа технологияларын ендіру, білімді ақпараттандыру;
- білім беру жеке тұлғаның дамуы мен өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыру.

Жалпы орта білім беретін мектептің бастауыш сыныптарына арналған бағдарламаларына талдау жасайтын болсақ, зерттеу мәселемізге қатысты дүниетану мен ана тілі пәндерін алып отырмыз. Дүниетану пәнінің мазмұны оқушыларды қоршаған өмірдің әртүрлі объектілері мен құбылыстарын зерделеуге бағытталған танымдық іс-әрекет әдістерімен және тәсілдерімен жүйелі түрде қаруландыруды ескереді.

Оқытудың мақсаты: оқушылардың дүниеге біртұтас көзқарасын қалыптастыру және ондағы адамның орнын түсінуге көмектесу.

Оқытудың міндеттері:

- табиғат объектілері мен құбылыстарының алуан түрлілігі, олардың қасиеттері, слалары мен күйлері туралы түсініктерді қалыптастыру, олардың арасында өзара байланысты, өзара тәуелділікті, олардың кеңістік пен уақыт бойынша өзгерістерін түсінуді қамтамасыз ету;

- өзінің көңіл-күй ахуалына, денсаулығына деген дұрыс қатынасты тәрбиелеу;

- өзінің іс-әрекетін ұйымдастыра алуға және өзін ұстай білуге үйрету;

- оқушыларда адамгершілік, еңбек және эстетикалық мәдениет негіздерін қалыптастыру, оларды әлеуметтендіру;

- экологиялық мәдениет пен ойлау стилін тәрбиелеу.

Ана тілі мен дүниетану бойынша бағдарламаға жасалған талдауға сәйкес кейбір тақырыптардың мазмұны бірнеше пәннің мазмұнымен кірігіп кететін жағдай туады. Мысалы, 1 сыныпта «Өсімдіктер тобі», «Өсімдік мүшелері», «Жеміс», «Тұқым», «Көкөніс», «Біздің қала немесе ауыл», 2 сыныпта «Топырақ», «Адамның айналасымен қарым-қатынасы», «Алматы», «Егістікте», «Мал шаруашылығы», «Адам және өсімдіктер мен жануарлар», 3 сыныпта «Пайдалы қазбалар», «Біздің Отанымыз - Қазақстан» т.б., 4 сыныпта «Еліміздің географиялық картадағы орны», «Жер беті», «Ауа райы. Климат», «Біздің ауыл» т.б. (сурет, еңбек, тіл дамыту, ана тілі, қазақ тілі) сабақтары әдістемелік тұрғыдан да мазмұн жағынан да бірлесіп, жымдасып, кірігіп кетеді. Бұл бастауыш сынып оқушыларының этномәдени құндылықтарының қалыптасуына, ой-өрісінің, ойлау операцияларының дамуына мүмкіндік береді. Дүниетану сабақтарында өлкетану материалдарын қолдану мен өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру және де олардың табысты болуы белгілі бір жағдайларға байланысты болмақ. Олардың ішінен аса маңыздысы мұғалімнің теориялық және әдістемелік жұмысы, өлкетану жұмыстарын оның практикалық дайындығының болуы. Ең алдымен мұғалім оқушылардың ғылыми білім жүйесін, ұғымдарды, сенімдерді, ойлау әрекетінің белсенділігін туған өлке туралы білімсіз қалыптастыру мүмкін еместігін түсіне білуі қажет. Өлкетану материалдарын пайдалану арқылы біз қоғамның, табиғат өмірінен қоршаған шындықтың фактілері арқылы құбылыстарды, ғылыми ұғымдар мен процестерді нақтылап, түсінеміз.

Бүгінгі таңдағы оқулықтарға талдау жасамас бұрын XIX ғасырдың басындағы елімізде жарық көрген бастауыш сыныптарға арналған оқу құралдары мен әдістемелерге тоқталуды жөн көрдік. Өйткені, жоғарыда айтып өткендей бүгінгі зерттеу тақырыбына өзек болып отырған мәселені сол кездің өзінде де оқу құралдарынан орын алғанын көруге болады.

Ж.Аймауытовтың «Комплекспен оқыту жолдары» атты еңбегінде әлемдік әдістеме негіздеріне сүйене отырып, оқудың күнделікті өмірмен, қоршаған ортамен байланысына қатысты нақты тақырыптар, өз бетімен жұмыс істеу,

мазмұндау тапсырмалары беріледі. Кітап күзгі жиын-терін, күзгі жаратылыс, қала мен ауылдың айырмасы, қора-қопсыны оңдау, мәдени өсімдік жиын-теріні, айыл-ауылдың әлеумет ұйымдары, ауылдағы қолөнер мен кәсіп, үй хайуанаттары, малды жұттан сақтау, егін жабдығын қамдау, егінге үкімет жәрдемі, күннің жаратылысқа әсері, бау-бақша жұмысы, малдың түрлі аурулары, арық шабу, жазғы жұмыстың жоспары тақырыптарын қамтиды. Мұның бәрі де ауыл баласы жақсы білетін етене құбылыстармен сабақтас алынған, тұрмыс психологиясы салт ерекшеліктері әбден ескерілген [2]. Бүгінгі таңда бастауыш мектептің тәжірибесіндегі дүниетану пәнінің мазмұнына осы аталған тақырыптардың барлығы да енгізілгенін көреміз.

Зерттеу жұмысымыздың барысында Ж.Аймауытов, А.Байтұрсынов, Ш. Құдайбердиев, М.Жұмабаев өз еңбектерінде оқушылардың жас және дербес ерекшеліктері туралы, оқу-тәрбие үдерісінде табиғатқа сәйкестілік, мәдениетке сәйкестілік принципін басшылыққа алуды жан-жақты қарастырғанын аңғартты.

М.Жұмабаев бала табиғатынан білуге құмар болады, әр нәрсенің себебін, заңдылығын шешуге тырысады. Яғни заттар, көріністер туралы ұғым жасауға, ой шығаруға ұмтылады. Осы ұғым жасап ой шығарып, оны өркендетудің төмендегідей бірнеше жолдарын көрсеткен. Олар:

- 1) баланың жанында дұрыс әсерленулер һәм ашық суреттеулердің көп болуына иждиһат қылу керек;
- 2) бала заттарды, көріністерді ұқсас сындары бойынша тап-тапқа бөліп үйренсін. Тап-тапқа бөлгенде жеңілден ауырға көшуді естен шығармауға керек;
- 3) бала көріністердің, ойлардың араларындағы байламды һәм олардың қайсысы қайсысына себеп екенін біліп үйренсін, – дейді [3].

Бұдан автордың баланың ішкі сезімдерінің ұшқыр болатынын, күшті, құйындай екпінді, тұрақсыз, құбылымпаз, құйындай тез басылатындығын айтып, мысалдармен дәлелдеген. Ашу, қорқу, ұялу, достық, сұлулық (эстетика), құлық сезімдері, оларды тәрбиелеу жолдарына ерекше тоқталады.

Қорыта келе, автордың ұсынған педагогикалық, психологиялық пікірлерді мектеп жұмысын, мұғалімдер тәжірибесін жетілдіруге басшылыққа алынуға болатын құнды пікірлер деп есептейміз.

М.Дулатовтың балаларға арналған «Қирағат» атты оқулығының орны ерекше. Ұлы ақын өзінің педагогикалық қызметінде ана тіліне зор мән берген. Оның шығармалары: «Жаз», «Қыс», «Қасқыр қысты қалай өткізеді?», «Жазғы кеш», «Қоян», «Піл», «Кит», «Үй хайуандары» балаларға өзін қоршаған дүниеден білім беруге бағытталған. М.Дулатовтың бастауыш сыныптарға арналған «Оқу құралы» атты еңбегін атап өткен жөн. Оның сыртқы бетінде: «Бастауыш мектепте екінші жыл оқылатын қирағат кітабы» деген ескертпесі бар. Аталған оқулық мазмұнына енген материалдар кез-келген қазақ баласы үшін тартымды, әрі түсінікті. Ондағы ертегілер, жүйрік тұлпарлардың, ақылды аңдардың қимылдары мен үндеріне, қылықтарына қанығасыз. Оқулықтағы жаңылтпаш, жұмбақтар, өтірік өлеңдер оқушылардың жас ерекшеліктеріне, олардың ұлттық психологиясына сай жазылған [4].

Өлкетану материалдары мен өлкетану жұмыстары мұғалімнен үлкен педагогикалық шеберлікті, терең тиянақты білімді, оқу үдерісін дұрыс ұйымдастыруды талап етеді. Мұғалім өлкетану жұмыстарына дайындала отырып, өлкетану туралы түрлі әдебиеттермен танысып, туған өлкенің табиғи жағдайларын жетік зерттеуі қажет, жергілікті жер туралы мәліметтер мен фактілерді жинастыруы керек. Сонымен бірге, бастауыш сынып оқушыларымен топ саяхаттарды, түрлі бақылауларды жүргізіп отыруы шарт. Өйткені, оқушылардың жас ерекшелігі мен қызығушылығына сай түрлі белсенді әдістер мен оларды ұйымдастыруды талап етеді. Ана тілі, дүниетануды оқытуда өлкетану жұмыстарын дұрыс ұйымдастыру үшін мұғалімнің өз өлкесі туралы білімі жетік болуы керек.

Бастауыш сынып мұғалімі алдына өлкетану жұмыстарын ұйымдастыруда екі міндет тұрады: 1) өз өлкесінің табиғи ерекшеліктерін білу, оны жан-жақты зерттеп, өлкетану материалдарын жинау; 2) жиналған өлкетану материалдарын ана тілі, дүниетану сабақтарында пайдалану.

Өлкетану жұмыстарын ұйымдастырып, өз дәрежесінде өткізу үшін мұғалім оқу жылының басында ана тілі, дүниетану пәнінің мазмұнына енген мәтіндер мен әңгімелерді талдап, жағдайлар мен фактілерді белгілеп, жергілікті жердің материалымен байланысатын объектілерді анықтап алуы қажет. Бұл жұмыстың нәтижесінде мұғалім өлкетану материалдарын пайдаланудың мерзімін анықтайды. Содан кейін өлкетану жұмыстарының күнтізбелік жоспарын құрады. Мұндағы басты мақсаты өткізетін өлкетану жұмыстары оқу бағдарламасының тиісті тақырыптарын оқытудың алдында жүруі керек. Жоспарды құру барысында туған өлкенің мәліметтерін қолдануға болатын тараулар мен тақырыптарды ғана енгізу қажет.

Жалпы өлкетану жұмыстарын жоспарлауда оқу жұмыстарында өлкетану материалдарын қолдану мақсатында оларды іріктеп, саралап, таңдап, жүйеге келтіру аса маңызды болып табылады. Жақсы ойластырылған жұмыс жоспары мұғалім өз өлкесін зерттеуде табысты болуына ықпалын тигізеді. Мұғалім жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру арқылы қойған мақсатына аз уақыт пен күш жұмсап жетеді және де сонымен қоса жергілікті жердің табиғат ерекшеліктері туралы дұрыс, аяқталған түсінік алады. Өз өлкесін жетік білу үшін мұғалім ең алдымен өз жерінің табиғатын сипаттауға арналған баспа жұмыстарын оқып білгені жөн. Өйткені көркем шығармамен танысу мұғалімге көптеген сұрақтарды шешуге көмектеседі.

Жалпы өлкетану материалдарын сабақтың бір кезеңінде (білімді тексеру, жана сабақты түсіндіру, қорытындылау, өткенді қайталау, өзіндік жұмысты орындау барысында) қолдануы мүмкін. Туған өлке туралы мәліметтерді әсіресе, жаңа материалдарды өту барысында қарастыру, оқушылардың пәнді оқуға деген қызығушылығы мен ынтасын арттырады.

А.З.Сафиуллин [5] дүниетану сабағында өлкетану материалдарын пайдалануда төмендегідей тиімді әдістер мен тәсілдерді ұсынады: 1) түсіндірмелі – иллюстративті, сөздік әдістері (әңгімелесу, түсіндіру)

өлкетану материалдарының мазмұны бойынша (карта, схема, гербарий, коллекциялар) иллюстрациямен байланысатынын; 2) оқушылардың өмірлік, танымдық тәжірибесі және де өлкетану білімдерін пайдалануға негізделген, ішінара іздеу (қайталау, оқыту, эвристикалық, әңгіме); 3) өлкетану әдебиетімен жұмыс (оқулықтар, құралдар, анықтамалар, мерзімді баспасөздер; 4) табиғат құбылыстары мен объектілерін тікелей зерттеуді көздейтін зерттеу әдісі (табиғатты бақылау, материалды өңдеу).

Көпшілік жағдайда өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыруға арналған материалдарды бағдарламадағы туған өлке материалымен салыстыру мақсатында пайдалану қажет. Мысалы, еліміздің белгілі бір аймағының климатын жергілікті жердің климатымен салыстырады. Оқушыларға оның жергілікті жердің климатынан ерекшелігі туралы қорытынды жасатуға болады.

Өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыруға арналған материалдарды терең меңгеру үшін «проблемалық» сипаттағы сұрақ қою мақсатында қолданудың маңызы зор. Проблемалық жағдаяттар өтілетін тақырып мазмұнының шешілуін құрайды немесе бүкіл сабақ өлкетану материалына негізделген проблеманы шешумен байланысады. Сонымен қоса табиғатқа шыққан топсаяхаттар проблемалық сипат алып жүруі тиіс.

Өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыруға арналған материалдары табиғи жағдайлар мен айтылған ойларды анықтауға, дәлелдеуге арналуы қажет. Бұдан басқа оқылған материалды қаншалықты түсінгенін анықтау үшін, мұғалім туған өлке мысалдарына сүйенуі керек.

Бейне, ұғым, түсініктерді, қалыптастыру мақсатында сабақтарда жергілікті жердің табиғи объектілері, модельдері, макеттері, суреттері, фото, кестелер, диаграммалар т.б. көрсетіледі.

Оқушылардың ойлау әрекетін арттыруда тәсілі табиғат объектілерінің, құбылыстарының сипаттамасы бойынша өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыруға арналған материалдар мазмұнының жазбаша өзіндік жұмыстарды орындаудың маңызы зор болып табылады.

Өлкетану тақырыбы бойынша ұзақ және қысқа мерзімге арналған үй тапсырамаларын беруге болады: жыл мезгілдерін сипаттау, топырақ қабатын, өсімдік пен жануарлар әлемін сипаттау.

Оқу үдерісінің өлкетану іс-әрекетіне құндылық бағдарын қалыптастыруға арналған материалдармен тікелей байланысы тақырыпты меңгерудің түрлі кезеңдерінде жүзеге асырылады.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020. жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы., 2010 жылғы 7 желтоқсан.
- 2 Ж.Аймауытов. Шығармалары.- Алматы: Жазушы, 1989-588 б.
- 3 М.Жұмабаев. Шығармалары.- Алматы, 1989.- 410 б.

4 М.Дулатов. Шығармалары.- Алматы, «Жазушы», 1991 ж.- 238 б.

5 А.З.Сафиуллин. Географическое краеведение в общеобразовательной школе: Пособие для учителей, - М.: Просвещение, 1979. - 127 с, ил.

А.М. Жубандыкова

к.п.н., и.о ассоц.профессора КазГосЖенПУ, Алматы, Қазақстан

Современное состояние формирования ценностных ориентаций учащихся начальной школы в краеведческой деятельности

Важнейшими особенностями школьного краеведения на современном этапе является его общественно полезная направленность, а также поисково-исследовательский характер. Через содержание предмета «Познание мира» возможно, научить школьников интересоваться родным краем, разбираться в проблемах окружающего мира и самостоятельно находить пути их решения. Каждый педагог начальной школы старается найти наиболее ценный, интересный материал по изучению родного края, связать его с темой своего предмета, что не только позволяет углубить и расширить познавательные интересы детей, но и создать условия для творческого развития личности. Благодаря краеведческой работе в начальной школе у детей формируются духовно-нравственные качества.

A.M. Zhubandykova

Ph.D., Acting assots.professora KazGosZhenPU

Current state of value formation of elementary school students in regional studies

The article discusses the current state of the search and organization of regional studies in primary schools in the Republic of Kazakhstan; picked importance of regional studies to understand the world: it teaches students to be interested in its edge, to understand the problems of the world and find their own solutions. Local history work is implemented in almost all subjects, each elementary school teacher tries to find the most valuable, interesting material for the study of the native land, tie it to the theme of his subject, that not only allows you to deepen and broaden the educational interests of children, but also to create conditions for the creative development of.

НАШИ ЮБИЛЯРЫ

КАБДОЛОВА КАРЛЫГАШ ЛЕКЕРОВНА

Кабдолова Карлыгаш Лекеровна родилась 2 июля 1954 года в с. Кызылту Кызылтуского района Кокчетавской области.

В 1976 г. окончила филологический факультет КазПИ им. Абая. После окончания института в течение двух лет она работала учительницей русского языка и литературы в родной школе, а с 1978 г. – в школах № 103 и 12 г. Алматы.

За высокие производственные показатели и воспитание подрастающего поколения в 25 лет награждена Почетной грамотой Указом Президиума Верховного Совета Казахской ССР.

С 1985 г. трудовая деятельность была продолжена в качестве методиста, преподавателя кафедры русского языка в Центральном институте усовершенствования учителей.

В 1992 г. Кабдулова К.Л. успешно защищает кандидатскую диссертацию на соискание ученой степени кандидата педагогических наук.

В 1993 - 2010 гг. – заведующая лабораторией обучения русскому языку и литературе в КазИПО им. Ы. Алтынсарина, доцент кафедры русской филологии для иностранных студентов АГУ им. Абая, Ученый секретарь, замдиректора Института школьного и дошкольного образования, директор Научно-исследовательского института общего среднего образования Казахской академии образования им. Ы. Алтынсарина.

В ряду проблем, которые на протяжении всего своего существования Академии, была и остается организация в системе школьного образования обучение русскому языку как второму и его методическое обеспечение.

Изменения в подходе к школьному образованию, во взглядах на личность ученика и его взаимоотношения с педагогом потребовали пересмотра содержания обучения, обновления программ по русскому языку и литературе для казахской школы.

Кроме создания учебников, которое всегда направлял и курировал отдел, возглавляемый Кабдоловой К.Л., следует назвать и разработку учебно-методических и наглядных пособий, без которых невозможна эффективная работа школьного учителя.

Кабдолова К.Л. – видный специалист в области методики преподавания русского языка в казахской школе. В сферу её научных интересов входит

методика обучению словообразованию, методика преподавания русского языка как второго, проблемы школьного (вузовского) учебника, изучение теории и практики обучения языкам, контрастивной лингвистики, лингводидактики, проблем перевода и др.

С 1993 г. по поручению Министерства образования РК руководила работой авторских коллективов по разработке и созданию учебников и учебных пособий по русскому языку и литературе для учащихся образовательных школ Республики Казахстан.

Концепция филологического образования учащихся строится на базе гуманистической педагогической парадигмы, занимающей сегодня одну из ведущих позиций в образовательной сфере. В центре внимания такой парадигмы стоит ученик с его активным участием в познавательном процессе. Характерными чертами названной парадигмы являются сотрудничество, сотворчество, умение поставить себя на место другого, поиск и нахождение истины.

Возглавляя лабораторию обучению русскому языку и литературе, Кабдолова К.Л. руководила работой ряда авторских коллективов по разработке и созданию учебников и учебно-методических пособий по русскому языку и литературе для учащихся средних школ Республики Казахстан.

Как средство познания действительности, русский язык обеспечивает развитие интеллектуальных и творческих способностей учащихся, развивает их абстрактное мышление, память и воображение, формирует навыки самостоятельной учебной деятельности, самообразования и самореализации личности.

Были созданы, апробированы и внедрены в учебный процесс учебно-методические комплексы по русскому языку и литературе для всех классов всех типов школ нашей страны.

Более того, в них реализовано одно из обязательных требований к УМК по русскому языку – опора на национально-культурный компонент.

Кабдолова К.Л. принимала активное участие в работе по созданию авторских групп для издания в рамках стратегического национального проекта «Мәдени мұра» 10-ти томной «Антологии мировой педагогической мысли» на казахском языке.

Главные задачи издания антологии – создание галереи портретов зарубежных ученых в области педагогики и образования, перевод на казахский язык основных трудов иностранных ученых-педагогов новейшего времени, раскрытие современных образовательных концепций и направлений развития педагогической науки, обобщение и систематизация современных тенденций развития образования в условиях глобализации общества были успешно выполнены.

Кабдолова К.Л. – автор более 80 научно-методических статей, монографий, в том числе школьных учебников для казахской, уйгурской и узбекской школ и учебно-методических пособий для них.

Под ее руководством разработаны учебно-методические комплексы по предмету «Русский язык» для 4-го класса казахской (уйгурской, узбекской) школы. Она является одним из авторов учебника «Русский язык» для 3 и 8 классов школ с русским языком обучения.

В июне 2007 г. она успешно защищает докторскую диссертацию по теме «Теория и методика взаимосвязанного обучения комплексным единицам словообразования в условиях учебного двуязычия национальной школы» по специальности 13.00.02. – Теория и методика обучения и воспитания (русский язык в системе начального, среднего и высшего образования).

Руководила научно-исследовательской работой аспирантов и соискателей. Под её руководством защищены 3 докторские, 6 кандидатские и 2 магистерские диссертации.

В настоящее время Карлыгаш Лекеровна – доктор педагогических наук, профессор, академик Международной академии наук педагогического образования, заведует кафедрой общего языкознания Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана.

Кабдолова К.Л. – личность, искренне преданная научно-педагогической работе. Ее трудолюбие, интеллектуальные способности являются примером для коллег и студенческой молодежи.

Авторитет и уважение, которыми она обладает, очень высоки. Это авторитет профессионала и творческого преподавателя, щедро одаренной интеллектуальной личности. За эффективную педагогическую деятельность Кабдолова К.Л., как руководитель и педагог, награждена нагрудным знаком «Отличник просвещения Казахстана», медалью им. И. Алтынсарина.

В силу всего вышесказанного, Карлыгаш Лекеровна, безусловно является заслуженным работником. Заслуженным - от слова «заслужить». А ее служение делу является безукоризненным.

Коллектив педагогического факультета иностранных языков КазУМОиМЯ им. Абылай хана поздравляет профессора Кабдолову Карлыгаш Лекеровну с юбилеем и желает ей здоровья, счастья и творческих успехов.

Узакбаева С.А., д.п.н., профессор,
зав.кафедрой педагогики и психологии
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

ТРЕБОВАНИЯ к статьям, представляемым в «Хабаршысы-Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана»

Представленные для опубликования материалы должны соответствовать следующим требованиям:

1. Содержать результаты научных исследований по актуальным проблемам в области лингвистических, филологических и педагогических наук, переводческому делу, межкультурной коммуникации, востоковедения, международных отношений, международного права и экономических отношений, регионоведения, менеджмента и международных коммуникаций, маркетинга, туризма.

2. Доминантная идея публикаций: следование принципам научности, инновационности, целостности и системности.

3. Статья предоставляется в бумажной и электронной форме.

Шрифт Times New Roman, кегль - 14, интервал - 1, поля: верхнее, нижнее, левое, правое - 2 см.

Абзац (отступ) – 1 см.

4. Принимаются статьи от 5 до 16 страниц (1 п.л.), включая таблицы, рисунки.

Структура статьи:

1. В левом верхнем углу – шифр УДК

2. Автор

(по центру, фамилия полностью, имя, отчество – инициалы, с указанием должности, ученой степени, места работы, эл. адрес / жирным шрифтом)

3. Название – по центру (жирным шрифтом).

4. Аннотация (перед статьей) на языке статьи (без написания самого слова «аннотация», 70-80 слов, 10-12 строк, т.е. о чем статья), резюме - на каз., рус. яз. и англ.яз. (без ключевых слов) – в конце статьи, т.е. подводится итог выполненной работы или полученные результаты.

5. Ключевые слова (8-10 слов).

6. Текст статьи

7. Ссылки на использованную литературу (**список литературы, references**).

Обратите внимание: после слов (список литературы, references) двоеточие не ставится. Ссылки на использованную литературу даются цифрами в прямых скобках по мере упоминания [1, с.15]. Постраничные сноски не допускаются.

8. Список литературы (не менее 5 наименований), в котором указывается литература за последние 5-7 лет (**обратите внимание: после цифры точка не ставится**):

1 Кунанбаева С.С. Реализация культурного проекта «Триединство языков в Республике Казахстан // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Сер. «Филология». -2012. - № 1.- С. 3-9.

2 Усубалиева С.Ж. Экологический менеджмент: уч.пособие. – Алматы: Экономика, 2011. – 128 с.

3 Urbain C., Bissot H. Cuisines en partage. Le plov dans tous ses йtats. Constitution d'une diaspora autour d'un plat d'Asie centrale // Diasporas. –2005. – N° 7: [электронный ресурс]. – Режим доступа – URL: http://w3.framespa.univ-tlse2.fr/revue/articles_fiche.phpid=335- (дата обращения 31.02.2014).

Таблицы, схемы, графики и т.д. создаются средствами Microsoft Word, нумеруются, имеют название, которое печатается без отступа строки.

Например,

Таблица 1 -Систематизация текстов о хронологии

Таблица вставляется в текст сразу после ссылки на нее.

Если таблица переходит на следующую страницу, необходимо на предыдущей странице сделать нумерацию строк. Следующая страница с таблицей начинается со слов: «Продолжение таблицы 1».

Таблица 1 -Систематизация текстов о хронологии

Автор и название статьи	Наименование издания	Год и №издания	Страницы
1	2	3	4
Чокаев М.	Милли Туркестан	1989. - № 4.	С.55-89.

Следующая страница

Продолжение таблицы 1

1	2	3	4
Чакликова А.Т. О качестве структурирования содержания компетентностного образования в модульном формате	Известия КазУМОиМЯ	2012. - № 3.	С.25-31.

Графики и диаграммы создаются средствами Microsoft Excel, снабжаются заголовками, соответствующими подрисуночными подписями, расположенное по центру, и вставляются в текст сразу после ссылки на них.

Например,

Рис.1 -Портрет Бальзака

Фотографии (изображения), иллюстрации представляются в формате JPEG (jpg), разрешение не менее 300 пикселей, и предоставляются отдельными файлами. К каждому изображению обязателен заголовок (сопроводительный текст, аннотация).

Формат 60x84/16, средний объем-12п.л.= около 200 стр. формат А4.

Уважаемые коллеги! Вы можете присылать статьи на электронную почту кафедры педагогики и психологии pedagoginyaz@mail.ru

Публикации для авторов – 3 000 тенге.

1. Серия «Филологические науки».
2. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация».
3. Серия «Востоковедение».
4. Серия «Педагогические науки».
5. Серия «Международные отношения»

Пример

УДК 37.025.7

Бейсембаева А.А.

к.п.н., доцент кафедры педагогики и психологии
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Критическое мышление будущих педагогов как важная составляющая профессиональной культуры учителя

В статье рассматриваются вопросы критического мышления студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе. Автор анализирует одно из активно развивающихся направлений реформирования системы современного высшего образования как ориентация на развитие критического мышления личности, которое предполагает наличие навыков рефлексии относительно собственной мыслительной деятельности, умение работать с понятиями, суждениями, умозаключениями, вопросами, развитие способностей к аналитической, прогностической деятельности, проблемному видению, поиску альтернативных, инновационных форм, средств и методов, способствующих рациональному решению задач и проблем.

Ключевые слова: мышление, критика, критическое мышление, рефлексия, мыслительная деятельность, саморазвитие, самоанализ

В современном обществе все большую актуальность приобретает потребность в воспитании личности, способной не только к воспроизведению существующих норм и традиций, но и умеющей самостоятельно анализировать, оценивать, делать выводы, принимать адекватные, объективные решения, саморазвиваться в личностном и профессиональном плане, отказываться от собственных стереотипов в деятельности и поведении. Вместе с тем повышаются требования...

Список литературы

- 1 Коржуев А.В. Академический проект. – М., 2004. - 432 с.

2 Попков В.А. Критическое мышление в контексте задач высшего профессионального образования. –М., 2001.-168 с.

3 Сорина Г.В. От вопроса к решению // Психология для руководителя. - 2009. - № 5 (17). - 683 с.

4 Шаров Д.А. Развитие критического мышления учащихся при обучении программированию в курсе «Информатика и ИКТ». - Омск, 2006. – 23 с.

5 Шаршов И.А. Профессионально-творческое саморазвитие: методология, теория, практика. - М., 2005. - 400 с.

Бейсембаева А.А.

п.ғ.к., доцент педагогика психология кафедрасы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

Болашақ педагогтардың сыни ойлауы – мұғалімнің кәсіби мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі

Жоғары оқу орындарындағы кәсіби даярлық үдерісіндегі студенттердің сыни ойлауын қалыптастырудың ролі ерекше. Тұлғаның сыни ойлауын дамыту атап айтқанда жеке өзіндік ойлау әрекетіне қатысты рефлексияны дағдыларының болуы, ұғымдармен, пікірлермен, ой-тұжырымдарымен жұмыс істей алу, аналитикалық және болжам жасау, проблеманы көре алу қабілеттерін дамыту. Осыған орай міндеттер мен проблемаларды тиімді шешуге ықпал ететін балама жолдарды, инновациялық формалар, құралдар мен әдістерді іздестіру қажеттігі туындайды.

Beisembayeva A.A.

c.p.s., associate professor chair of pedagogy and psychology
Kazakh Ablai khan University of International
Relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

Critical thinking of future teachers as an important component of teacher professional culture

This article focuses on the critical thinking of students in vocational training in high school. The author analyzes one of the rapidly developing areas of reform of the system of modern higher education as a focus on the development of critical thinking of the person, which implies the existence of skills of reflection about their own mental activity, the ability to work with concepts, judgments, conclusions, issues, and development of analytical, forecasting activities problematic vision, the search for alternative and innovative forms, means and methods for facilitating management to meet the challenges.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«Педагогика ғылымдары» сериясы

№ 2 (33) 2014

серия «Педагогические науки»
ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Ответственный за выпуск тиража начальник ИПЦ
Есенгалиева Батима Амиржановна
Компьютерное оформление и верстка
Кынырбеков Болат Смагулович

Издательско-полиграфический центр
не несет ответственности за достоверность и содержание
представленной информации

Подписано в печать 05.06.2014
Формат 70X90 1/16
Бумага офсетная. Печать RISO. Объем 10,0 п.л. Усл.-печ.л. 12,3.
Заказ № 563. Тираж 500 экз.
Издательско-полиграфический центр
Казахского университета международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана
г. Алматы, ул. Муратбаева, 200